

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

TASAVVUF ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TASAVVUF KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÇAĞDAŞ ALPERENLERDEN

OSMAN HÂDÎ (YÜCEBİLGİÇ) EFENDİ'NİN HAYATI VE

DÎNÎ - TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Tuğçe YÜCEBİLGİÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi F. Cangüzel GÜNER ZÜLFİKAR

İSTANBUL - 2020

Tez Kabul Formu

(Yücebilgiç, Tuğçe, Yüksek Lisans, İstanbul, 2020)

Çağdaş Alperenlerden

Osman Hâdî (Yücebilgiç) Efendi'nin Hayatı ve Dînî - Tasavvufî Görüşleri

Özet

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemde yaşamış, Çanakkale Savaşı'nda gâzi olmuş Anadolu sûfilerinden Uşşâkî şeyhi Osman Hâdî Yücebilgiç Efendi'in hayatı ve dînî - tasavvufî görüşleri incelenmiştir.

Araştırmamızda Osman Hâdî Efendi'nin hayatı, şahsiyeti, Millî Mücadele dönemindeki görevleri, mânevî eğitimi, tarikat değişikliği, kendi uyguladığı irşad sistemi, âilesi ve kendisini tanıyanlar ile yaptığımız mülâkatlardan derlenen bilgilerle ele alınmıştır.

Osman Hâdî Efendi'nin vefâtından bir sene sonra kendisinin izniyle halifesi Avnî Onat tarafından derlenen *Hâdî Dîvânı* incelenerek, Osman Hâdî Efendi'nin hayatında ön plana çıkan tasavvufî unsurların *Hâdî Dîvânı*'ndaki örnekleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Osman Hâdî Yücebilgiç, Hâdî Dîvânı, Cihad, Tasavvuf, Çanakkale Savaşı, Mim Mim Grubu, Hz. Muhammed, Türkler, Ehl-i Beyt, Nefs.

(Yücebilgiç, Tuğçe, MA, İstanbul, 2020)

*Osman Hâdî (Yücebilgiç) Efendi: The Life and Religious-Sufi Views of a
Contemporary Alperen*

Abstract

This study examines the life and religious-Sufi views of Osman Hâdî Yücebilgiç, an Uşşâkî sheikh and veteran of the Çanakkale Battle, who lived in the latter period of the Ottoman Empire and during the establishment of the Turkish Republic.

In our research, Osman Hâdî Efendi's life, personality, duties during the War of Independence, spiritual training, change in *tariqa*, and the *irshad* method he developed have been considered with information obtained from family members and acquaintances.

Through an analysis of the *Hâdî Dîvânî*, compiled a year after Osman Hâdî Efendi's death by his successor Avnî Onat, examples from the *Hâdî Dîvânî* demonstrating the foremost Sufi aspects of Osman Hâdî Efendi's life have been determined.

Key Words:

Osman Hâdî Yücebilgiç, Hâdî Dîvânî, Jihad, Sufism, Çanakkale War, Group of the Mim Mim, Prophet Muhammad, Turks, Ahl al-bayt, Nafs.

Kısaltmalar

age. : Adı Geçen Eser

agm. : Adı Geçen Mülâkat

Bs. : Baskı, Basım

çev. : Çeviren

et. : Erişim Târihi

haz. : Hazırlayan

Hz. : Hazret

k.s. : Kuddise sırruh

ö. : Ölümü

vd. : Ve diğerleri

Teşekkür

Başta Üsküdar Üniversitesi Kurucu Rektörü Prof. Dr. Nevzat Tarhan ve Rektör Danışmanı Cemâlnur Sargut'a; onların vizyonu ile kurulmuş Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsünün Müdürü Prof. Dr. Elif Erhan'a; tezimin konu seçiminde ve tez yazım süreci boyunca bana dâima destek olan danışmanım Dr. Öğretim Üyesi F. Cangüzel Güner Zülfikar'a, *Dîvan* ve içerikle ilgili değerli katkılarından dolayı Prof. Dr. Emine Yeniterzi'ye ve Prof. Dr. Reşat Öngören'e teşekkürü bir borç bilirim.

Tezimiz için gereken bilgileri soruştururken gerçekleştirdiğimiz yedi mülakatı yaptığımız her bir görüşmecimize tek tek teşekkür ederim.

Bana yoldaşlık eden ve Osman Hâdî Hz. ile tanıştıran annem ve babam, Gülay, Mehmet Yücebilgiç'e; *Dîvan*'la buluşturan amcam merhum Namık Kemal Yücebilgiç'e, maddî ve mânevî desteğini esirgemeyen İlähe M. Kurşun'a, Elif Hilâl Doğan'a, Özge Mustafaoğlu'na, Beyhan Ergiri'ye, Tuğçe Meç'e, Aslı Yıldırım'a, Yektâ Zülfikar'a; Uşşâkiyye geleneğine dâir araştırmalarımızdaki katkıları için Faruk Bilal, Oğuzhan Kartal ve Emine Özçimi'ye minnettar ve müteşekkirim.

Kadıköy/İstanbul 2020

İçindekiler

Tez Kabul Formu.....	i
Özet.....	ii
Abstract.....	iii
Kısaltmalar.....	iv
Teşekkür.....	v
İçindekiler.....	vi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu.....	1
1.2. Tezin Amacı ve Önemi.....	1
1.3. Tezin Metodu ve Planı.....	2

İKİNCİ BÖLÜM

OSMAN HÂDÎ EFENDİ’NİN YAŞADIĞI DÖNEM, HAYATI VE ŞAHSİYETİ

2.1. Yaşadığı Dönem.....	8
2.1.1. Alperenlik ve Birinci Dünya Savaşı’ndaki Cihad İlanının Etkisi.....	9
2.1.2. Çanakkale Savaşı.....	11
2.1.3. İstanbul’un İşgali ve Mim Mim Grubu’nun Oluşturulması.....	13
2.2. Osman Hâdî Efendi’nin Hayatı.....	14
2.2.1. Çanakkale Savaşı ve Mim Mim Grubu’ndaki Görevleri.....	15
2.2.2. Şahsiyeti ve Temel Dînî - Tasavvufî Görüşleri	19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMAN HÂDÎ EFENDİ’NİN TASAVVUFÎ YÖNÜ

3.1. Osman Hâdî Efendi’nin Mânevî Eğitimi.....	27
3.1.1. Muhammed el-Ensârî.....	27
3.1.2. Mustafa Hilmî Sâfi Efendi.....	31
3.1.3. Osman Hâdî Efendi’nin Uşşâkîye’ye İntisâbı.....	34
3.2. Osman Hâdî Efendi’nin İrşad Usûlü.....	36
3.3. Halîfesi Avnî Adli Onat.....	45
3.4. Hâdî Dîvânı’nın Derlenmesi ve Neşri.....	46
3.4.1. Literatürde Hâdî Dîvânı.....	47
3.4.2. Hâdî Dîvânı’nın Genel İçeriği.....	50

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OSMAN HÂDÎ EFENDİ’NİN DÎNÎ - TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİNİN

HÂDÎ DÎVÂNI’NDAKİ ÖRNEKLERİ

4.1. Türklere Bakışı.....	53
4.2. Şehitliğe ve Ehl-i Beyt’e Bakışı.....	58
4.3. Nefse Bakışı.....	66
4.4. Tasavvuf Eğitiminde Hz. Muhammed’e Bakışı.....	71
4.5. Osman Hâdî Efendi’nin Dînî - Tasavvufî Tembihleri.....	76
4.5.1. Gıybet Etme.....	77
4.5.2. Gönül Kırma	79

4.5.3. Dünya Gamlarından Kurtul.....	81
4.5.4. Gayzını Yen.....	83
4.5.5. Kibirli Olma.....	84
4.5.6. Edepli Ol.....	86
4.5.7. Teslim Ol.....	87
SONUÇ.....	89
Kaynaklar.....	93
Ekler.....	111
Özgeçmiş.....	153
Bilimsel Etik Sayfası.....	154

GİRİŞ

Tezin Konusu

Bu çalışmanın konusu Osman Hâdî Yücebilgiç'in hayatı ve dînî - tasavvufî görüşleridir. Osman Hâdî Efendi, Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemde yaşamış, Çanakkale Savaşı'nda gâzi olmuş bir Anadolu sūfisisidir. Rifâî, Kadirî ve Uşşâkî tarikatlarından müstahlef olan Hâdî Efendi, İstanbul'un işgali sırasında Millî Mücâdele'deki gizli istihbârat teşkilâtlarından *Mim Mim Grubu*'nda görev alarak, Anadolu'ya silah kaçırarak ekipte de yer almıştır.¹

1 Mayıs 1963 târihinde vefat eden Osman Hâdî Efendi'nin elimize ulaşan *Hâdî Dîvânı* isimli bir eseri mevcuttur. Bu *Dîvan* kendi isteği doğrultusunda, halîfesi Avnî Onat tarafından derlenmiştir.² Osman Hâdî Efendi'nin vefâtından bir sene sonra kitap hâline getirilen bu derleme, onun şiir, sohbet ve mektuplarını muhtevîdir. *Dîvan*'da konu işleniş bakımından en çok Hz. Peygamber, Türkler, Ehl-i Beyt, şehitlik ve nefis kavramlarına yer verildiği görülmektedir.

Tezin Amacı ve Önemi

Bu araştırmada amacımız, Anadolu irfan ocağında yetişmiş, istiklâl mücâdelesinde görev almış alperenlerden Osman Hâdî Yücebilgiç'in hayatını araştırarak, elde ettiğimiz bilgiler çerçevesinde, yaşadığı dönem, şahsiyeti, eğitimi ve *Hâdî Dîvânı* incelenerek, onun dînî - tasavvufî görüşlerini tespit etmektir.

¹ Onat, Avnî, "Başlangıç", *Hâdî Dîvânı*, 1965, 3-9; Aslı Levent Mülakatı, 12.03.2019. Mim Mim grubu, 1921 yılında Fevzi Çakmak Paşa'nın emriyle Hüsametdin Ertürk'e kurdurulmuş, asker ve sivillerden oluşan ekipleriyle İstanbul'da geniş bir ajan haber ağı oluşturan gizli istihbârat teşkilâtıdır. Grubun faaliyetlerine 5 Ekim 1923 târihinde son verilmiştir. (https://www.mit.gov.tr/birinci_bolum_B4.html, et. 06.05.2020).

²Onat, Avnî, "Başlangıç", *Hâdî Dîvânı*, 1965, 3-9.

Bu tez Osman Hâdî Yücebilgiç'in hayatı, dînî - tasavvufî görüşleri dolayısıyla Hâdî *Dîvânı* hakkında yapılmış ilk akademik çalışmadır.

Osman Hâdî Efendî'nin târihî ve tasavvufî yönünün yanı sıra şiirleriyle edebiyat ve mûsikî alanına da tesirinin ortaya çıkması nedeniyle, kendisi ve *Dîvân* hakkında bu alanlarda bilgi eksikliği mevcut olan kaynaklara katkı niteliğindedir.

Tezin Metodu ve Planı

Osman Hâdî Efendî ve *Hâdî Dîvânı* hakkındaki ilk bilgilenmemiz, araştırmamız esnasında Hakk'a yürüyen amcam merhum Namık Kemal Yücebilgiç'in anlatımı ve eseri âilemize uzun yıllar önce kazandırması vesilesiyle oluşmuştur. Halam Ayşe Özûpak da bu konu hakkında; âilemizde Osman Yücebilgiç adının bilindiğini, hâlen kendisinin ismini taşıyan kişilerin bulunduğunu, çocukluk yaşlarından beri, Osman Hâdî Efendî için *âilemizin İstanbul'daki dervîşi/abdalı* ifâdelerini duyduklarını belirtmiştir. Biz çalışmamız esnasında nüfus kayıtlarında herhangi bir zâhirî akrabalık göstergesine rastlamadık. Bu konuda elde ettiğimiz bilgilerdeki belirsizliğin, dönemin savaş ve göç hareketlerinin bir neticesi olması da mümkündür.

Araştırmamıza başlarken yola çıkış noktamız, danışmanımızın da teşvikiyle tasavvufun mayaladığı topraklarda yetişmiş alperenlerin varlığını delilleriyle gün yüzüne çıkartmaktır. Tezimizin temel gayelerinden bir diğeri de bağımsızlık ve özgürlüğümüz için canlarını fedâ etmiş ecdâdımıza vefâ, şükran ve minnet borcumuza yönelik bir çalışma yapmak üzere bu bilinmeyen hayatlardan bir tanesini ortaya çıkarmak çabasıdır.

Araştırmamızın başında elimizde sadece *Dîvân* ve *Dîvân*'ın başlangıç bölümünde Avnî Onat'ın yazdığı kısıtlı biyografi notları vardı. Bu nedenle Osman Hâdî Efendî'nin hayatına dâir detayların ve âile üyelerinin tespiti için çeşitli alanlarda araştırmalar gerçekleştirdik. Bu kapsamda Nüfus ve Mezarlıklar Müdürlüğü bilgi sorgulamaları, gazete ve dergi arşivi taramaları, Rifâî, Kadirî ve Uşşâkî

geleneklerinden Osman Hâdî Efendi ile ilgili bilgi sahibi olanların tespit araştırmalarını sürdürdük. Daha sonra *Dîvan*'la ilgili literatür ve güfte tespit incelememizi sonuçlandırdık. Arşiv araştırmalarımızda ulaştığımız 23 Temmuz 1975 târihli Cumhuriyet Gazetesi'de yer alan Osman Hâdî Efendi'nin eşi Zehra Yücebilgiç'in vefat îlanı, inceleme alanımızı genişleten önemli unsurlardandı. Bu îlanın üzerinde yazan isimler sorgulanmak suretiyle âile üyelerine ulaşılmıştır. Bu kupür ekler bölümünde 42. ek olarak yer almaktadır.

Tez konumuza karar verdikten sonra, başladığımız araştırma sürecinde Osman Hâdî Efendi ve *Hâdî Dîvânı*'na dâir daha önce yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Öncelikle hazırlık aşamasında, *Hâdî Dîvânı*'nın Osmanlı Türkçesi ile yazılmış hâlinin hiçbir kütüphâne de bulunmadığı tespit edilmiştir. Latin harfleriyle neşredilmiş hâline ise dokuz kütüphâne de rastlanmıştır.³ *Dîvân*'da bulunan *Ümm-i Arz Mekke'de Doğdu ve Açıldı Göklerin Babı* (Daveti Mevla) isimli şiirlerin günümüzde kandil gecelerinde en çok icrâ edilen ilâhiler listesinde olduğu anlaşılmıştır. Bu tespite ilâveten, listede Osman Hâdî Efendi'ye ait eserlerden *Açıldı Göklerin Babı* isimli güftenin güftekar belirtilmeksizin, soru işareti ile gösterilerek yazıldığı belirlenmiştir.⁴ Konu ile ilgili yapılan taramada çeşitli tezlerde Osman Hâdî Efendi'ye ait şiirlere isim belirtilmeksizin yer verildiği, muhtelif internet sitelerinde de ilk mısralarının listelendiği altı adet şiirinin bestelenerek isimsiz halde yayınlandığı anlaşılmıştır.

Cin Periyeye Hükmeden Fermân Onun Fermânıdır⁵

³ İslâm Araştırmaları Merkezi, Bilim ve Sanat Vakfı Kütüphânesi, Türkiye Millî Kültür Vakfı Kütüphânesi, Millî Kütüphâne, Balıkesir İl Halk Kütüphânesi, Erzurum Teknik Üniversitesi Kütüphânesi, Rize Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Kütüphânesi, Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi Kütüphânesi, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Murat Ak Kütüphânesi.

⁴Koca, Fatih, "Kandil Gecelerinde Okunan İlahiler ve Bazı Formların Listesi", *Turkish Academic Research Review*, 2019, 11-22; Alaca, Ali Osman, *Amir Ateş'in Hayatı, Dinî Müsiki Eserleri ve Mevlid-i Şerif Okuma Tavrı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.

⁵(https://www.youtube.com/watch?v=IREOM9598MU&list=PLi7cM4WuF_PG3IEdFWRZGBOqZ_iGK0bp7&index=1, et.10.05.2020); (<https://soundcloud.com/www-muzafferozak-com/safi-i-ruz-i-ceza-esef-i-sermed-geldi-kaside-sebilci-huseyin-efendi?in=www-muzafferozak-com/sets/sebilci>, et. 10.05.2020).

Şâfi'-i Rûz-i Cezâ Eşref-i Sermed Geldi⁶

Elemes Oldu Unum Eskimiş Artık Eleğim⁷

Muhammed Ahsen-i Hulkıyle Nebîlere Bir Tâc Oldu⁸

Ümm-i Arz Mekke'de Doğdu Ol Habib-i Medeni⁹

Taş Atanlara da Yoktur İntikâmın¹⁰

Osman Hâdî Efendi'nin şiirlerinde Hâdî mahlasını kullandığı tespit edilmiştir. Bu bilginin Türk Edebiyatı'nda Hâdî mahlasını kullanan şairlerle ilgili araştırmalara katkı sağlaması ön görülmektedir.¹¹

Araştırmamızda birincil kaynak kategorisinde yazılı ve sözlü kaynaklardan faydalanılmıştır.

Ana kaynaklarımız; *Hâdî Dîvânı*'nın girişinde halîfesi Avnî Onat tarafından yazılan biyografi bilgileri, mürîdesi Fahamet Onat'ın *Pîr Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî k.s ve Hülefâsı* adlı eseri ve Osman Hâdî Efendi'nin âilesi ve kendisini tanıyanlar ile yapılan mülâkatlardır. Hâdî Efendi, şiirlerinde meşrebi, tasavvufî hayatı ve hocaları hakkında da bilgi aktarmaktadır. Bu bakımdan hayatına dâir bilgiler derlenirken konuyla ilgili kendi kaleminden ifâdelere de yer verilmiştir.

Sözlü târih araştırmamızda, Osman Hâdî Efendi'nin torunları Aslı Levent, Murat Levent, Özlem Küçüksu, Osman Hâdî Efendi'nin mürîdesinin torunu ve mânevî kızı Ayşe Gölgeli, Osman Hâdî Efendi'nin mürîdesinin torunu Dilber Kiroğlu, Osman Hâdî Efendi'nin Halîfesi Avnî Onat ve aynı zamanda silah arkadaşı Refî Paşa'nın kızı Fahamet Onat'ın âilesinden Refî Ateş Tüzel ile mülâkatlar yapılmıştır.

⁶(https://www.youtube.com/watch?v=zJRi3XoThaU&list=PLi7cM4WuF_PG3IEdFWRZGBQfZ_iGK0bp7&index=2, et. 09.05.2020).

⁷(https://www.youtube.com/watch?v=ZHXtRvalxU&list=PLi7cM4WuF_PG3IEdFWRZGBQfZ_iGK0bp7&index=6, et. 10.05.2020).

⁸(https://www.youtube.com/watch?v=4sRbfDmwKtg&list=PLi7cM4WuF_PG3IEdFWRZGBQfZ_iGK0bp7&index=7, et. 09.05.2020);

(https://www.youtube.com/watch?v=f_hc5VRgHls&list=PLi7cM4WuF_PG3IEdFWRZGBQfZ_iGK0bp7&index=13, et.09.05.2020).

⁹(https://www.youtube.com/watch?v=xDI0e_d_zTc&list=PL3vxDC4mSX6WIO6146SLgwAp55GQXCufF&index=5, et. 10.05. 2020).

¹⁰(<https://www.youtube.com/watch?v=42qyZ3kFbbA>, et. 10.05.2020).

¹¹Aydemir, Yaşar, "Hâdî'nin Saray Şehrengizi" *İlmî Araştırmalar*, 2001, 31-56.

Osman Hâdî Efendi'nin müridlerinden Muhammed el-Ensârî'den sonra oğlu Muhyiddin Ensârî postnişin olmuş ve Nihat Zuhûrî'ye halîfelik vermiştir. Mülâkatlarımızda hem Hâdî Efendi'yi görmüş olması hem de daha sonra devam eden silsilede yer alması nedeniyle Nihat Zuhûrî ile de mülâkat yapılmıştır. Tezimiz için Nihat Zuhûrî ile birinci mülâkatı Uşşâkiye geleneği üzerine araştırmalar yapan Faruk Bilal gerçekleştirmiştir. İkinci mülâkat ise tarafımızdan yapılmıştır.

Sözel târih araştırmaları, târihsel öneme sahip olayları görme şansına erişmiş insanların şahit olduklarını, gelecek nesiller için muhâfaza etmek amacıyla yapılan görüşme yöntemidir. Diğer bir yandan geçmişle günümüz arasında bir irtibat kurarak yazılı kaynaklarda bulunmayan farklı bilgilere ulaşma yoludur. Günümüzde giderek önem kazanan mikro târih çalışmalarında özellikle sözel târih kayıtları ön plana çıkmaktadır. *Bu bağlamda sözlü târih çalışmaları, kişisel davranışların geçmişi nasıl biçimlendirdiğini ortaya koymasının yanında geçmişin bugünkü değerleri ve davranışları nasıl biçimlendirdiğini ortaya koyan bir araç durumundadır.*¹² Sözlü târih çalışmalarına katılanların güvenliği açısından kişisel verileri koruma kanunu kapsamında verdikleri bilgileri isimleriyle paylaşmak konusunda ses kaydı ile rızaları alınmıştır. Mülâkat sorularımızın cevaplarının bir kısmı yüz yüze, bir kısmı ise telefon bağlantısı üzerinden alınmıştır. Bu zevâtın her birinin söyledikleri kendi kabulleri dâhilinde tez içeriğinde isimleriyle kaydedilmiştir.

Ana kaynaklarımızdan *Hâdî Dîvânı*'nın basım târihi, eserin kapağında 1965 yılı iken; kapaktan bir sonraki sayfa ve Avnî Onat'ın başlangıç bölümündeki notunda 1964 yılı olarak belirtilmektedir. Fahamet Onat'ın *Pîr Hasan Hüsâmeddin Uşşâki k.s ve Hülefâsı* adlı eseri üzerinde matbaa ismi bulunmamaktadır. Ancak Cumhuriyet'in ilk kadın yargıçlarından olan Fahamet Onat'ın bu eserinin pek çok ulusal kütüphânedeki bulunduğu tespit edilmiştir.

¹² Beldağ, Âdem vd., "Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sözlü Tarih Yönteminin Kullanımı: Nitel Bir Çalışma" *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2017, 176 -189; Öztürk, Serdar, "Türkiye'de Sözlü Târihten İletişim Araştırmalarında Yararlanma Üzerine Notlar", *Millî Folklor*, 2010, 22, 13 – 26.

Dört ana bölümden oluşan çalışmamızda, birinci bölüm olan girişin ardından, ikinci bölümünde Osman Hâdî Efendi'nin yaşadığı dönem, katıldığı vatan mücâdelesini ve şahsiyeti incelenerek dînî – tasavvufî görüşlerinin temelleri belirlenmeye çalışılacaktır.

Üçüncü bölümde Osman Hâdî Efendi'nin tasavvufî yönü ele alınacaktır. Mürşidleri, aldığı eğitim, tarikat değişikliği ve kendi irşad yöntemi incelenerek, Osman Hâdî Efendi'nin sahip olduğu tasavvufî bakış açısının buradaki etkileri araştırılacaktır. Ayrıca kendisinin dînî - tasavvufî görüşlerinin yansıması oluşu çerçevesinde halîfesi Avnî Onat ve *Hâdî Dîvânı* hakkında bilgi verilecektir.

Dördüncü bölümde ise *Dîvan*'da en çok işlenen, Türkler, Hz. Peygamber, Şehitlik, Ehl-i Beyt ve nefis konuları değerlendirilecektir. Bu bağlamda Osman Hâdî Efendi'nin nefsin kusurlarıyla ilgili sâliklere ettiği tembihler tespit edilerek kendisinin dînî ve tasavvufî görüşlerinin *Hâdî Dîvânı*'ndaki örnekleri incelenecektir.

Hâdî Dîvânı'nın herhangi bir şerhi ya da numaralandırılmış metni bulunmadığı için konuyu daha rahat ifade edebilmek adına, *Dîvan*'daki şiirler sıra sayılarına ve beyitlerin şiirde yer aldığı sıra sayılarına göre tarafımızdan numaralandırılmıştır. Bu numaralandırma ise her beytin yanında parantez içerisinde gösterilmiştir.

Örneğin:

Kaderim çarhını arzuma çevirmez bileğim
Sen çevir lûtfen ilâhi vuslatindir dileğim (7-3)

Şiirlerde imlâ, yazım ve tamlama hataları görülmekle birlikte, konuyla ilgili çalışma, metnin en anlaşılabilir yerleri üzerinden yürütülmüştür. Ele alınan bazı beyitlerdeki eksik ya da yanlış basılmış harfler anlam kaybını önlemek amacıyla köşeli parantez içerişimde gösterilerek eklenmiştir. *Dîvan*'daki şiirler Osman Hâdî Efendi'nin dînî - tasavvufî görüşlerinin buradaki yansımasını delillendirmek adına sadece tasavvufî görüş çerçevesinde ele alınmıştır.

Hâdî Dîvânı'nda, Osman Hâdî Efendi'nin dînî - tasavvufî görüşlerini destekleyen mefhumlar kelime tekrar sayılarına göre belirlenerek konu dağılımı istatistiğine ulaşılmıştır.

Ekler bölümünde Osman Hâdî Efendi'ye ait sadece bir adet fotoğraf bulunmaktadır. Âilesi bu konuyu yaşadığı devirde gizli istihbârat örgütünde görev almasına daha sonra da şeklin geçici olması gibi mânevî bir görüşe sahip olmasına bağlamaktadır. Araştırmamız sonucu elde ettiğimiz çeşitli belgelerde Türkçe ya da Arapça yazım yanlışları tespit edilmekle birlikte kişisel arşiv niteliği taşıması nedeniyle ekler bölümüne olduğu gibi alınmıştır.

Bunun yanı sıra bu bölümde genel olarak Osman Hâdî Efendi'nin el yazısı örneği, Çanakkale Harp Madalyası, âilesi ve çevresindekilerin fotoğrafları, Osman Hâdî Efendi'nin silsile bilgilerini taşıyan mühürlü belge örneği bulunmaktadır. Ayrıca kitapları, müridlerine verdiği duâlar ve özel eşyalarının fotoğrafları da mevcuttur.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMAN HÂDÎ EFENDİ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM, HAYATI VE ŞAHSİYETİ

Bu bölümde, Osman Hâdî Efendi'nin yaşadığı dönem, hayatı ve şahsiyeti ele alınarak, bu bağlamda kendisinin hayatında öne çıkan dînî - tasavvufî görüşlerinin temelleri ortaya konulacaktır.

2.1. Yaşadığı Dönem

Dedesi Zağra'ya yerleştirilmiş Türk akıncılarından olan Osman Hâdî Efendi 1889-1963 yılları arasında yaşamıştır. Bu dönem Türk târihi açısından çok önemli bir devreyi kapsamaktadır. Buna bağlı olarak yaşadığı dönem başlığı altında, Alperenlik ve Birinci Dünya Savaşı'ndaki cihad ilânı hakkında bilgi verilmekte ve Osman Hâdî Efendi'nin katıldığı Çanakkale Savaşı ile İstanbul'un işgali esnasındaki hâdiseler incelenmektedir.

1878'de Rusya, Balkanlar'da Bulgar Devleti'nin kurulması için Türkleri bu bölgeden çıkarma politikası uygulamıştır. Bu dönemde binlerce Türk işkenceye mâruz kalmış, câmilerin içinde yakılmış, hamile kadınlar öldürülmüştür. Berlin Antlaşması'na rağmen bağımsızlık elde etmek isteyen Balkan devletçikleri Osmanlı vilâyetlerine hâkim olmak için komitacılık faaliyetleri ile kargaşa çıkarmaya devam etmişlerdir. 1883 - 1902 yılları arasında üç yüz kırk beş bin Türk baskılar nedeniyle bölgeden göç etmiştir.¹³

¹³ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Târihi*, çev. Yasemin Saner Gönen, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000), 113; Eren, Güler, "İkinci Abdülhamit", *Osmanlı Ansiklopedisi On İki Hanedan*, 12, 1999, 232-238; Halil İncalcık, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV Âyânlar, Tanzimat, Meşrutiyet*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), 300; Yılmaz Börklü, Meşkure, "Târihî Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları", *Bilgi*, 1999, 61-65.

Dönemin önemli olaylarının genel kronolojisi şöyledir: 23 Temmuz 1908 İkinci Meşrûtiyet'in ilânı, 27 Nisan 1909 Sultan Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ve V. Mehmet Reşad'ın cülûsu, 23 Eylül - 4 Ekim 1911 Trablusgarp Savaşı, 1912 - 1913 Balkan Harbi, 4 Kasım 1914 Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi, 1915 Çanakkale Savaşı, 8 Ekim 1918 Sultan Reşad'ın vefâtı ve Vahideddin'in tahta çıkması, 30 Ekim Mondros Mütârekesi, 13 Kasım 1918 târihinde İtilâf Devletleri donanmasının İstanbul'u işgali, 19 Mayıs 1919 Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gönderilmesi, 23 Temmuz Erzurum Kongresi, 4 Eylül Sivas Kongresi, 22 Ekim Amasya Mülâkatı, 29 Kasım Mîsâk-ı Millî'nin ilânı, 16 Mart 1920 İşgalci İtilâf Devletleri'nin İstanbul'daki resmî binalara girmesi, Meclis-i Mebûsan'ın dağılması, 31 Mart 1921 İkinci İnönü Zaferi, 3 Eylül Sakarya Meydan Muhârebesi. 27 Ağustos 1922 Yunan kuvvetlerinin yok edilişi, 30 Ağustos 1922 Büyük Zafer, 24 Temmuz 1923 Lozan Barış Antlaşması, 29 Ekim 1923 Cumhuriyet'in ilânı.¹⁴

2.1.1. Alperenlik ve Birinci Dünya Savaşı'ndaki Cihad İlânının Etkisi

Bazı târihî hâdiselerin daha iyi idrak edilmesi açısından çeşitli yönleriyle incelenmesi önemlidir. Çünkü târihî olayların görülen yanları kadar görülmeyen yanları da mevcuttur. İnsanların din ve inançları görülmeyen ancak davranışlarına tesir eden unsurlardandır.¹⁵ Bu bağlamda Türklerde Alp adı ile işâret edilen yiğitlik kavramının, İslâmiyet'in kabûlünden sonra mânevî bir hüviyet kazanması ve savaşı dervişler anlamına gelen alperenliğe dönüşmesi önemlidir. Alperenlerin çeşitli dînî özellikleri olmakla birlikte sadece savaşta değil, Hz. Peygamber'in işâret ettiği gibi nefsiyle de cihad etmesi¹⁶ gerekmektedir. Aynı zamanda Allah için hak dini yaymak üzere cihad anlayışını benimseyen bu gâzi dervişler, tasavvufî eğitim

¹⁴ İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV Âyânlar, Tanzimat, Meşrutiyet*, 2018, 406-411.

¹⁵ Arslan, Hasan, "Çanakkale Zaferi: Dini Duygu Düşünce ve Şuur", *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011, 115-135; Hurç, Ramazan, "Çanakkale Savaşlarının Manevi Yönü", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, 65-95.

¹⁶ Cihad kavramı ile ilgili Hâdî Efendi'nin *Temel Dînî - Tasavvufî Görüşleri* konusunun işlendiği bölümde detaylı bilgi verilmektedir.

ile fütüvvet¹⁷ ve ahilikle¹⁸ bütünleşmişlerdir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve fethinde büyük önemi olan Alperenlik (gâzilik) geleneği, Osmanlı Devleti'nde muhtelif biçimlerde asırlarca sürdürülmüştür. Birinci Dünya Savaşı'nda da canlılığını devam ettiren bu gaza ruhu, Türkiye Cumhuriyeti kuruluncaya kadar ki süreçte de kendini göstermiştir.¹⁹ Bu bakış açısıyla hemen hemen tüm tarikatlar ve din adamları, Millî Mücadele'nin haklı olduğuna inanarak onu desteklemiş ve mücadelenin pek çok aşamasına katılmışlardır.²⁰

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından üç ay sonra savaşa dâhil olmuştur.²¹ 2 Ağustos 1914 târihinde genel seferberlik îlân edilmiştir. Meşihat makamlarınca hazırlanan 14 Kasım 1914 târihli cihad îlânı, Fatih Câmii avlusunda halka okunmuştur.²² Bu esnada oluşan rûhânî atmosfer 15 Kasım 1914'te *İkdam Gazetesi* tarafından şöyle aktarılmıştır:

“Hazreti Fatih'in ruh-u pâki sanki o mübarek caminin minber-i muallasında tecelli ediyordu. Orada, bir eliyle dünyayı titreten seyf-i celadetini [kahramanlık kılıcını] tutuyor, diğer eliyle mühib bir vakar-ı hitabı bizi irşad

¹⁷ Fütüvvet, gençlik, kahramanlık; feta ise yiğit, civanmert anlamına gelmektedir. Tasavvufi anlamda belirgin özellikleri cömertlik, diğerlerini kendi nefsinden yüksek tutmak, menfaat düşüncesinden vazgeçmek, hüsrân karşısında gönül huzuru duymak, başkalarının hatalarına müsâmaha gösterme vb. konular olan hâldir. Sûfiler, en önemli ahlâkî değerleri ve faziletleri fütüvvet kavramına yükleyerek onu tasavvufun temel konularından biri haline getirmişlerdir. Diğer bir ifade ile Fütüvvet ehli, Allah için cihad eden, eğitim alarak, ilim öğrenerek, fetih açan, inançlarını koruyarak yaşayan, nefis mücahedesi ve terbiyesini gözetken kişilerdir. Uludağ, Süleyman, “Fütüvvet” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 13, 1996, 259- 261; Uzgur, Yavuz Selim, “Hz. Peygamber (s.a.s) ve Fütüvvet”, *Hz. Peygamber ve Fütüvvet, İslâm'a Hizmet Ödülleri Kitapçığı*, 2019, 11- 15; (<http://lugatim.com/s/F%C3%9CT%C3%9CVVET>, et. 27. 09. 2020).

¹⁸ Ahilik: XIII. Yüzyılda Anadolu'da başlayan, amacı insânî hasletleri geliştirerek, yardımlaşmak ve sosyal düzeni kurmak olan teşkilâttir. Daha çok esnaf teşkilâtı içinde yayılan geleneğin izleri hâlâ esnaf arasında görülmektedir. Ahilik, düşmana bile iyilik etmek, öfkesini yenmek, kendi ihtiyacı varken başkasına vermek, bağışlamak gibi temellere dayanan ahlâkî anlayışı topluma yerleştirmek, meslek sâhalarına adam yetiştirmek, severek çalışmayı aşlamak, gibi konulara önem vermiştir. (<http://lugatim.com/s/ahi#>, et. 26.01.2020).

¹⁹ Döğüş, Selahattin, “Osman Gazi'den Gazi Mustafa Kemal'e Anadolu Gazileri” *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007, 25-50; Özcan, Abdülkadir, “Gazi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 13, 1996, 443-445; İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I, Klâsik Dönem*, 2018, 31; Şeker, Mehmet, “Fütüvvet Teşkilâtının Tarihçesine Genel Bir Bakış: Fütüvvet, Alplık, Ahilik”, *Hz. Peygamber ve Fütüvvet, İslâm'a Hizmet Ödülleri Kitapçığı*, 2019, 39-59; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (Ankara: Otto Yayınları, 2014), 49; (<http://lugatim.com/s/alperen>, et. 26.09.2020).

²⁰ Hülya Küçük, *Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003), 9, 47,51.

²¹ Ulucutsoy, Hasan, “Birinci Dünya Savaşı'nda Donanma Mecmuasının Cihat İlânı Özel Sayısı”, *Türkiyat Mecmuası*, 2018, 177-204.

²² Çabuk, Mustafa, “Cihan Harbi'nde Sudan'daki Osmanlı Faâliyetleri ve Şeyhülislâm'ın Cihat Mektubu”, *Türkiye Mecmuası*, 2017, 101-120.

eyliyordu [doğru yolu gösteriyordu]: Yürü ya mümin yürü... Sonra, o minberden (...) fetva-ı şerife okunuyor, bir galeyan husule geliyordu. Tekbirler, dualar, vecd ve istiğraklar, galeyanlar... Nihayet Cihad-ı Ekber, bütün tesirat ve intibaatıyla, yüz binlerce halk, İslamiyet'e yakışan bir tavrı mütevazı-ane ve mütevekkil-ane ile tezahürat-ı kalbiyesin ile ediyordu [yüceltiyordu].²³

Bu cihad ilânı, Osmanlı İmparatorluğu'nun dışındaki müslümanlarda beklenen etkiyi yaratmamış ancak kendi topraklarında mânevî bir hareket oluşturmuştur. *Vatan sevgisi immandandır*.²⁴ ifâdesinin ulvîliğine inanarak cihad çağrısına cevap veren gönüllüler toplanmaya başlamış, Sultan Reşat'ın Alay Bayrağı göndermesi ile bu destek resmiyet kazanmıştır. Tüm tarikatlerden iştirak eden şeyhler, rütbeli subaylar olurken dervişler ise daha düşük rütbelere olan er, onbaşı ve çavuş rütbesi ile savaşa katılmışlardır.²⁵ Alay, Mevlevî ismiyle anılsa da bu birliklerde Kadirî, Rifâî gibi çeşitli tarikatlerden birlikler bulunmaktadır.²⁶

2.1.2. Çanakkale Savaşı

19 Şubat 1915 târihinde İngiltere, Rusların Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki saldırılarına destek olmak için, deniz kuvvetleri ile Çanakkale'ye saldırmıştır. Başarısız olan İngilizler 18 Mart saldırısıyla sonuç alamayınca Fransızların da katkılarıyla bu kez karaya asker çıkararak cepheyi zorlamışlardır. Çoğu Anzak ve Yeni Zelandalı birliklerden oluşan askerler ile 25 Nisan'da Seddülbahir ve Arıburnu kıyılarında üç ay süreyle kanlı muhârebeler yaşanmıştır. Burada da sonuç alamayınca son kez 6-7 Ağustos'ta Anafartalar'a çıkartma yapmışlar yine başarısızlığa uğrayarak geri çekilme kararı almışlardır.²⁷ Bu muhârebelerin önemli

²³ Kol, Meltem, *Birinci Dünya Savaşı'nda Psikolojik Bir Operasyon Olarak Cihat-ı Ekber İlanı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017.

²⁴ *Vatan sevgisi immandandır* ifâdesinin, zayıf veya mevzû olduğuna ilişkin rivâyetler bulunmaktadır. Çağrıcı, Mustafa, "Vatan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 42, 2012, 563-564.

²⁵ Köstüklü, Nuri, "Vatan Savunmasında Gönül Erleri: Mücahidin-i Mevlevî Alayı", *Selçuk Üniversitesi, Onuncu Milli Mevlâna Kongresi*, 2002, 213-223; Alptekin, Halide, "Çanakkale'de Kader Birliği Eden Ümmet", *Diyanet Dergisi*, 2015, 6-11.

²⁶ Işık, Mehmet vd. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'ndaki Propaganda Faaliyetleri Üzerine Bir İnceleme: Harp Mecmuası Örneği", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2018, 185-216; Hülya, Küçük, *Arşiv Belgeleri Işığında İstiklâl Harbi'nde Mevlevîler ve Bektaşîler*, (İstanbul: Nefes Yayınevi, 2019), 67.

²⁷ Tunçay vd., *Türkiye Tarihi 4-Çağdaş Türkiye 1908-1980*, (İzmir: Cem Yayınevi, 1997), 47.

hâdiselerinden biri de Mustafa Kemal'in Conkbayırı'nda saatinin parçalanmasıdır. Mustafa Kemal o günden şöyle bahsetmektedir:

Conkbayırı tepesi askerlerimizin eline geçtikten sonra düşman karadan ve denizden tevcih ettiği seri ve kesif topçu ateşiyle Conkbayırı'nı cehenneme çevirmişti. Semadan şarapnel, demir parçaları yağmuru yağıyordu. Büyük çaplı deniz toplarının tam isabetli daneleri yerin içine girdikten sonra patlıyor, yanımızda, kenarımızda büyük lağımlar açıyordu. Bütün Conkbayırı kesif dumanlar ve ateşler içinde kaldı. Herkes mütevekkilâne akibete muntazır duruyordu. Etrafımız şüheda ve mecruhin ile doldu. Muhârebe meydanında cereyan eden hali temaşa ederken bir şarapnel parçası göğsümün sağ tarafına çarptı. Cebimde bulunan saati parça parça etti. Vücuduma nüfuz edemedi. Yalnız kalınca derin bir kan lekesi bıraktı.²⁸

Türk târihindeki önemli hâdiseleri inceleyen mutasavvıf yazar Sâmiha Ayverdi (1905-1993)²⁹, Çanakkale Muhârebeleri'nde düşmanla zor şartlarda savaşan askerimizin îman gücü ile direnerek *sanki bir başka âlemin mahlûkları gibi döğüştüğünü* anlatmakta ve savaş ortamını şöyle târif etmektedir:

Öyle ki teçhizat, mühimmat ve her çeşit varlığa sâhip olan bu bakımlı düşman ordusuyla; imkânları mahdud, topu tûfengi sayılı, siperleri silahları zayıf bu yarı aç asker arasındaki savaş, silahla îmanın çarpışması demektir. Siperlerden gelen tekbir ve ezan sesleri, müdafaa gücünü son haddine çıkarıyor ardı arkası kesilmeyen taaaruz ve isabetler toprağı bir ateş kazanı gibi kaynatıyor, muhârebeden ziyade bir kıyameti hatırlatan boğuşma ise bitip tükenmek bilmiyordu.³⁰

Özetle, Birinci Dünya Savaşı'nda, Osmanlı Devleti'nde, cihad ilânının da etkisiyle pek çok tarîkatten şeyh ve dervişin, çeşitli görevlerle, gaza ruhuyla vatanın kurtuluş mücâdelesine katıldığı görülmektedir.

²⁸ Çelebi, Mevlüt, "Conkbayırı'nda Atatürk'ün Hayatını Kurtaran Saat", *Belgi Dergisi*, 2018, 744-759.

²⁹ Uluant, Zeynep, "Sâmiha Ayverdi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ek-1, 2016, 151-152.

³⁰ Sâmiha Ayverdi, *Türk Târihinde Osmanlı Asırları II*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2013), 1025-1029.

2.1.3. İstanbul'un İşgali ve Mim Mim Grubu'nun Oluşturulması

İstanbul'un işgal edilmesi, içinde buldukları durumdan kurtulmak için Mustafa Kemal'e planlarını uygulama imkânı vermiştir.³¹ İşgal günü olan 13 Kasım'da İstanbul'a gelen Mustafa Kemal, Osmanlı siyâsetçileri ve Âtilâf subaylarının uğrak yeri olması sebebiyle önce Perapalas Oteli'ne yerleşmiştir. Bir süre sonra da Şişli'de tuttuğu eve yerleşerek, kalan silahları mümkün olduğunca ülke içinde saklamak ve kullanmak fikrine varmıştır.³² Bunun üzerine Karakol Cemiyeti'nin ardından çatı örgüt sayılabilecek ve Anadolu'ya silah sevkiyatı yapacak çeşitli gizli gruplar meydana getirilmiştir. Bu gruplardan biri de *Müsellâh Müdâfaa-i Millîye* diğer adıyla Mim Mim(M.M.)Grubudur. Bu grup 1921 yılında Fevzi Çakmak Paşa'nın emriyle Hüsamettin Ertürk'e kurdurulmuş, asker ve sivillerden oluşan ekipleriyle İstanbul'da geniş bir ajan haber ağı oluşturmuştur. Örgütün reisliğine Topkapılı Cambaz Mehmet getirilmiştir. Bu grubun asıl görevi silah ve cephâne sevkiyatı ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti için istihbârat elde etmektir. Grubun kurucu üyeleri arasında bulunan tarîkat şeyhleri de gereken malzeme ve araç gerecin sağlanmasında aktif rol almışlardır. Bazen Şehremini'deki Gülşenîye'ye ait Şeyh Visâlî Dergâhı'nda olduğu gibi tekkelerini, grubun toplantı alanı olarak kullanmış bazen de silah kaçtırmada merkez olarak değerlendirmişlerdir. Kimi zaman işçi kimi zaman da dilenci kisveleri altında işgal kuvvetlerinin en gizli bölümlerine kadar sızarak, vatan mücâdelesinin kaderini tayin eden bilgileri Ankara'ya ulaştırmayı başarmışlardır. Mim Mim Grubu *İşgal kuvvetlerinin zaafından istifâde ederek toplamda 20 vapur, 36 motor, 4 taka, 3 sandal, 1 mavna ile 40.000 ton silah, cephane ve mühimmat sevkiyatını gerçekleştirmiştir.* Grubun faâliyetlerine 5 Ekim 1923 târihinde son verilmiştir.³³

³¹ Küçük, Cevdet, "Millî Mücâdele", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 30, 2005, 76-83.

³²Şahin, Şeyma, *Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre İşgal Döneminde İstanbul, (13 Kasım 1918-15 Mart 1920)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.

³³Erdal İlter, *Millî İstihbarat Teşkilâtı Târihçesi*, (Ankara: Millî İstihbarat Müsteşarlığı Mit Basım Evi, 2002), 11,15; (https://www.mit.gov.tr/birinci_bolum_B4.html, et. 06.05.2020); Küçük, *Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler*, 2003, 80; Asaf Özkan, *İşgal İstanbul'unda İstihbarat ve Eylem: Mim Mim Grubu*, (Konya: Salkımsöğüt Yayınları, 2015), 263; Ekinci, Necdet, "Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Anadolu'daki Türk ve Düşman Gizli Faaliyetleri", *Atatürk Yolu Dergisi*, 1994, 167-184; Ayışığı, Metin "Millî Mücadele'de İstihbarat Mühimmat Sevkiyatı ve Kocaeli", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Târihi Sempozyumu III Bildiriler*, 2016, 1067- 1082; Çukurova, Bülent, "Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul Gizli Grupları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1986, 519-526.

Sonuç olarak, İstanbul'un işgali döneminde, Anadolu'ya mühimmat tedârik eden gizli istihbârat gruplarından biri olan Mim Mim Grubu'nun ajanlarının arasında tarikat şeyhlerinin de bulunduğu ve grubun başarılı çalışmalarının Millî Mücâdele'ye önemli derecede katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Osman Hâdî Efendi, Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu bu dönemde yaşamıştır. Tezimizde bundan sonraki başlıklarında; Birinci Dünya Savaşı'na gönüllü olarak katılan, Çanakkale'de gâzi olan ve Mim Mim Grubu'nda görev alan sûfilerden Osman Hâdî Efendi'nin dönemin olaylarından nasıl etkilendiği hakkında bilgi verilecektir.

2.2. Osman Hâdî Efendi'nin Hayatı

Osman Hâdî Efendi,³⁴ İstanbul'un Üsküdar ilçesine bağlı Çamlıca semtinde Osmanlı Devleti tebaası olarak dünyaya gelmiştir. Doğum târihi, mezar taşında 1889³⁵ nüfus kayıtlarında ise 1891³⁶ târihleriyle belirtilmektedir. Asıl ismi, Osman Zeki olmasına rağmen, mürşidi Mustafa Sâfi Efendi'nin kendisine verdiği³⁷ Hâdî mahlasını kullandığı³⁸ ve tasavvuf mahfillerinde, *Hâdî Baba* adıyla tanındığı anlaşılmaktadır. Çeşitli kaynaklarda, Hâdî Efendi, Osman Hâdî, Terlikçi Osman Efendi, Osman Zeki Hâdeyülnur ve Hâdeyennur Hz. olarak da anıldığı görülmektedir.³⁹

Özkan, Asaf, "Arkadaşlarının Kaleminden Mim Mim Grubu Reisi Topkapılı Mehmet Bey", *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2013, 29-62. Bu teşkilâtın çalışmalarına daha önceki yıllarda başladığı ancak daha sonraki târihlerde tescil edildiği görüşleri de mevcuttur. Karakoç, Ercan, "Millî Mücâdele'de Üsküdar" *Üsküdar Sempozyumu Bildirileri*, 2005, 151- 159.

³⁴EK-1 Osman Hâdî Yücebilgiç.

³⁵EK-2 Mezarından bir görsel.

³⁶EK-3 Nüfus Kayıt Örneği.

³⁷Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019; Aslı Levent: Osman Hâdî Efendi'nin kızı Macide Hikmet Hanım'dan olan torunudur. 1965 doğumludur. Elektrik Mühendisi, yazar ve tasavvuf araştırmacısıdır.

³⁸İsim kullanımı ile ilgili yapılan araştırmada isminin nüfus belgesinde ve halîfesi tarafından bastırılan *Hâdî Dîvânı* kapağında *Osman Zeki* olarak geçtiği tespit edilmekle beraber mülâkatlardan edinilen bilgiye göre genellikle Hâdî ismini kullandığı, kabir taşında da Osman Hâdî yazdığı görülmüştür.

³⁹Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006), 358; Mustafa Özdamar, *Hüsameddin Uşşâkî ve Uşşâkiler*, (İstanbul: Kırkkandil Yayınları, 2001), 217.

Büyük babası Mustafa Ağa, Bulgaristan'ın Zağra kasabasına yerleştirilmiş Türk akıncılarından. Mustafa Ağa, Balkanlar'da Bulgar komitacıların Müslüman köy baskınlarına karşı mücadele vermiş ve kollarından aldığı kılıç yaralarıyla şehit edilmiştir.⁴⁰ Bunun üzerine Osman Hâdî Efendi'nin âilesi, kendisi ana karnındayken İstanbul'a kaçmış ve Küplüce Kiraztepe mevkiinde bir arâzi satın alarak bu bölgeye yerleşmiştir.⁴¹

Annesi Ayşe Hanım ile babası Ahmet Bey'in Uşşâkî şeyhi Mustafa Sâfî Efendi'ye müntesip oldukları bilgisi mevcuttur.⁴² Âilesinin tasavvufî eğitim ortamında yetiştiği anlaşılan Osman Hâdî Efendi, Şiştane Aynî Ali Baba Tekkesi'nde Rifâîlik geleneği ile tanışıp Muhammed el-Ensârî'nin talebesi olmuştur.⁴³ Erken yaşta mutasavvıfların eserleri ve dîvanlarını okumaya, incelemeye başlamıştır. Ahilik edebiyatı ile eğitim gördüğü dergâhta büyüklerinden esnaflık öğrenmiş ve ayakkabıcılık mesleğinde ustasından el almıştır.⁴⁴ Aynı senelerde Fâtih Rüştîyesi'nde okumuş daha sonra Mercan İdâdîsi'nden mezun olmuştur.⁴⁵ Çok iyi derecede Arapça, Farsça ve Fransızca öğrenmiştir.⁴⁶ Osman Hâdî Efendi'nin bâtinî ilimlerle birlikte zâhirî ilimleri de öğrendiği görülmektedir. Bu onun hem dînî hem de dünyevî ilim ve eğitime önem verdiğinin bir göstergesidir.

2.2.1. Çanakkale Savaşı ve Mim Mim Grubu'ndaki Görevleri

Osman Hâdî Efendi, Uşşâkî tarikatının Kasımpaşa merkez dergâhı son şeyhi olan mürşidi Mustafa Sâfî Efendi tarafından Manisa Akhisar Ali Nâilî Uşşâkî Dergâhı meşihatına tâyin edilmiştir. Burada kısa süre kaldıktan sonra I. Dünya Savaşı'nın başlaması sebebiyle mürşidinden aldığı emirle Çanakkale'ye gitmiştir. Osman Hâdî

⁴⁰ Onat, Avnî, "Başlangıç", *Hâdî Dîvânı*, 1965, 3-9.

⁴¹ Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019.

⁴² Fahamet Onat, *Pîr Hasan Hüsameddin Uşşâkî k. s. ve Hülefâsı*, (İstanbul,1984), 45. Adı geçen eserde matbaa ismi yer almamaktadır.

⁴³ Onat, Avnî, "Başlangıç", *Hâdî Dîvânı*, 1965, 3-9. Osman Hâdî Efendi'nin âilesinin o dönem hem Şiştâne hem de Küplüce mevkiinde mülkleri bulunmaktadır. Bu nedenle her iki tarafta da ikâmet etmektedirler.

⁴⁴ Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019. Rifâîyye, fütüvvet-ahi esasları üzere meydana gelmiş bir tarikatdır. Baş, Derya "Fütüvvet ve Tasavvuf Buluşması: Tarikat Aleviliği ve Fütüvvet Erkânı", *Hiz. Peygamber ve Fütüvvet, İslâm'a Hizmet Ödülleri Kitapçığı*, 2019, 61-90.

⁴⁵ Onat, Avnî, "Başlangıç", *Hâdî Dîvânı*, 1965, 3-9.

⁴⁶ Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019.

Efendi'nin torunu Aslı Levent'in aktardığı bilgiye göre; Hâdî Efendi, burada başçavuş rütbesiyle görev almış ve Mustafa Kemal ile tanışmıştır. Kendisinden yaşça küçük olmasına rağmen Osman Hâdî Efendi'ye *Efendi Baba* diye hitap eden Mustafa Kemal'in çarpışma olmayan zamanlarda sık sık kendisi ile dînî konuşmalar yaptığı belirtilmektedir. Bu sohbetlerde şehitlik mertebesinin yüce bir makam olduğunu anlatan Hâdî Efendi, şehâdet zikredildiğinde, insanların gönlünde hiçbir korku kalmaması gerektiğini aktarmıştır. En yoğun ateş hattında bile namaz, zikir ve ibâdeti bırakmadığı ifade edilen Osman Hâdî Efendi'nin şehit olmak için her gün hâcet namazı kıldığı, diğer askerlere de cihad ve vatan mücâdelesini hakkında bilgiler verdiği aktarılmaktadır.⁴⁷ Dilber Kıroğlu,⁴⁸ tarafından aktarılan bir rivâyete göre Osman Hâdî Efendi, Çanakkale'de askerlere yaptığı sohbetlerinden birinde, onlara güç vermek amacıyla elini yanmakta olan ateşin içine sokarak burhan⁴⁹ göstermiştir.⁵⁰

Osman Hâdî Efendi'nin Conkbayırı'nda Mustafa Kemal'e doğru gelen şarapnel elini uzatması sonucu gâzi olduğu rivâyet edilmektedir.⁵¹ Hâdisede şarapnel parçalarının Hâdî Efendi'nin elini parçaladığı ve aynı anda Mustafa Kemal'in cebindeki saate isâbet ettiği ifade edilmektedir.⁵² Aldığı darbe ile kan kaybından bayılınca öldü sanılarak siperde, olduğu yere gömülen Hâdî Efendi'nin, toprağı sıkıştırmak için kürekle vurulurken kendine geldiği ve *beni çıkarın* seslenişiyle hayatta kaldığı aktarılmaktadır.⁵³ Kendisine şehit raporu sunulan Mustafa Kemal'in, *-Efendi Baba şehit olmuştur-* bilgisine inanamayarak bizzat mezar başına geldiği ve bu olaya şâhit olduğu rivâyet edilmektedir. Osman Hâdî Efendi'nin torunu Aslı Levent bu olayı şöyle anlatmaktadır:

⁴⁷ Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019.

⁴⁸ Dilber Kıroğlu: Osman Hâdî Efendi'nin kızı Rikkat Hanım'ın arkadaşıdır. Aynı zamanda Hâdî Efendi'nin mürîdesi Zahide Hanım'ın torunudur. Annesi ve kendisi de Osman Hâdî Efendi'nin halîfesi Avnî Onat'ın mürîdesidir. 1950 doğumlu ve ev hanımıdır.

⁴⁹ Burhan göstermek: Tasavvufî anlamıyla, Rifâî tarikatında, ateşe girmek, bedenine şiş ya da kılıç saplamak gibi olağan üstü şeyler yapmaktır. (<http://lugatim.com/s/burhan>, et. 26.02.2020).

⁵⁰ Dilber Kıroğlu Mülâkatı, 18.11.2019.

⁵¹ Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019.

⁵² a.g.m. Dipnotlarda, adı geçen mülâkata, a.g.m. kısaltma ifâdesi ile işaret edilmiştir.

⁵³ Özlem Küçükkuşu Mülâkatı, 04.03.2020; Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019; Murat Levent Mülâkatı, 02.05.2020. Özlem Küçükkuşu, Osman Hâdî Efendi'nin kızı Nahide Rikkat İshakoğlu'ndan olan torunudur. Murat Levent, Osman Hâdî Efendi'nin kızı Macide Hikmet Levent'ten olan torunudur. 1956 doğumludur. Emeklidir.

O gün, çok zorlu şartlarda, büyük bir taarruz altındalarmış. Dedem, şarapnel parçalarının geldiğini görünce, elini Mustafa Kemal'e doğru uzatmış ve sağ eli paramparça olmuş. Şarapnelardan biri de Mustafa Kemal'in saatine saplanmış. Dedem, kan kaybından olduğu yere düşüp bayılmış. Onun hareketsiz yattığını gören arkadaşları, şehit olduğunu sanarak, hemen sığ bir mezar açıp, onu gömmeye başlamışlar. Çünkü naaş açıkta kalırsa hayvanlar gelip cesetleri parçalıyorlarmış. Bunu engellemek için görevli askerler çok hızlı davranıyorlarmış. Askerler, toprağı sıkıştırmak için üst üste küreğin tersiyle yere vurunca, dedem kendine gelmiş. Sol eliyle toprağı iterek *ben yaşıyorum, beni çıkarın* diye bağırmağa başlamış. Mustafa Kemal ise aynı sırada *kimleri kaybettik* diye rapor istemiş. *Efendi babayı da kaybettik* cevabını duyunca *yok olamaz, bana gösterin nerede açın yüzünü göreceğim* diyerek olay mahalline gitmiş. Dedem tam o sırada hayatta olduğu anlaşılacak topraktan çıkarılıyormuş. Bu olay üzerine, yerlerin kan gölü olduğu, o felâket ortamında, bir anda hava değişmiş, herkes birbirine sarılmış, çok sevinmiş. Dedemin, Mustafa Kemal ve cephedeki arkadaşlarıyla tanışıklıkları oradan geliyor.⁵⁴

Ameliyatlarla eli dikilse de artık sol elini kullanan Osman Hâdî Efendi'nin yıllar sonra damadı ve kızına yazdığı mektupta *ayrı ayrı mektup yazamadım size, hoş görün malumunuz sağ elimden malulüm*, diyerek gâzi olduğu elinden bahsettiğini görmekteyiz.⁵⁵

Ağır yarası nedeniyle geri hizmetlere verilen Osman Hâdî Efendi, İstanbul'a gönderilmiş, terhisine kadar bölük ve tabur komutan vekili olarak Sirkeci Tâlim Taburu'nda, acemi erlerin eğitimiyle görevlendirilmiştir.⁵⁶

Osman Hâdî Efendi'nin Çanakkale Savaşı'nda gösterdiği üstün cesâret ve kahramanlıkları üstleri tarafından takdirle karşılanmıştır. İçinde dönemin Osmanlı Padişahı Sultan Mehmet Reşat'ın tuğrası yer alan Harp Madalyası ile taltif edilmiştir.⁵⁷ *Dîvan*'da halîfesi Avnî Onat'ın müellifin hayatını aktardığı bölümde bu madalyanın Mecîdiye Nişanı olduğu bilgisi de mevcuttur.⁵⁸

Mustafa Kemal ile irtibatı devam eden Hâdî Efendi, savaşın kaybedilmesi üzerine ana yurdu ve İstanbul'u işgal eden İtilâf Devletleri'ne karşı mücâdele eden Mim

⁵⁴ Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019.

⁵⁵ EK-4 Osman Hâdî Efendi'nin kendi el yazısı ile yaralanan eli ile ilgili bahis.

⁵⁶ Onat, Avnî, "Başlangıç", *Hâdî Dîvânı*, 1965, 3-9.

⁵⁷ EK-5 Osman Hâdî Efendi'nin Çanakkale Harp Madalyası.

⁵⁸ Onat, Avnî, "Başlangıç", *Hâdî Dîvânı*, 1965, 3-9.

Mim Grubu'na dâhil olmuştur.⁵⁹ Bir gece Mustafa Kemal'in Şişli'deki evine çağrılan Hâdî Efendi, burada Anadolu'ya gidip mücâdele etmek istediğini belirtmiş, ancak Mustafa Kemal'den *sana İstanbul'da ihtiyacımız var* cevabını almıştır. Aslı Levent konuyu şöyle ifâde etmektedir:

Dedem, Şişli'deki evde, Anadolu'ya gidip mücâdele etmek istediğini belirtmiş ancak Mustafa Kemal, zâhirdeki ismiyle hitâp ederek *Osman sen buradasın, sana burada ihtiyacımız var. Ali, Ziyâ ve Sâlih de burada kalacak, birlikteyiz* demiş. O gün Fahamet teyzelerin babası ve İstiklâl Savaşı Komutanı Refî Paşa⁶⁰ da o toplantıdaymış.⁶¹

Pek çok yabancı dil bilen Osman Hâdî Efendi, dükkânına gelen işgalci askerlerin konuşmalarını dinleyerek karargâha bildirmekle görevlendirilmiştir. Bu sebeple Beyoğlu'nda İngiliz askerlerin Pera'ya geçtiği tünel mevkiinde bulunan dükkânında ayakkabı tamirine devam etmiştir. Hüseyin Vassaf'ın *Sefîne-i Evliyâ*'da, Osman Hâdî Efendi'nin o dönemdeki mesleğine işâret ederek, kendisinden *Terlikçi Osman Efendi* diye bahsettiği görülmektedir.⁶² Osman Hâdî Efendi'nin işgal kuvvetlerinin gittiği gün Ali Bey, Salih Bey ve Refî Paşa ile Sultanahmet'e gidip çok uzun şükür namazları kıldıkları belirtilmektedir.⁶³ Osman Hâdî Efendi, savaşın ardından Manisa'ya dönmüş ve tekkelerin kapanışına kadar burada irşad görevine devam etmiştir. Halîfesi Avnî Onat, derlediği *Hâdî Dîvânı*'nın başlangıç bölümünde, mânevî görevinin yanı sıra mahallî yetkililerle de görüşen Hâdî Efendi'nin, Manisa'da dergâh vakfîyesine ait olan ancak Yunan işgalinde zapt edilmiş beş dönüm zeytinliğin dergâha iâdesini sağladığını ifâde etmektedir.⁶⁴

⁵⁹ Onat, Avnî, "Başlangıç", *Hâdî Dîvânı*, 1965, 6; Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019.

⁶⁰ İsmail Refî Evinç: Madalyalı Millî Mücâdele komutanlarından. 1. Dünya savaşı sırasında Medine'de tren istasyonunu korumak için görevlendirildiği sırada düşman kuvvetlerince esir alınmıştır. Daha sonra Osmanlı ordusu tarafından kurtarılmış ve Kurtuluş Savaşı'nda 32. Alay Komutanlığı yapmıştır. Refî Paşa, Osman Hâdî Efendi'nin silah arkadaşıdır. EK-6 Refî Paşa Fotoğraf. Refî Ateş Tüzel Mülâkatı, 18.11.2019. Torun Refî Ateş Tüzel ise Osman Hâdî Efendi'nin mürîdesi Fahamet Onat'ın kız kardeşinin torunudur. 1972 doğumludur. İşletmecilik yapmaktadır.

⁶¹ Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019.

⁶² Onat, Avnî, "Başlangıç", *Hâdî Dîvânı*, 1965, 3-9; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2006, 358.

⁶³ Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019.

⁶⁴ Onat, Avnî, "Başlangıç", *Hâdî Dîvânı*, 1965, 3-9.

Otuz yedi yaşındayken Mim Mim Grubu'ndan silah arkadaşı Ali Bey'in kız kardeşi Zehra Hanım ile evlenen Osman Hâdî Efendi'nin Nahide Rikkat ve Macide Hikmet⁶⁵ isimli iki kız evlâdı olduğu bilgisi mevcuttur.⁶⁶ Osman Hâdî Efendi, ilerleyen yıllarda Beylerbeyi'nde bir süre zirâatle uğraşmış ancak istihbârattan gelen yeni bir tâyinle bu işi bırakmıştır. İstanbul'da sebze halinde yolsuzluklar başladığı ve kaçırılan paraların Anadolu'daki birtakım ayaklanmalara gittiğini öğrenen yetkililer, mânevî eğitim almış ahlâklı bir kişinin bu mevkide olmasını isteyerek kendisine görev teklif edince Osman Hâdî Efendi, Haliç Sebze Hali Başkâtibi olmuştur.⁶⁷ Birkaç sene sonra ise sohbet ve muhabbete ağırlık vererek inzivâyâ çekilmiştir. 1 Mayıs 1963 târihinde saat dokuzda on kala kalp rahatsızlığı nedeniyle vefat eden Osman Hâdî Efendi, İstanbul Üsküdar Küplüce Kabristanı'nda medfundur.⁶⁸

2.2.2. Şahsiyeti ve Temel Dînî - Tasavvufî Görüşleri

Osman Hâdî Efendi, halîfesi Avnî Onat tarafından orta boylu, nûrânî ve her zaman güler yüzlü olarak tasvir edilmektedir. Âilesi de onun dâima uyanık fikirli olduğunu söylemekte; cömertlik, tevâzu, af ve hoşgörü vasıflarıyla da dikkat çektiğini aktarmaktadır.⁶⁹ Ayrıca Hâdî Efendi'nin misâfirlerine bizzat kendi eliyle hizmet ederek karşındakilere askerlik anılarını, her seferinde aynı heyecan ve canlılıkta anlattığı ifâde edilmektedir.⁷⁰

Mânevî evlâtlarından Ayşe Gölgeli⁷¹, *1939 yılında ben doğduğum gün eşiyile birlikte eve ebe getirmişler, adımı o koymuş, yıllar sonra benim çocuğumun adını da o koydu. Doğduğumdan beri hayatımda hep Bey Amcam (Osman Hâdî) vardı.*

⁶⁵ EK-7 Osman Hâdî Efendi'nin kızları Nahide Rikkat Hanım ve Macide Hikmet Hanım.

⁶⁶ Özlem Küçüksü Mülâkatı, 04.03.2020; Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019; Murat Levent Mülâkatı, 02.05.2020; Dilber Kiroğlu Mülâkatı, 18.11.2019.

⁶⁷ Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019; Özlem Küçüksü Mülâkatı, 04.03.2020; Onat, Avnî "Başlangıç", *Hâdî Dîvânı*, 1965, 3-9

⁶⁸ Özdamar, *Hüsameddin Uşşâkî ve Uşşâkîler*, 2001, 217.

⁶⁹ Onat, Avnî, "Başlangıç", *Hâdî Dîvânı*, 1965, 3-9; Özlem Küçüksü Mülâkatı, 04.03.2020; Murat Levent Mülâkatı, 02.05.2020.

⁷⁰ Onat, Avnî, "Başlangıç", *Hâdî Dîvânı*, 1965, 3-9.

⁷¹ Ayşe Gölgeli Mülâkatı, 13.09.2019. Ayşe Gölgeli, Osman Hâdî Efendi'nin Mim Mim Grubu'ndan arkadaşı Salih Diker'in torunudur. Salih Bey'in eşi Refiâ Hanım da Osman Hâdî Efendi'nin müridelerindedir. Ayşe Hanım, 1939 doğumlu ve emeklidir.

Sık sık bizim evimize gelip kalırdı diyerek Osman Hâdî Efendi'yi anlatmakta ve şahsiyet özelliklerinden bahsederken şu sözlere yer vermektedir:

Bey Amcam çok güzel bakışlıydı, böyle, bakamazsınız yüzüne, o kadar temiz bir yüzü vardı ki... Beyaz tenliydi; 1,70 boylarındaydı. Pırıl pırıl yeşil bir elbisesi vardı, onun tonlarında da bir melon şapkası. Eli yaralıydı, parmaklarının arası açık, bükük dururdu. Ama biliyor musunuz ona rağmen her işini kendi yapardı. Huzurundayken, kendisinden aldığımız etkiyle cûşa gelirdik. Celâl değil ama anlatılmaz bir tesiri vardı.⁷²

Ayşe Gölgeli bunlara ek olarak Osman Hâdî Efendi'nin ketum ve şefkatli oluşunu şöyle ifâde etmektedir. *Hayatıyla ilgili özel durumları ve pek çok bilgiyi sadece kızları, âilesi bilirdi. Bir de çok şefkatliydi. Kız kardeşime de bana da hediyeler alırdı, harçlıklar verirdi.*

Osman Hâdî Efendi'nin damadı ve kızına yazdığı 6 Eylül 1961 târihli mektubundaki şu ifâdeleri de şahsiyeti ile ilgili fikir vermektedir:

Ruhumun yakınleri kalbimin sakinleri, kadirşinas, kıymetli yavrularım Oğuz ve Hikmet! Sıcak davetiniz yüreğim yakdı. İnanın gözlerden coşkun yaş akdı. Yavrularım! Malumunuz sağ elimden malulüm onun için ayrı ayrı yazamadım. Hoşgörün esasen kalbim sizi ikiye ayırmaz bir görür. (Hep ikilik birlik için birlik ise dirlik için bak iki göz bir görüyor sahibine nur veriyor.) derim ve birliği çok severim. Yavrularım! İyi haberlerinizi aldıkça çok seviniyor ve işte o zaman sizlere coşkun duâ ediyorum.⁷³

İlerleyen yıllarda zaman zaman ziyâret ettiği Aynî Ali Baba Dergâhı'nda, kendisine hizmet etmiş Nihât Zuhûrî⁷⁴ Osman Hâdî Efendi hakkında şunları söylemektedir:

Kendisinin elini öpme şerefine eriştim. Çok güzel natıkası olan, hoş sohbet, çok güzel duâları olan biriydi. İnsanları öyle bir ikna etme kabiliyeti vardı ki mübareğin gözüne bakarak öyle dinlersin, ağır ağır, etkili konuşma sistemi vardı. Şems-i Tebrizî gibi rind - meşrebliydi. Bu dünyadan çoktan geçmiştir onlar, öyle özeldi.⁷⁵

⁷² Ayşe Gölgeli Mülâkatı, 13.09. 2019.

⁷³ EK-8, EK-9, EK-10 Osman Hâdî Efendi'nin Mektubunun devamı.

⁷⁴ Nihat Zuhûrî Kıyga: Günümüzde geleneksel anlamda tarikat işleyişi sürmese de Nihat Zuhûrî, Muhammed el Ensârî 'nin kendisinden sonra postnişin olan oğlu Muhyiddin Ensârî tarafından halîfe olarak görevlendirilmiştir. Nihat Bey, isim olarak mahlası Zuhûrî'yi kullanmaktadır. 1937 doğumlu ve emeklidir. Nihat Zuhûrî ile bu tez çalışmasının ilk mülâkatını Faruk Bilal, yapmıştır. Faruk Bilal, 57 yaşında ve inşaat mühendisidir. Uşşâkîyye ile ilgili araştırmalar yapmaktadır.

⁷⁵ Nihat Zuhûrî - Faruk Bilal Mülâkatı, 22.12.2018; Nihat Zuhûrî Mülâkatı, 19.11.2019.

Cumhuriyetin ilk kadın yargıçlarından olan mürîdesi Fahamet Onat⁷⁶ ise, Osman Hâdî Efendi'yi *Pîr Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî k.s. ve Hülefâsı* adlı eserinde şöyle anlatmaktadır:

Şeyhimin tab-ı pakî bütün kötülüklerden temiz kalmış, içi dışı ilim ve ibadet lezzeti ile dolmuştu...ağyardan kaçır geceleri Mevlâsı ile huzurda dâim idi. Mürşidim, cinnilere de meb'ûs idi. Kudreti ilmiyeleri ile birçok hastaları şifayâb etmişlerdi. Müridlerine ma'nevî himmetleri yanında maddî hizmetleri de nâmütenâhi idi.⁷⁷

Pîrdaşı Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ* eserinde Osman Hâdî Efendi'nin şahsiyetinden, *merâsim-i tarîkattan âzade bir hayât-ı ihtifâyâ râgıp idi, mesleğine âşık bir zat idi*⁷⁸ diyerek bahsetmektedir.

Halîfesi Avnî Onat, Osman Hâdî Efendi'yi *Allah'ına âşık, peygamberine müştak, Ehl-i Beyt'e muhib, pîran-ı kirama sadıktı* sözleriyle tanımlamaktadır.⁷⁹ Bu bağlamda, Hâdî Efendi'nin şiirlerinde de sık sık Hz. Muhammed'e, Ehl-i Beyt'e muhabbet ve hürmetini dile getirdiği; onlardan rehber, yol gösterici olarak bahsettiği tespit edilmektedir.

Visal için benim akva şeffim

Muhammed dir mübarek levn-i ezher (11-2)

Çerâğımdır gönülde çar-i canan

Ebubekir, Ömer, Osman, Haydar (11-3)

Muhammed Fatıma Ali penahım

Hasan Hüseyin dahi sıbteyn-u server (11-4)

⁷⁶ Fahamet Onat, Refi Evinç Paşa'nın kızıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk teyiz yargıçlarından ve Osman Hâdî Efendi'nin mürîdelerindedir. Eşi Avnî Onat, Osman Hâdî Efendi'nin halîfesidir. *Hacı Anne* ismiyle bilinen Fahamet Onat, 1993 yılında vefat etmiştir.

⁷⁷ Onat, *Pîr Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî k.s. ve Hülefâsı*, 1984, 46.

⁷⁸ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2006, 358.

⁷⁹ Onat, Avnî, "Başlangıç", *Hâdî Dîvânı*, 1965, 3-9.

Can u canım benim hubbi imaman
Ki Zeyne'l âbidin, Bakır-ü Cafer (11-5)

Musa, Rıza, Taki, Naki, Askeri
Muhammed Mehdidir Hâdi vü rehber (11-6)⁸⁰

Vuslat için kuvvetle şefaât edenim mübarek Hz. Muhammed'dir diyen Osman Hâdî Efendi'nin dört halife için *gönül ışığım*, Pençe-i âl-i abâ için *sığınağım*, on iki imam için ise *canımın canı rehberim* dediği görülmektedir.

Hasletim çün muktazay-ı meşreb-i Peygamberi
Ol sebebden düşmana lutf-u atadır meşrebim (44-3)

Dîvân'da yer alan meşrebim isimli şiirinde ise *Hasletim çün muktazay-ı meşreb-i Peygamberi* diyerek kendisinin peygamberî meşrepten ileri gelen mizâcına işâret ettiği anlaşılmaktadır.

Osman Hâdî Efendi'nin sadece şiirlerinde değil âile sohbetlerinde de sık sık rehberinin Hz. Peygamber olduğunu belirttiği ve onun örnekliğinde Allah'la dâimi irtibâta olunmasını tembihlediği ifade edilmektedir. Bu sebeple Osman Hâdî Efendi, savaş ya da gâzilikle ilgili konularda öne çıkmak istememiştir.⁸¹ Bu durumu nefis terbiyesiyle ilişkilendirerek kızlarına açıklamış, Hz. Peygamberin *küçük cihaddan büyük cihada gidiyoruz*⁸² hadisini örnek vermiştir. Nefsle cihadın sürekli

⁸⁰ Osman Zeki Yücebilgiç, *Hâdî Dîvânı*, 1965, 24; *Hâdî Dîvânı*'ndan alınan tüm şiirler konunun rahat ifade edilebilmesi için *Dîvân*'daki şiir sıra sayısı ve şiirde bulunduğu sıra sayısını gösterecek şekilde tarafımızdan numaralandırılmıştır.

⁸¹ Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019; Onat, Avnî, "Başlangıç", *Hâdî Dîvânı*, 1965, 3-9; Ayşe Gölgeli Mülâkatı, 13.09.2019.

⁸² Arapça bir kelime olan ve cehd kökünden türeyen cihad, sözlük anlamıyla bir amaca ulaşmak için eldeki tüm imkânlarla sözlü ve fiilî gayretin sarf edilmesidir. İslâmî literatürde ise dinî emir ve yasakları öğrendikten sonra bu doğrultuda yaşamak, başkalarını da iyiliğe yönlendirmek, nefis ve dış düşmanlarla mücâdele etmek anlamına gelir. Bir diğer ifade ile *İslâm nizamını yeryüzünde hâkim kılma ve bu nizamı savunma maksadıyla din uğrunda ve Hak yolunda yapılan savaş, gazâdır*. Müfessir Râgıb el-İsfahânî (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) *Müfredat* isimli eserinde cihadı üç sınıfta tasnif etmektedir. 1. Düşmana karşı mücâhede. 2. Şeytana karşı mücâhede 3. Nefse karşı mücâhede. Nefse karşı yapılan savaşa büyük cihad; dış âlemden cephede düşmana karşı yapılan savaşa ise küçük cihad denilmektedir. Bunun nedeni ise maddenin sonlu oluşuna karşın mânânın ebedî olmasıdır. İç âlemden yani mânâ âlemindeki harp sonsuz, bu nedenle büyük; madde âlemindeki harp geçici bu yüzden de küçüktür. Hz. Peygamber'in çıktığı sefer dönüşünde *Küçük cihaddan büyük cihada*

devam ettiğini söyleyerek, fiillerin maddî menfaatler için değil, Allah için yapılması gerektiğine işâret etmiştir. Bu bağlamda Hâdî Efendi'nin savaşta aldığı yara sebebiyle kendisine gâzi maaşı bağlatmasını öneren kişilere, *ben bu hizmetleri maddî bir karşılık için yapmadım; mânevî ve uhrevî ecir ve mükâfat bana yetişir* dediği görülmektedir.⁸³ Âile sohbetlerinden birinde damadı Oğuz Levent'in sorusu üzerine Hz. Muhammed, cihad, Türkler, şehitlik ve Ehl-i Beyt hakkındaki dînî - tasavvufî görüşlerini bâtinî, zâhirî yönleriyle açıklayan Osman Hâdî Efendi'nin sözlerini torunu Aslı Levent şöyle aktarmaktadır:

Rehberimiz Hz. Muhammed'dir. O bize cihadı anlatmıştır. Sonra bize nefis Yezidine karşı mücâdele vermeyi, cihadı gösteren Server-i Şehidan onun torunu Hz. Hüseyin'dir. Şehitler ise Fatma Kuzularıdır. Hz. Hüseyin'in şehâdet sebebi, Peygamberimizin sancağını korumaktır. Yezid de Hz. Peygamberin sancağını elde etmek istedi. Eğer elde edebilselerdi, yanlış ellerde, emanete hıyânet olacaktı. Vatan topraklarımızdaki durumda aynıdır. Vatan toprağının altında yatan büyüklerin bize bıraktığı birtakım emânetler var. Beden toprağımızda da ilahî emânet var. Onlara sahip çıkmak zorundayız. Hz. Peygamberin ümmeti olduğundan beri Türkler bu sancağın bekçisi, koruyucusu ve İslâm'ın hizmetkârıdır. Bizler, bâtında beden toprağımızda nefsimizle, zâhirde de vatan topraklarımızda cephe, Hz. Peygamberin, bizdeki sancağını yukarı taşımak için düşmana karşı mücâdele etmeliyiz.⁸⁴

İslâm'a dâvet hizmetini yürütecek bir mücâhidin, sade bir Müslümandan farklı olarak basîret sahibi ve bilinçli olması gerekmektedir. Yûsuf sûresinde yer alan *işte bu benim yolumdur. Ben, ne yaptığımı bilerek Allah'a çağırıyorum; ben ve bana uyanlar (bunu yapıyoruz). Allah'ı ortaklardan tenzih ederim! Ve ben ortak*

gidiyoruz. O nefisle cihaddır ifâdesi nefis terbiyesinin büyük cihad olarak ifâde edilmesinde önem arz etmektedir. Bu hadisin zayıf olduğu görüşleri bulunsa dahi bu anlamı güçlendiren hadisler de vardır. *Mücahid, Allah'a itaat yolunda nefsi ile cihad edendir*, hadisi bunlardan biridir. Özel, Ahmet, "Cihad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 7, 1993, 527-531; (<http://lugatim.com/s/cihat>, et. 05.04.2020); İsfahanî, Rağb, *Müfredat Kurân Kavramları Sözlüğü*, çev. Abdülbaki Güneş, (İstanbul: Çıra Yayınları, 2012), 248; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (Ankara: Otto Yayınları, 2014), 102; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 2012, 89; Süyuti, II,73. Kaval, "Büyük Cihad'ı Anlamaya Dair Bir Değerlendirme", 2015, 49, 1-12'den iktibas. Ali Yardım, *Mesnevî Hadisleri* eserinde bu ifâdeden şöyle bahsetmektedir. *Gazâlî, İhyâ 'sında bu hadisi iki yerde zikretmektedir. Ve Beyhakî, Kitâb 'üz Zühd isimli eserinde Câbir'den rivâyet etmiş ve zaîf bir senedle rivâyet edildiğini söylemiştir*. Ali Yardım, *Mesnevî Hadisleri*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 2008), 50; İbn Hanbel, VI, 22.

⁸³Özlem Küçüksu Mülâkatı, 04.03.2020; Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019; Onat, Avnî, "Başlangıç", *Hâdî Dîvânı*, 1965, 3-9; Ayşe Gölgeli Mülâkatı, 13.09.2019.

⁸⁴Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019.

koşanlardan değilim. (Yûsuf 12/108) âyeti bu koşula işâret etmektedir.⁸⁵ Osman Hâdî Efendi'nin de âyette yer alan bu şartı gözetdiği ve bu açıdan eğitime önem verdiği anlaşılmaktadır. Hâdî Efendi'ye göre Allah yolunda yapılacak her türlü mücâdele için, kişinin zâhirî ve bâtinî ilim alarak önce kendisinin gelişmesi gerekmektedir. Âilesi, Hâdî Efendi'nin bu bakış açısıyla eğitime çok önem verdiğini ifade etmektedir. Osman Hâdî Efendi, iki kızını da okutmuştur. Hukuk fakültesini bitiren kızı Hikmet, o dönem öğretmen ihtiyacı olduğu için babasına öğretmenlik yapma ihtimâlini danıştığında, kendisinin çağdaşı olan ve hukuk eğitiminden sonra öğretmenlik yapan Ümmü Kenan Dergâhî postnişini Rifâî şeyhi Ken'an Rifâî'yi (1867-1950) kastederek *azizim gibi öğretmen olacaksan ne âlâ, bize ne övünç* diyerek cevap verdiği ve bu karara destek olduğu anlatılmaktadır. Bu konuşma üzerine Hikmet Hanım öğretmenlik görevine başlamıştır.⁸⁶ Osman Hâdî Efendi, insanın hayattaki mânevî ve maddî eğitiminin ölene kadar devam ettiği görüşündedir. Bu bakış açısını çocuklarına *son nefesinize kadar öğretir ve öğrenirsiniz yani öğrenme ve öğretme hiç bitmez* sözleriyle aktarmıştır.⁸⁷

Ayşe Gölgeli ise *çok aydın bir kimseydi* diyerek bahsettiği Osman Hâdî Efendi'nin eğitim konusuyla ilgili görüşlerini şöyle paylaşmaktadır:

Bey Amcam, eğitime oldukça fazla önem verirdi. Kızlarından Rikkat Abla gayet iyi bir vazifede, Karaköy'deki mâliyede müdür muâviniydi. Diğer kızı Hikmet Abla ise hâkim çıktı. Öğretmenlik mesleğine geçip, onu da başarıyla yaptıktan sonra, Fenerbahçe Lisesi'nin müdür muâvini oldu. Bey amcam çok aydın bir kimseydi, ben ilkokulu bitirdiğimde, âilem beni istemediğim yere yazdırdı. Bey amcam, bunu duyunca hemen *neden çocuğu istediği, ilgisinin olduğu okula kaydettirmediniz* diyerek annemi uyardı.⁸⁸

Biz az hatırlasak da annem, babam, teyzem bize yaşatmış ve anlatmıştır onu. Dedemin hiç unutamadığım beyaz bıyıkları vardı. Kendi odasında, rahlesinde Kurân-ı Kerîm okuduğunu hatırlıyorum. Diyerek dedesinden bahseden Murat Levent ise Osman Hâdî Efendi'nin eğitim görüşünü şöyle anlatmaktadır.

⁸⁵ Topaloğlu, Bekir, "Cihad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 7, 1993, 531-534.

⁸⁶ Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019.

⁸⁷ a.g.m.

⁸⁸ Ayşe Gölgeli Mülâkatı, 13.09.2019.

Bilime çok önem veren aydın fikirli bir insandı. Bağnazlıktan hoşlanmazdı. Dini ticarete döküp para için okuyup üfleyen hacı ve hocalara müthiş kızardı. Beni dizine oturtur, beyaz akide şekerleri verir, okulumun nasıl olduğunu sorar, ilgilenirdi.⁸⁹

Torunu Aslı Levent, Osman Hâdî Efendi'nin hem bilimsel hem de mânevî eğitime verdiği önem hakkında, annesi ile dedesi arasında geçen bir bahsi şöyle aktarmaktadır:

Annem, dedemin bilimsel eğitime çok önem verdiğini söylerdi. Gökyüzündeki yıldızlar, felekler ve yeni keşiflerden, matematik problem çözümlerine kadar her şeyi bildiğini anlatırdı. Bir sohbetinde anneme *eğer yaşanan olayların matematiğini bilmezseniz, bazı durumları idrak etmeniz güçleşir; bu sebeple o hâli defalarca yaşarsınız. Yaşanan olayın mantığını, matematiğini ancak o durum tekrarlanarak çözebilirsiniz. Çünkü idrak ve matematik paralel açılmaktadır* demiş.⁹⁰

Osman Hâdî Efendi'nin diğer torunu Özlem Küçüksu da onun her konuda olduğu gibi eğitim konusunda da ihtiyacı olana yardım etmek için oldukça verici olduğundan bahsetmektedir.

Annem ve babam zaten onun mânevî anlamda da öğrencisiydi. Biz onun tembihleri ve güzel ahlâkını örnek almaya çalıştık. Her zaman evimizin içinde gibiydi. İçinden çıkamadığımız durumlarda, kalben onunla irtibâta olmaya gayret ettik. Sadece teyzem ve anneme değil ihtiyacı olan herkese pek çok alanda olduğu gibi maddî, mânevî eğitim ve ilim alanlarında da hep destek olduğunu bildik. Hatta bizlere de ilmiyle hâlihazırda destek olmakta.⁹¹

Âilesi Osman Hâdî Efendi'nin sofrasının gerek ilim gerek yemek yönüyle herkese açık olduğunu, özellikle Ramazan ayında Hâdî Efendi'nin sokağa çıkıp gözüne çarpan herkesi sofraya dâvet ettiğini aktarmaktadır. Evin hemen bitişişindeki câminin müezzininden fakirlerin ihtiyaçlarını öğrenen Hâdî Efendi'nin, bayram sabahı câmi avlusuna isim belirtmeksizin bayramlıklar bıraktığı da belirtilmektedir.⁹²

⁸⁹ Murat Levent Mülâkatı, 02.05.2020.

⁹⁰ Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019.

⁹¹ Özlem Küçüksu Mülâkatı, 04.03.2020.

⁹² Özlem Küçüksu Mülâkatı, 04.03.2020; Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019; Murat Levent Mülâkatı 02.05.2020.

Neticede Osman Hâdî Efendi'nin bu bölümde sıralanan özelliklerine istinaden, alperenlikle doğru orantılı olarak, Hz. Peygamber'in örneğini gözettiği, Allah ve İslâm'a hizmet için savaşa katıldığı anlaşılmaktadır. Osman Hâdî Efendi'ye göre Türkler, İslâm dininin hizmetkârıdır. Cihad ise *bâtında nefislerle, zâhirde de cephede savaşarak, Hz. Peygamber'in sancağını* korumaktır. Allah yolunda cihad eden kişinin, zâhirî ve bâtinî anlamda olgunlaşması açısından eğitim çok önemlidir. Bu bağlamda Osman Hâdî Efendi'nin dînî ve tasavvufî görüşlerinin temel olarak Hz. Peygamber'in *küçük cihâddan büyük cihada yöneldik* hadisine dayandığı görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMAN HÂDÎ EFENDİ'NİN TASAVVUFÎ YÖNÜ

Bu bölümde, Osman Hâdî Efendi'nin müşşidlerinin târihsel şahsiyetleri, kendisinin mânevî yol değişikliği, Rifâî, Kadirî ve Uşşâkî tarikat silsileleriyle ilişkisi ele alınacaktır. Ayrıca kendisinin dînî - tasavvufî görüşlerinin yansıması oluşu çerçevesinde halîfesi Avnî Onat ve *Hâdî Dîvânı* hakkındaki bilgilerde yakınlarının mülâkatları ile literatürden elde edilen belgeler esas alınarak incelenecektir.

3.1. Osman Hâdî Efendi'nin Mânevî Eğitimi

Osman Hâdî Efendi, mânevî eğitimi süresince iki farklı müşşidden tahsil ve terbiye görmüştür. Kemâlini tamamlama yolunda müşşidleri Muhammed el-Ensârî ve Mustafa Sâfî Efendi tarafından kendisine Rifâî, Kadirî, Uşşâkî icâzetleri verilmiştir.

3.1.1. Muhammed el-Ensârî

Muhammed el-Ensârî, 1860 senesinde dünyaya gelmiştir. Bağdat'ta Abdülkâdir Geylânî dergâhında postnişin olan babası Seyyid şerif şerafeddin el-Ensârî el-Kadirî'ye intisap etmiş ve eğitiminin ardından kendisine Kadirî hilâfeti verilmiştir.⁹³ Bir süre sonra mânevî bir emirle önce Erzincan'a, daha sonra da Sivas'a gitmiştir. Burada Arap řeyh⁹⁴ adıyla bilinen Ahmed er-Rifâî soyundan Rifâî, Sayyâdî hilâfeti sahibi Sivas Nakîbü'l-eşrâfî Seyyid Abdullah el-Hâşimî el-Mekkî er-Rifâî'ye intisap etmiştir.⁹⁵ Arap şeyh, Muhammed el-Ensârî'ye⁹⁶ Rifâilik

⁹³ İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Altuntaş, *Hız. şeyh Seyyid Abdullah El Haşimi El Mekki Er Rifâî k.s Arap şeyh*, (İstanbul: Gözde Matbaacılık, 2010), 22.

⁹⁴ Arap şeyh adıyla bilinen, Muhammed el-Ensârî'nin müşşidi Seyyid Abdullah el-Hâşimî el-Mekkî, Sivas Kongresi'nde Mustafa Kemal'e destek vermiş ve Milli Mücâdele döneminde Sivas'ta kaldığı sürece Mustafa Kemal ve arkadaşlarını dergâhta ağırlamıştır. Ekteki görselde Abdullah el-Hâşimî Mustafa Kemal ile yan yana oturmaktadır. Altuntaş, *Hız. şeyh Seyyid Abdullah El Haşimi El Mekki Er Rifâî k.s Arap şeyh*, 2010, 12; Ali, Sarıkoyuncu *Atatürk Din ve Din Adamları*, (Ankara: Türkiye Diyanet Yayınları, 2010) 261-262; EK-11 Sivas Kongresi'nde Mustafa Kemal ve Seyyid Abdullah el-Hâşimî el-Mekkî Er Rifâî görselleri.

⁹⁵ Özkök, Kahraman, "Takdim", *Seyyid Ebu'l-Hüdâ es Sayyâdî, Rifâî-Sayyâdî Seyyidleri*, 2015, 1-10.

⁹⁶ EK-12 Osman Hâdî Efendi'ye Rifâî ve Kadirî icâzetnâmeleri veren müşşidi Seyyid Muhammed el-Ensârî Fotoğrafı.

hilâfeti vererek kendisini İstanbul'da görevlendirmiştir.⁹⁷ Ensârî de o dönem metrûk bir binâ olan Aynî Ali Baba Kadirî Dergâhı'nı 1915 yılında tekrar inşa ettirerek burada Kadirî-Rifâî meşîhat eğitimi vermeye başlamıştır.⁹⁸ Küçük yaşlarda Muhammed el-Ensârî'den eğitim almaya başlayan Osman Hâdî Efendi'ye Rifâî, Kadirî hilâfetnâmeleri kendisi tarafından verilmiştir.⁹⁹ Bu bağlamda Osman Hâdî Efendi'nin Rifâî silsilesi ile ilişkisine dâir şu sıralama ortaya çıkmaktadır:

Rifâîlik geleneğinin Sayyâdiye kolu Ahmed İzzeddîn es-Sayyâdî'ye bağlıdır.¹⁰⁰ Bu nesilden gelen ve ilk hilâfetini amcası Recep es-Sayyâdî'den alan Seyyid Hasan Vâdî'nin iki yüz kadar halîfesinden biri de Arap Şeyh'tir. Arap Şeyh'in halîfesi Muhammed el-Ensârî,¹⁰¹ onun halîfesi ise Osman Hâdî Efendi olmuştur.¹⁰² Muhammed el-Ensârî'nin kendisinden sonra postnişin olan oğlu Muhyiddin Ensârî'den eğitim alan tasavvuf araştırmacısı Nihat Zuhûrî'nin ifâdesine göre Osman Hâdî Efendi'nin Rifâî silsilesi ile ilişkisi şöyle rivâyet edilmektedir:

- Şecere-i Rifâiyye
3. İmam-ı Hüseyin Şehid-i Kerbela
 4. İmam-ı Muhammed Bakır
 5. İmam-ı Cafer-i Sadık
 6. İmam-ı Mûsâ Kazım
 7. Şeyh İmam-ı İbrahim-ül Murteza
 8. Şeyh Mehmed Mûsâ Essani
 9. Şeyh Ahmed-ül Mesalih
 10. Şeyh Hüseyin Abdurrahman
 11. Şeyh Hasan
 12. Şeyh Ebul Kasım

⁹⁷ Altuntaş, Hz. Şeyh Seyyid Abdullah El Haşimi El Mekki Er Rifâî k.s Arap Şeyh, 2010, 22; Özkök, Kahraman, "Takdim", *Seyyid Ebu'l-Hüdâ es Sayyâdî, Rifâî-Sayyâdî Seyyidleri*, 2015, 1-10.

⁹⁸ Nihat Zuhûrî -Faruk Bilal Mülâkatı, 22.12.2018; Altuntaş, Hz. Şeyh Seyyid Abdullah El Haşimi El Mekki Er Rifâî k.s Arap Şeyh, 2010, 23; Köseoğlu, Mehmet, "İstanbul'da Rifâî Tekkeleri", *Keşkül Dergisi*, 2013, 111-119.

⁹⁹ Onat, Avnî, "Başlangıç", *Hâdî Divânı*, 1965, 3-9.

¹⁰⁰ Ken'ân Rifâî, *Seyyid Ahmed Er-Rifâî*, (İstanbul: Cenân Eğitim, Kültür, Sağlık Vakfı Neşriyatı, 2015), 257.

¹⁰¹ Özkök, Kahraman, "Takdim", *Seyyid Ebu'l-Hüdâ es Sayyâdî, Rifâî-Sayyâdî Seyyidleri*, 2015, 1-10.

¹⁰² Osman Hâdî Efendi'nin Kadirî ve Rifâî tarikatlarından hilâfet aldığı *Hâdî Divânı*'nda ve çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir. Ancak farklı bir tekke ya da dergâhta görev yapıp yapmadığı ile ilgili bilgiye rastlanmamıştır. Aynî Ali Baba Dergâhı'nın Muhammed el-Ensârî'den sonraki postnişini oğlu Muhyiddin Ensârî olmuştur. Osman Hâdî Efendi'nin Hüseyin Vassaf tarafından da belirtildiği gibi önceki şeyhliklerinden vazgeçerek en baştan başlamaya talip olması sebebiyle bu bölüm kendisinin ilgili silsilelerdeki yeri değil, bu silsilelerle ilişkisi ifâdesiyle sunulmuştur.

13. Şeyh Muhammed-ül Mehdi
14. Şeyh İbris
15. Şeyh Hasan
16. Şeyh Ali
17. Şeyh Ahmed
18. Şeyh Hazım
19. Şeyh Asselehü
20. Şeyh Hasan
21. Şeyh Abdurrahman
22. Şeyh Hasan Ali
23. Şeyh Ahmed Er Rufai
24. Şeyh Ahmed İzzeddin-i Sayyadi
25. Şeyh Sabreddin Ali
26. Şeyh Şemseddini Ali
27. Şeyh Salih Abdurrezzak
28. Şeyh Abdulkerim
29. Şeyh Muhammed Selim
30. Şeyh Kasım-ı Necmeddin
31. Şeyh Abdurrahman
32. Şeyh Mahmud
33. Şeyh İbrahim-ül Arabî
34. Şeyh Hüseyin-il Irakî
35. Şeyh Abdurrahman Şemseddin
36. Şeyh Mahmud Esmer
37. Şeyh Abdulvahid
38. Şeyh Nureddin
39. Şeyh Muhammed Hazan
40. Şeyh Muhammed Sah
41. Şeyh Muhammed Burhan
42. Şeyh Mahmud-us Savfi
43. Şeyh Abdullah-i Mübarek
44. Şeyh Hasen Burhaneddin
45. Şeyh Abdullah-i Haşimi (Arap Şeyh)
46. Şeyh Muhammed el-Ensârî
47. Şeyh Osman Hâdî Yücebilgiç¹⁰³

Nihat Zuhûrî'ye göre Osman Hâdî Efendi'nin Kadirî silsilesiyle ilişkisi şöyle rivâyet edilmektedir:

- Şecere-i Kadirîye
3. Şeyh Hasan Basri
 4. Şeyh Habib-i Acemi
 5. Şeyh Davud-i Kerhi
 6. Şeyh Maruf-i Kerhi

¹⁰³ Nihat Zuhûrî Mülakatı, 18.11.2019.

7. Şeyh Sırrı Sakadi
8. Şeyh Cüneyd-i Bağdadî
9. Şeyh Ebu Bekir Şibli
10. Şeyh Alel Acemi
11. Şeyh Rubzai
12. Şeyh Kulami
13. Şeyh Ebil Fazl
14. Şeyh Muhyiddin-i Abdülkadir Geylanî
15. Şeyh Abdül Muhsin
16. Şeyh Ahmed-ül Marufi Kerhi
17. Şeyh Sadreddin-i Ali
18. Şeyh Şemsedin-i Mehmed
19. Şeyh Abdüssemi
20. Şeyh Ömer
21. Şeyh Musel Kebir
22. Şeyh Ebubekir
23. Şeyh Mehmed Hicali
24. Şeyh Ebubekir
25. Şeyh Hayrullah-i Kebir
26. Şeyh Mevlâna Seyyid İrfadi
27. Şeyh Mustafa
28. Şeyh Ahmed Cündi
29. Şeyh Recep Muhammed
30. Şeyh Hasen-ül Rufai
31. Şeyh Abdullah-i Haşimi (Arap Şeyh)
32. Şeyh Muhammed el-Ensârî
33. Şeyh Osman Hâdî Yücebilgiç¹⁰⁴

Osman Hâdî Efendi, Mustafa Sâfi Efendi'ye intisâbının ardından Aynî Ali Baba Dergâhı'nı devamlı ziyâret etmiş, Muhammed el-Ensârî'nin oğlu Muhyiddin Ensârî döneminde¹⁰⁵ de bu ziyâretlerini sürdürmüştür.¹⁰⁶ Osman Hâdî Efendi'nin 1939 yılında Muhammed el-Ensârî'nin vefâtı üzerine bir şiir yazmıştır.¹⁰⁷

Aynî Alibaba dergâh bânisi Bağdatlı şeyh
Çok müridân bağlamıştı kendine burhanına (83-1)

¹⁰⁴ Nihat Zuhûri Mülâkatı, 18.11.2019.

¹⁰⁵ Nihat Zuhûri'den alınan bilgiye göre Osman Hâdî Efendi'nin ilk mürşidi Rifâi Şeyhi Muhammed el-Ensârî'nin oğlu Muhyiddin Ensârî, Hâdî Efendi'nin diğer mürşidi Uşşâkî Şeyhi Mustafa Sâfi Efendi'nin kızı ile evlenmiştir. Bu durum iki dergâh arasında ayrıca bir ziyaret ve irtibât vesilesi oluşturmuştur.

¹⁰⁶ Nihat Zuhûri - Faruk Bilal Mülâkatı, 2018.

¹⁰⁷ Yücebilgiç, *Hâdî Dîvânı*, 1965, 130.

Kalbini yakmıştı anın hubb-i evlâd-ı Resûl
Kendi de çok bağılı idi hazret-i piranına (83-2)

Nevbezen gazel ilâhi okuduğunda anın
Neş'eyab-ı aşk olurdu kim girerse yanına (83-3)

Zülcenaheyn Kadirî hem Rifâî'den nice yıl
Şerbet-i aşkı içirdi âşıkânın canına (83-4)

Yedi Kânunevvel idi perşembe günü hem
Bi tevakkuf oldu münkad ircii fermanına (83-5)

Çıkdı iki dideden yaş yazdı Hâdi târihin
Şeyh Muhammed'ül'ensarı erdi sâf cananına (83-6)

1939

Muhammed el-Ensârî'nin ilk mürşidi olan babasından Kadirîyye icâzeti, diğer mürşidi Arap Şeyh'ten de Rifâîyye icâzeti aldığı anlaşılmaktadır. Kendisinden küçük yaşlarda eğitim almaya başlayan Osman Hâdî Efendi'ye de Rifâî ve Kadirî hilâfetlerinin Muhammed el-Ensârî tarafından verildiği görülmektedir.

3.1.2. Mustafa Hilmî Sâfi Efendi

1858 senesinde Burdur'da doğan Mustafa Sâfi Efendi'nin¹⁰⁸ mahlası Hilmî'dir. Kendisine Fahreddîn-i Himmetî tarafından 15 Kasım 1906 târihinde hilâfet verilmiştir.¹⁰⁹ Âşık Yunus, Salâhaddin Uşşâkî, Mısrî-i Niyâzi ve Sezaî Gülşenî dîvânlarını hıfzeden Sâfi Efendi, on dokuz sene Kuleli Askerî İdâdîsi ve çeşitli askerî rüştiyelerde Arapça, Farsça, din ilimleri, İslâm akâidi dersleri vermiştir. Tekke ve zâviyelerin kapatılmasına kadar Kasımpaşa Uşşâkî Dergâhı'nda perşembe günleri *Mesnevî Şerîf* okumaları yaptırmış, cuma günleri de Uşşâkî âyini icrâ etmiştir.

¹⁰⁸ EK-13 Osman Hâdî Efendi'ye Uşşâkî icâzetnâmesi veren mürşidi Mustafa Sâfi Efendi'nin Fotoğrafi.

¹⁰⁹ Onat, *Pîr Hasan Hüsameddin Uşşâkî k. s ve Hülefâsı*, 1984, 44; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2006, 335; Özdamar, *Hüsameddin Uşşâkî ve Uşşâkîler*, 2001, 179.

Mustafa Sâfi Efendi, vefat ettiği zaman Osman Hâdî Efendi'nin *babamı kaybettim* dediği ifâde edilmektedir.¹¹⁰

Osman Hâdî Efendi'nin bazı şiirlerinde mürşidi Mustafa Sâfi Efendi'den zamanın kutbu ve gavsı ifâdeleriyle bahsettiği görülmektedir.

Sireti mürşidde gördüm himmeti hem anladım
İmtiyaz-ı hazreti Hak hâlik-i izzet deyu (29-41)

Hazreti şeyhim efendim Mustafa Safi aziz
Ârifan hep mutekitdi anda kutbiyyet deyu (29-42)

Hazret-i Sâfi okutdu nice ders-i ibreti
Elhususu bed nazardan ihtifadır meşrebim (44-34)

Hazret-i Sâfi ki Lâşek oldurur Gavsezzeman
Her hususta ol azize iktidadır meşrebim (44-35)

Osman Hâdî Efendi, bir şiirinde Halvetiye tarikatının kollarından bahsetmekte ve bulunduğu yolun, orta kol olarak bilinen Ahmediyye şûbesinin kurucusu Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin'den (ö. 910/1504)¹¹¹ gelen Uşşâkiyye kolu olduğunu açıklamaktadır.

İsm-i pâki anın Ahmed Şemseddin
Hakikaten olmuş âfitab-ı din (68-18)

Yiğitbaşı lâkab verilmiş ana
Arzedeyim illetin hikmetin sana (68-19)

¹¹⁰ Aslı Levent Mülâkatı, 6 Mart 2019.

¹¹¹ Ahmet Ögke, *Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin-i Marmaravi*, (İzmir: Şehzadeler Belediyesi Yayınları, 2015), 14; Uludağ, Süleyman, "Ahmediyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2, 1989, 171.

Yolumuz hazretin gittiği yoldur
Halvetî orta kol pîri hem oldur (68-34)

Kolun ismi konuldu (Ahmediye)
Bu koldan teşa'ub etdi Mısriyye (68-35)

Bir şubesi oldu hem Sinaniye
Diğer şubesi de Ramazaniye (68-36)

Biri dahi oldu bil Cerrahiyye
Biri yolumuzdur ki Uşşakiyye (68-37)

Hüseyin Vassaf *Sefîne-i Evliyâ*'da, Hz. Pîr Hasan Hüsâmeddîn-i Uşşâkî'den Osman Hâdî Efendi'ye kadar uzanan silsileyi şöyle aktarmaktadır:¹¹²

Hz. Pîr Hasan Hüsâmeddîn-i Uşşâkî
Şeyh Seyyid Memicân Efendi
Şeyh Ömer-i Karîbî
Şeyh Âlim Sinân Efendi
Şeyh Muhammed-i Keşânî
Şeyh Halîl Efendi
Şeyh Abdülkerîm Efendi
Şeyh Sıdkî Osman Efendi
Şeyh Muhammed Hamdî-i Bağdâdî
Şeyh Seyyid Muhammed Cemâleddîn-i Uşşâkî
Şeyh Abdullah Selâhaddîn-i Uşşâkî
Şeyh Muhammed Zühdî Efendi
Şeyh Ali el-Galib el-Vasfî Efendi

¹¹² Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2006, 345. EK-14 Küçük Hüseyin Hüsni Vassaf Efendi vefat edince müridi Muammer Tolasa, sülûkunu Osman Hâdî Efendi'nin halifesi Avnî Onat'tan tamamlamıştır. Bunun üzerine Avnî Onat, Muammer Tolasa'ya bir icâzetnâme vermiştir. Bu icâzetnâme aynı zamanda Osman Hâdî Efendi'nin silsile bilgilerini taşıyan ve mânevî göreviyle ilgili imzalı, mühürlü belge örneğidir. Oğuzhan Kartal Özel Belge Arşivi; Oğuzhan Kartal 40 yaşında, araştırmacı, yazardır. Bu belge kendisinden alınmıştır. EK-15, EK-16, EK-17 Belgenin latin harfleriyle hâli ve yakın görünümü.

Şeyh Muhammed Tevfik Efendi
Şeyh Ömer-i Hulûsî Efendi
Şeyh Hüseyin Hakkî Efendi
Şeyh Muhammed Emîn-i Tevfikî Efendi
Şeyh Muhammed Fahreddîn-i Himmetî Efendi
Şeyh Mustafa Hilmî-i Sâfi Efendi,
Şeyh Terlikçi Osman Efendi (Osman Hâdî Yücebilgiç)¹¹³

Sonuç olarak, Osman Hâdî Efendi'nin Halvetiye tarîkatının Yiğitbaşı Marmaravî'den gelen Ahmediyye şûbesinin Uşşâkiye koluna bağlı olduğu tespit edilmektedir. Kendisine Uşşâkî icâzetnâmesinin ise mürşidi Mustafa Sâfi Efendi tarafından verildiği anlaşılmaktadır.

3.1.3. Osman Hâdî Efendi'nin Uşşâkiye'ye İntisâbı

Kadirî ve Rifâî tarîkatlarından müstahlef olan Osman Hâdî Efendi, şeyhlik makâmına gelmesine rağmen nefsinin mânevî rütbelerden beslendiğini sezerek huzursuzluk hissetmeye başlamıştır. Halîfesi olduğu Muhammed el-Ensârî'ye büyük bir muhabbet besleyen Hâdî Efendi, nefsinin şöhret, övgü ve mevki isteğini fark ettiği için Uşşâkî şeyhi Mustafa Sâfi Efendi'ye mürîd olmuş ve bu yoldan da eğitim almıştır.¹¹⁴

Osman Hâdî Efendi, *Esrarnâme* başlıklı şiirinde bu konuya yer vermektedir.

Bulaceb ba'zı garaib şeyler etmişdi zuhur
Ben telâkki eylemişdim manevî kuvvet deyu (29-12)

Hoş gelüp nefse tefahur nice yıllar böylece
Bunlara aldandı gönlüm çok girân kıymet deyu (29-13)

¹¹³ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2006, 356-362.

¹¹⁴ Onat, Avnî, "Başlangıç", *Hâdî Dîvânı*, 1965, 3-9; Aslı Levent Mülâkatı, 6 Mart 2019.

Sohbet-i nâkısıla nefsim varlığa düşmüş meğer
Derk-ü temyiz etmedim bu ağulu lezzet deyu (29-14)

Haz verüp bana derûnen hile tedbir eyleyüp
Nefs-i şom vurmuş yolumu işte bir fırsat deyu (29-15)

Bu müşevveş halimi keşfeyleyüp müşfik babam
Dedi oğlum gir sülûke etme gel gaflet deyu (29-16)

Neş'eni zatında ihfa eyle gel sen hem dedi
Niceler buldu hakikat terk edüp şöhret deyu (29-17)

Benliği bil bir aşılmaz gûh-i Kaf olduğunu
Hem dahi sen bilmelisin şöhreti âfet deyu (29-18)

Seni tutdu hay-ü huy-i üns-ü darb-u tiğ
Zan mı kıldın bunları sen bâtinî devlet deyu (29-19)

Hazreti Ahmed pederim verdi oldem bir nişan
Nâkıs ile Kâmili fark etmeğe dikkat deyu (29-20)

Derakab dervişliğime satdım hem şeyhliklerim
Eyledim namdan ferağat istemem suret deyu (29-25)

Hâdî Efendi, bâtinî eğitimi esnasında ortaya çıkan şaşırtıcı olayları mânevî kuvvet sandığını anlatmakta ve yıllarca övgünün nefesine hoş gelerek onu beslediğinden, bu tür şeylere kıymet vererek aldandığından bahsetmektedir. Ayrıca Hâdî Efendi, şiirinde nefsinin hîle ile kendisine tuzak kurduğunu, âdeta onu zehirlediğini, ancak bu durumu idrak edemediğini ifâde etmektedir. Bu sebeple Osman Hâdî Efendi'nin bir başka beyitte *dervişliğe sattım şeyhliklerimi, namdan ferâgat eyledim istemem suret deyu* dediği görülmektedir. Bu söz ise onun nefesine karşı yeni bir tutum sergilediğini işâret etmektedir.

Mustafa Sâfi Efendi'nin halifelerinden Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* isimli eserinde, pîrdaşı Osman Hâdî Efendi'nin Mustafa Sâfi Efendi'ye intisâbını, iki tarîkten icâzet sahibi olmasına rağmen derecesini duyurmayıp seyrü sülûk gördüğünü şöyle anlatmaktadır:

Hulefâ-yı Rufâiyye'den olup yirmi otuz dervîşiyle maan azîmimize gelip, teslîm olup bey'at etmiştir. Seyr ü sülûk görüp, mazhar-ı feyz olarak tarîk-ı Uşşâkî'den de müstahlef olmuştur. Tesettüre meyli ziyâde olmakla merâsim-i tarîkattan âzade bir hayât-ı ihtifâya râgıp idi. Hattâ esnâ-yı sülûkunda, tarîk-ı Rufâî'den Şeyhine Uşşâkî Tarîkatı'na nisbetini ihsâs etmemiştir. Manisa'da Ali Nâili Dergâhı meşîhat Cemâziye'l-evvel 1342 (Aralık 1923) tarihinde tevcih olunmuştur.¹¹⁵

Özetle Osman Hâdî Efendi'nin nefsinin daha fazla beslenmemesi adına yeni bir yola girmeye karar vererek Uşşâkiye'den de eğitim aldığı tespit edilmektedir. Nefs mücâdelesini doğrultusunda, kendi ifâdesiyle her iki tarîkten aldığı icâzetnameyi yok sayarak, en baştan başlamaya tâlip olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Osman Hâdî Efendi'nin dînî - tasavvufî görüşleriyle doğru orantılı olarak kendi seyrü sülûkunda da nefisle mücâhede konusuna önem verdiği anlaşılmaktadır.

3.2. Osman Hâdî Efendi'nin İrşad Usûlü

Osman Hâdî Efendi, okul çağına gelen kızlarının daha rahat eğitim alabilmesi için Küplüce'deki evini satarak âilesi ile Şiştane'de babadan kalma evlerine yerleşmiştir. Haremlik-selâmlık bölümleriyle oldukça geniş olan bu evin üst katını kendi elleriyle hazırlayarak muhabbet odasına dönüştürmüştür. Rahlesi, Kur'ân-ı Kerîm'leri ve çeşitli âyetlerden hat yazılarıyla düzenlediği bu yerin baş köşesinde Hz. Peygamberin soy ağacını gösteren bir çerçeve bulunmaktadır.¹¹⁶ Bu oda bir dergâh şeklinde değildir; ancak insanların çay içip, ihtiyaç duyduğu soruları sorabildikleri, mânevî konuları danışabildikleri bir yerdir.¹¹⁷

¹¹⁵ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2006, 358.

¹¹⁶EK-18 Osman Hâdî Efendi'nin Şiştane'deki odasında bulunan ve günümüze ulaşan tek çerçeve: Hz. Muhammed (sav) Şecere-i Nesli.

¹¹⁷Ayşe Gölgeci Mülâkatı, 13.09.2019; Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019; Özlem Küçüksoy Mülâkatı, 04.03.2020.

Kütüphânesi birçok sûfinin eserlerinden müteşekkil olan Osman Hâdî Efendi,¹¹⁸ Mevlânâ (ö. 672/1273), İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240), Mısırî-i Niyâzî (ö. 1105/1694) ve İbrahim Gülşenî'den (ö. 940/1534) alıntılarla, ilâhî-nebevî sohbet ile mürîdlerinin maddî, mânevî feyz bulması için çalışmıştır. Farsça ve Arapça metinleri önce orijinal hâliyle okumuş, daha sonra tercüme ederek öğrencilerine açıklamıştır.¹¹⁹ Osman Hâdî Efendi'nin haftanın hangi gün ve saatlerinde ders yaptığı bilgisine rastlanmamıştır.

Ayşe Gölgeli, Osman Hâdî Efendi'nin her sene Muharrem ayında mutlaka *Gülzâr-ı Hüseyin* kitabını okuttuğunu belirtmekte ve onun irşad usûlü ile ilgili şu bilgileri aktarmaktadır:

Sohbetlerinde bize kendi yazdığı şiirleri okur, anlatır, açıklardı. Nefs mücâhedesinin üzerinde çok fazla dururdu. Biz neredeyse şiirlerinin hepsini ezbere bilirdik. Hep tasavvufî hikmetler olurdu. Her sene Muhârrem ayında *Gülzâr-ı Hüseyin*'i okurduk. Kendisi de *bunu mutlaka her sene okuyun, her okumanızda ayrı dersler alacaksınız derdi*. Çok iyi Farsça biliyordu. Mevlânâ'nın *Mesnevî Şerîf*'ini ve İbrahim Gülşenî'nin *Mânevî* isimli eserini Farsça okuyup bize anlatırdı. Ders yaptırdığı kitaplardan biri de Buhârî'nin Hadis kitabıydı.¹²⁰ *Mesnevî* sohbetlerinde anlattığı, bir cual böceğinin hikâyesini hiç unutmam.¹²¹ Bu böcek, çöplükte yaşayan ama gül gibi temiz kokulu şeyleri gördüğü zaman ölen bir böcekti. Osman Hâdî Efendi de doğadan örnekleri insan ruhuyla karşılaştırırdı. Bir ruh eğer kötü şeylerden zevk alıyorsa o, iyilerin arasında yaşayamıyor derdi. Başka bir derste kaplumbağayı örnek verirdi. Mesela kaplumbağanın kendi evini sırtında taşımamasını, mal mülk edinmek için çalışıp çabalayan daha sonra da yürüyecek hali kalmayan insanın haline benzetirdi. Bir gün hangi konunun bana daha çok zevk verdiğini sorduğunda hamam böceği hikâyesini unutamadığımı söyledim ve ondan *aferin* cevabını aldım.¹²²

¹¹⁸ Osman Hâdî Efendi'nin kütüphânesi ile ilgili âilesi tarafından verilen bilgiye göre, devrin şartları gereği kitap ve belgelerin kaldırıldığı depoda çıkan yangın sonucu kütüphânesindeki kitaplardan pek azı günümüze ulaşabilmiştir. Eldeki kitaplarına ilişkin not niteliğinde bir liste oluşturulmuştur. EK-19, EK-20, Osman Hâdî Efendi'nin kütüphânesinde bulunan kitapların bir kısmının fihristi.

¹¹⁹ Ayşe Gölgeli Mülâkatı, 13.09.2019; Dilber Kırroğlu Mülâkatı, 2019; Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019; Onat, *Pir Hasan Hüsameddin Uşşâkî k. s ve Hülefâsı*, 1984, 45.

¹²⁰ EK-22 Derslerinde okuttuğu Buhârî'nin hadîs kitabı fotoğrafı; EK-23, EK-24 EK-25 Osman Hâdî Efendi'nin günümüze ulaşan Kur'ân-ı Kerimleri.

¹²¹ *Mesnevî*'de 10761. Beyitte geçen Cual böceği bahsi : *Bir şeyi tatmayan onun lezzetini bilemez. Pislik böceği gül kokularını hiç hayaline getirebilir mi?* Hüseyin Top, *Mesnevî-i Mânevî Şerhi*, (İstanbul: Rûmî Yayınları, 2014), 6. Cilt, 237.

¹²² Ayşe Gölgeli Mülâkatı, 13.09.2019

Osman Hâdî Efendi, mürîdlerini sohbetlerin yanı sıra rüyalarını tâbir etmek sûretiyle de irşad etmiştir. Kendisinin mürîdelerinden Zahide Kıroğlu'nun torunu Dilber Hanım, babaannesinin gördüğü rüyaları Osman Hâdî Efendi'ye anlattığından ve onun da bu sembolleri yorumladığından bahsetmektedir. Ayşe Gölgeli ise anneannesinin dedesinden gizli olarak Osman Hâdî Efendi'ye rüyalarını anlattığını ve aldığı yorumların heyecanıyla da koşarak eve geldiğini belirtmektedir.¹²³

Osman Hâdî Efendi'nin mürîdlerine verdiği duâlar arasında *Miftahu Cenne* duâsı¹²⁴ bulunduğu ifade edilmektedir.¹²⁵ Bu duâyaya ilişkin Arapça metnin yanısıra Türkçe tercümesi de şu şekilde yer almaktadır :

Tanrınız bir tek Tanrı'dır; O'ndan başka tanrı yoktur, O rahmândır, rahîmdir. (Bakara 2/163). Allah'ım bizi cennetine koy. Allah'tan başka yaratıcı yok, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın Resulüdür.

Ve de ki: *Rabbim! Şeytanların gizli kışkırtmalarından sana sığınırım.* (Mü'minin 23/97). Allah'ım bizi cennetine koy. Allah'tan başka yaratıcı yok, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın Resulüdür.

Yine de ki: *Rabbim! Beni bereketli bir yere indir; en uygun şekilde indirip yerleştiren sensin.* (Mü'minin 23/29). Allah'ım bizi cennetine koy. Allah'tan başka yaratıcı yok, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın Resulüdür.

Rabbim! Beni ve soyumdan gelecek olanları namazı devamlı kılanlardan eyle; rabbimiz, duâmı kabul et! (İbrahim 14/40). Allah'ım bizi cennetine koy. Allah'tan başka yaratıcı yok, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın Resulüdür.

Onlar, "Ey rabbimiz!" derler, "Bize mutluluk getirecek eşler ve çocuklar bahşet; bizi günahattan sakınanlara öncü yap!". (Furkân 25/74). Allah'ım bizi

¹²³ Aslı Levent Mülâkatı 12.03.2019; Ayşe Gölgeli Mülâkatı, 13.09.2019; Dilber Kıroğlu Mülâkatı,18.11.2019.

¹²⁴EK-26 Miftahu cenne, EK-27 Miftahil Cennet Duâsı. Duânın Arapça metninde çeşitli yazım hataları mevcut olmakla birlikte arşiv değeri taşıması nedeniyle ekler bölümüne düzeltme yapılmadan konulmuştur.

¹²⁵Aslı Levent Mülâkatı 04.03.2020; Ayşe Gölgeli Mülâkatı, 13.09.2019. Tez çalışmamızdaki Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin meâlleri T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyânet İşleri Başkanlığının web sitesindeki Kur'ân-ı Kerîm bölümünden alınmıştır. <http://kuran.diyamet.gov.tr>.

cennetine koy. Allah'tan başka yaratıcı yok, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın Resulüdür.

Mûsâ "Rabbim!" dedi, "Kalbime genişlik ver. İşimi bana kolaylaştır. Dilimden düğümü çöz, ki sözümü iyi anlasınlar. (Tâhâ 20/ 25, 26, 27, 28). Allah'ım bizi cennetine koy. Allah'tan başka yaratıcı yok, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın Resulüdür.

Dediler ki: "Ey rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden olursun! (A'râf 7/23). Allah'ım bizi cennetine koy. Allah'tan başka yaratıcı yok, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın Resulüdür.

Sen, rabbimizin âyetleri bize geldiğinde onlara inandık diye, sırf bu yüzden bizden intikam alıyorsun. Ey rabbimiz! Bize sabırlar ver ve Müslüman olarak canımızı al! (A'râf 7/126). Allah'ım bizi cennetine koy. Allah'tan başka yaratıcı yok, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın Resulüdür.

Rabbimiz! Doğrusu biz "Rabbimize inanın!" diyerek, imana çağıran bir davetçiyi işitip iman ettik. Rabbimiz! Günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi sil ve bize iyilerin ölümünü nasip et. (Âl-i İmrân 3/193). Allah'ım bizi cennetine koy. Allah'tan başka yaratıcı yok, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın Resulüdür.

Zekeriyâ'yı da an! Hani o, rabbine şöyle niyaz etmişti: "Rabbim! Geride kalanların en hayırlısı sensin, yine de sen beni yalnız (çocuksuz) bırakma!" (Enbiyâ 21/89). Allah'ım bizi cennetine koy. Allah'tan başka yaratıcı yok, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın Resulüdür.

"Ey rabbimiz" derler; "Bizi cehennem azabından uzak tut; çünkü onun azabı bitip tükenme bilmez. (Furkân 25/65). Allah'ım bizi cennetine koy. Allah'tan başka yaratıcı yok, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın Resulüdür.

Onlara merhametle ve alçak gönüllülikle kol kanat ger. "Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster" diyerek duâ et. (İsrâ 17/24). Allah'ım bizi cennetine koy. Allah'tan başka yaratıcı yok, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın Resulüdür.

Eğer onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa kesinlikle doğru yolu bulmuş olurlar; fakat eğer yüz çevirirlerse bilesin ki bir ayrılıkçılığın içindedirler. O takdirde artık onlara karşı Allah sana yeter; O, işitendir, bilendir. (Bakara 2/137). Allah'ım bizi cennetine koy. Allah'tan başka yaratıcı yok, Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın Resulüdür.

Ey dâima diri (Hayy) olan ve her şeyin varlığı elinde olan (Kayyum) olan Allah'ım! Ey azamet ve ikram sahibi olan Allah'ım! Bize merhamet et, ey merhametlilerin en merhametlisi!¹²⁶

Osman Hâdî Efendi'nin günlük hayatında tavsiye ettiği ve sürekli okuduğu başlıca sûreler arasında Fâtiha, Yâsin, Fetih, Duhâ, İnşirah, Felak, Nâs, İhlas sûrelerinin olduğu ifade edilmektedir.¹²⁷ Ayrıca hâcet namazı duâsı,¹²⁸ safer ayı duâsı¹²⁹ ve hastalık hallerinde şifâ duâsı¹³⁰ verdiği belirtilmektedir.¹³¹ Osman Hâdî Efendi'nin duâlarından bir diğeri de şöyledir:

Ey kalpleri nûrlandıran, Ey kederleri gideren, âşıkların gözleri senin nûrunla aydınlık. Âriflerin kalpleri senin sırlarınla müzeyyen, sen kimseye muhtaç değilsin. Herkes sana muhtaç. İlâhî! Âşıkların kalplerinin nûru hürmetine, sevdiklerinin yüksek hatırları hürmetine, dilimizi basiret nûrun ile ışıklandır. Kalp bahçemizi hakikat ile ziyetlendir. Sana lâyük olan işleri yaptırıp, sana yaramayanları kalbimizden çıkar. Günahlarımızı kelime-i tevhid hürmetine affeyle. Bu kelime hürmetine bizi red eyleme. İlâhî! Kıyâmet gününde her âzâmız günahattan dolayı ayıplı ise de dilimiz lâ ilâhe ilallah demektedir. Bu kelime hürmetine bizi ayıplarımız ile kabul eyle. Acz ve tembellikten, korkaklıktan, yaşlılık zaafından sana sığınırız. Kabir azabından ve her türlü fîtneden sana sığınırız.¹³²

1946 senesinde Refî Paşa'nın Çengelköy'deki yalısında Osman Hâdî Efendi'nin kendisine sorulan sorulara cevap vermesi üzerine Fahamet Onat tarafından sohbet notları alınmıştır. *Dîvan*'da da yer alan notlardan bir kısmı şöyledir:

“İbni vaktim ben ebulvakt olmazem” Ne demektir?... *Sofî ibnülvakt başed ey refîk, Nist ferda güften ez şart-ı tarik.*¹³³ Türkçesi: Derviş vaktin oğludur anın için yarına ait söz, söylemek yoktur. Hazreti Mısri'nin (İbni vaktim ben ebulvakt olmazem)¹³⁴ buyurduğu gibi derviş bulunduğu vakit ve zamanının oğlu olduğunu ârif olmak kadar kendisine elzem bir şey olamaz. Yine Hazreti Mısri: *Esmâ-i İlâhiyede bi had-ü hünerim var.* Remzine atfî nazar ederek derviş, bulunduğu vakt-ü zamanda Esmâ İlâhiyeden Hakkın, hangi

¹²⁶ Aslı Levent Belge Arşivi.

¹²⁷ Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019.

¹²⁸ EK-28 Osman Hâdî Efendi'nin verdiği Hacet Namazı duâsı ve yapılaş şeklinin tarifi.

¹²⁹ EK-29 Safer ayında okunmasını istediği duâ.

¹³⁰ EK-30 Osman Hâdî Efendi'nin müridlerine verdiği şifâ duâsı.

¹³¹ Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019; Ayşe Gölge Mülâkatı, 13.09.2019.

¹³² EK-31 Osman Hâdî Efendi'nin sıkça okuduğu duâlardan bir örnek. Aslı Levent Belge Arşivi.

¹³³ Ahmed Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, (İstanbul: Gelenek Yayınları, 2004), I, 131.

¹³⁴ Niyâzî-i Mısri, *Dîvân-ı İlâhiyât*, haz. Mustafa Tatçı, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 488.

bir ism-i celilinden tecelli ettiğini müdrük olması lâzımdır. Meselâ: Gah ismi zahirden tecelli zuhura gelüp de alemde ahzu itayı manevî aşikâre olduğu ve Gâh bâtın ismi şerifinden tecelli zuhuriyle bu ahzu itayı mânevînin butûna çekildiğini idrakde sahibi himmet olması icap eder. Çünkü tevhid-i bâriyi isbatde bütün havl-ü kuvvet Hakkın ve bütün mahlûkat bu havl-ü kuvvetde müstehlek olduğundan mümin-i billâh için iyman yakını olacağından neş'ei mânevîyenin nihan ve ayanı ve izhar-u izmarı tecelli-i Hak ile emri ilâhi iktizasından olduğunu teyekkunen bilerek zamanını ârif olması ve iktizay-ı hale göre (Külle yevmin hüve fı şe'n) emri celili mantukunca şuunat-ı ilâhiyeye tebaiyetle zuhurdan batûna ve butundan zuhura olveçhîle görünmesi muktazidir. Ta ki zamanda hükümran olan ism-i celil-i ilâhinin hudud-u bâtınıyesinden gafletle tecavüz ederek muateb olmaya. Şöyleki meselâ: sahib-i neş'ei mânevî; işbu neş'elerini âşinalara ifşâ ve bigânelerden ihfa etmekle vaktin çocuğu olduklarını isbat ederler. Hilâfına hareket başlarını cübbeden çıkarmakta hedef-i kazay-ı ilâhi olmaları muhtemel olmakla beraber tecelli ilâhiye muhalefet hali mucib-i azab olur.¹³⁵

Özetle Osman Hâdî Efendi'ye göre derviş vaktin çocuğu olandır, bu da *o her an yeni bir şe'ndedir* (Rahman 55/29) âyeti gereğince her yerde Hakk'ın tecellisini seyretmekle mümkündür. Bu tecelliye muhâlif halde bulunmak ise dervişe azap vermektedir. Osman Hâdî Efendi'nin derslerinde *sağ elin verdiği sol elin bilmemesi* düsturuna önem verdiği, kul hakkı, maddî mânevî ihtiyaç sahibini gözetme konularına değindiği nakledilmektedir. Bu hususta hassas davranmayan dervişlerine mütebessim çehresini göstermeyerek tepkilerini belli ettiği ifade edilmektedir. Sohbetlere gelip kendisine *nasıl hakîkate ereceğiz efendim* diyenlere *hak eden hakikat olur* sözünü sıklıkla tekrarladığı anlatılmaktadır. Osman Hâdî Efendi, dervişlerinden ya da sohbetine gelenlerden asla hediye kabul etmemekte, nedenini sorduklarında ise, *biz öyle bir yerdeyiz ki, oradaki bir tek şeyi alırken size vereceğimiz bir söz, ilimdir ve ilim aktığı zaman parayla satılmaz* demektedir.¹³⁶ Osman Hâdî Efendi için kerâmet konuşulmaması gereken bir konuyken gizlilik ise oldukça önemlidir.¹³⁷ Eğer verilen ilmin sırları korunamaz ve kerâmet insan tarafından sahiplenilirse bundan nefsin etkileneceğini ifade etmektedir. Çocuklarına bu gizliliğin amacını şöyle açıkladığı nakledilmektedir.

¹³⁵ Yücebilgiç, *Hâdî Dîvânı*, 1965, 149.

¹³⁶ Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019.

¹³⁷ Onat, *Pîr Hasan Hüsameddin Uşşâkî k. s ve Hülefâsı*, 1984, 45; Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019.

Kerâmet bıçaktır. Bir tarafıyla iyilik yaparken bir tarafıyla nefsi büyütebilirsiniz ya da bir tarafıyla bir nefsi kopartırken diğer tarafıyla nefsinizi büyütebilirsiniz. Kerâmetleri üstüne almak kendine Allah'ın dışında bir varlık atfetmek gibidir. Bir şeyin çözümü olarak, sevabının akması için bize verilenler bizim bir özelliğimiz değildir, bu şekilde ifşâ edilirse bu nefsi büyütmekten başka işe yaramaz.¹³⁸

Osman Hâdî Efendi, şiirinde mürşidi Mustafa Sâfî Efendi'nin kendisini on iki esmâ ile tahsil ettirdiğini söylemektedir. Ayrıca kendisine de irşad izni verdiğiğinde bâtnî hastalıkları bu usûl ile tedâvi etmesini öğütlendiğinden bahsetmektedir.

Oniki esmayı tahsil ettirüp şeyhim bana
Alem-i farkda neymiş bileyim kesret deyu (29-68)

Bâtını emraz tedâvi dedi kıl esma ile
Bu usulle bulmalıdır hasta dil sıhhat deyu (29-70)

Bahşedüp tac-ı hilâfet emredüp dedi bana
Sen de irşad eyle sana artık icazet deyu (29- 71)

Osman Hâdî Efendi'nin irşad yöntemi nefis tezkiyesi esasına dayanmaktadır.¹³⁹ Halvetiye geleneğinde nefsin yedi mertebesi Lâ İlâhe İllallah, Allah, Hû, Hakk, Hay, Kayyûm, Kahrî isimleriyle ile geçildikten sonra fûrûat denilen ilâhî esmâlar okunmaktadır. Osman Hâdî Efendi'nin de şiirinde kastettiği on iki esmâ bu isimlerdir. Ancak bu esmâların da yol büyüklerinin tasnifine göre çeşitlilik arz ettiği görülmektedir. Buna örnek olarak fûrûatlar, Adâbû'l- İrşad eserinin yazarı Yusuf Mahdum'a (ö.890/ 1485) göre Kadîr, Kavî, Cebbâr, Mâlik, Vedûd iken

¹³⁸ Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019; Ayşe Gölgeli Mülâkatı, 13.09.2019; Özlem Küçüksoy Mülâkatı, 04.03.2020.

¹³⁹Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019; Ayşe Gölgeli Mülâkatı, 13.09.2019. Esmâ tariki denilen tarikatlarda nefsin yedi mertebesine -emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râziye, marziyye, zekiyye/kâmile- *atvâr-ı seb'a* adı verilir. Bu tarikatlarda yedi mertebenin her birinde Allah'ın bir ismi, her mertebenin bir seyri -ilallah, alellah, billâh, anillâh, fillâh, maallah, lillâh-, âlemi -şehâdet, misal, ervâh, ceberût, lâhut, nâsut, hakikat-, hali -zevk, şevk, aşk, vasıl, hayret, fenâ fi'l-fenâ, bekâ bi'l-bekâ-, mahalli -sadr, kalp, ruh, sır, sırrü's-sır, hafî, ahfâ-, vâridi -şeriat, tarikat, hakikat, mârifet, velâyet, siddikiyyet, kurbet-, şâhidi -tevhîd-i ef'âl, tevhîd-i sıfât, tevhîd-i zât, cem', hazretü'l-cem', cem'u'l-cem', ahadiyyetü'l-cem'- ve nuru -mavi, sarı, kırmızı, siyah, yeşil, beyaz, renksizlik- vardır. Sâlik bu şekilde sülûkünü sürdürerek nefis-i kâmil mertebesine ulaşır. Uludağ, Süleyman, "Nefis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 32, 2006, 526.

Anadolu'daki ilk Halvetî şeyhlerinden Habib Ömer Karamânî'ye (ö. 902/1496) göre Samed, Basîr, Gafûr, Vedûd, Vehhâb; Halvetiye'nin Ahmediye Kolu'nun Piri Yiğitbaşı Marmaravî için ise Vehhâb, Fettâh, Vâhid, Ahad ve Samed isimleridir.¹⁴⁰ Yirminci yüzyılın Uşşâkî şeyhlerinden Abdurrahman Samî Uşşâkî, (1879 - 1934) *Kenzü'l Ârifin* adlı eserinde Uşşâkiye'de uygulanan fûrûat esmâlarından ise şöyle bahsetmektedir. *Esmâ'nın hakikatinin şühudu mübtedi için zordur, mücerret müsemma ile sülûk kolaydır. Pirimiz Hüsâmeddîn-i Uşşakî beş fûrû makamını içtihat etmiştir. İkinci pir Cemaleddin ve Seyyid Selahaddin de böyle yaptılar.* Uygulanan fûrûat esmâları ise Yâ Fettâh, Yâ Vâhid, Yâ Ehad, Yâ Samed ve on ikinci makamda ise Allah'tır.¹⁴¹ Osman Hâdî Efendi'nin bazı şiirlerinde bu esmâ ve zikirler üstü kapalı şekilde yer verdiği görülmektedir. Bu bakış açısıyla Hâdî Efendi'nin *Esrarnâme*, *Ağlayan Ruh*, *Nefsi Emmâre*, *Ey Allahım*¹⁴² isimli şiirlerinde geçen fûrûat esmâsı ve mertebe zikirlerinin Abdurrahman Samî Uşşâkî'nin ifâdesi ile uyum sağladığı tespit edilmektedir. Ayrıca bu veriler Osman Hâdî Efendi'nin *nefs mertebe cetveli* hakkında fikir vermektedir.

Bu konuya örnek beyitler şöyledir:

Semm-i nefsinden geçirsin seyf-i tevhid seni hem
Dev-i nefsi dedi öldür eyleyüp savlet deyu (29-57)

İsm-i zati banida ezkâr ile levvâmede
Hakka can kurbanını sen böylece kat'et deyu (29-58)

Mülhime Hu menzili o elif kamet görünür
Eyle ifnâ çün o şeytan defola şirret deyu (29-59)

¹⁴⁰ Sâdık, Vicdâni, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye*, haz. İrfan Gündüz, (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1995), 185, 186; Usta, Muhiddin, *Tasavvuf Eğitiminde Etvâr-ı Seb'a Metodu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Doktora Tezi, İstanbul, 2015; Uludağ, Süleyman, "Halvetiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 15, 1997, 393; Kılıç, Mahmud Erol, "Cemâledin Uşşâkî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 7, 1993, 314-315; Fatih Yıldız, *Halvetî Azizlerinin Etvâr-ı Seb'a Risaleleri*, (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2019), 577; Mehmet Ali Aynî, *Tasavvuf Târîhi*, haz. Hüseyin Rahmi Yananlı, (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2017), 240, 280; Ögke, *Yiğitbaşı Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî*, 2015, 318.

¹⁴¹Yıldız, *Halvetî Azizlerinin Etvâr-ı Seb'a Risaleleri*, 2019, 640.

¹⁴²Yücebilgiç, *Hâdî Dîvânı*, 1965, 13, 51, 99, 73.

Hakka er gel nefsi-itmi'nan ile duy ırcii
Alem-i bātında kıl sen pir ile ülfet deyu (29-60)

Radiye'de Hay deyüp hakka rıza ver var yürü
Bürç-ü eflâki semada ruha var rahat deyu (29- 61)

Sırr-ı Kayyûm nur-i esved Mardiyeye Radı Huda
Eşref ecza-i semâda seyri gör kudret deyu (29-62)

İsm-i Kahhar nûri birenk Safiye kalbe safa
Cûş edüp baran başems gör ne kudsiyet deyu (29-63)

Sonra ef'ali tecelli sırr-ı Fettah tam vuzû
Vech-i yare işte burda kıl namaz taat deyu (29-64)

Meyva-i Hakdan tenâvül geldi tevhidi sıfat
Vahidiyyet sırrın anla burda gör vahdet deyu (29-65)

Şimdi zata mazhar ol sırr-ı Ehed yekdaneden
Zat, sıfat, ef'al makam-ı Cem Samed top et deyu (29-66)

İsm-i zati çek nidasız ruh-u Kudse ol enis
Sırr-ı cem'ulcem içinde bulunur vuslat deyu (29-67)

Bu bağlamda ilgili beyitlerde sırasıyla sadece bahsedilen mertebe sıfatı, nûr rengi, mertebenin zikri ve fûrûat esmâsı değerlendirildiğinde ortaya şöyle bir ifade çıkmaktadır:¹⁴³

Mertebenin sıfatı nefsi-ı emmâre, nûr rengi mavi, zikri Kelime-i Tevhid.

Mertebenin sıfatı nefsi-ı levvâme, nûr rengi kırmızı, zikri İsm-i Zât.

¹⁴³ EK-32 Osman Hâdî Efendi'nin şiirlerinden tespit edilen nefis mertebe cetveli. Bu tablo *Hâdî Dîvânı*'nda yer alan *Ağlayan Ruh*, *Esrarnâme*, *Nefsi Emmare*, *Ey Allahım* isimli şiirlerin mertebe kavramlarına göre incelenmesi sonucu çıkarılmıştır. Şiirlerde nefsin mertebelerinde görülen rüya sembolleri ile ilgili işaretler tespit edilmesine rağmen kapalı bir anlatım üslûbu kullanıldığı için bu konuya dâhil edilmemiş, cetvel, mertebelerin adı, rengi, zikri ve fûrûat esmâsı ile sınırlandırılmıştır.

Mertebebenin sıfatı nefs-i mülhime, nûr rengi yeşil, zikri Hû.

Mertebebenin sıfatı nefs-i mutmainne, nûr rengi beyaz, zikri Hakk.

Mertebebenin sıfatı nefs-i râdiye, nûr rengi sarı, zikri Hayy.

Mertebebenin sıfatı nefs-i mardiye, nûr rengi siyah, zikri Kayyûmdur.

Son mertebe olan nefs-i sâfiyenin nûrunun renksiz olduğunu söyleyen Hâdî Efendi, bu mertebebenin zikrinin Kahhâr olduğunu ifâde etmektedir. Bahsedilen fûrûat isimleri ise Fettâh, Vâhid, Ahad, Samed, Allah'tır. Hâdî Efendi'nin şiirlerinde tespit edilen mertebe sıfatı, nûr rengi, mertebe zikri ve fûrûat esmâları, Cemâleddin Uşşâkî ve Abdurrahman Sâmi Uşşâkî'nin etvâr-ı seb'a cetveli ile uygunluk göstermektedir.¹⁴⁴

Özetle Osman Hâdî Efendi'nin irşad metodunun, nefis tezkiyesine dayandığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan mürîdlerini irşad ederken büyük cihad olarak da ifâde edilen nefisle mücâhede konusuna geniş yer verdiği görülmektedir. Hâdî Efendi'nin şiirlerinde geçen zikir, fûrûat esmâları ve nûr renklerinden yola çıkarak ortaya konan nefis mertebe cetvelinin de Halvetî-Uşşâkî geleneğinin irşad usûlüyle örtüştüğü tespit edilmektedir.

3.3. Halîfesi Avnî Adli Onat

1904 yılında dünyaya gelen Avnî Onat¹⁴⁵, İstanbul'da okumuş, hukuk eğitiminin ardından, Eskişehir ve Ankara'da savcılık yapmıştır. Fahamet Hanım ile evlenen Onat'ın kayınpederi ise Kurtuluş Savaşı komutanlarından Refî Paşadır.¹⁴⁶ Avnî Onat, 1945 yılında Refî Paşa'nın Çengelköy'deki yalısında Osman Hâdî Efendi ile tanışmıştır. Eğitiminden sonra icâzet alan Onat'a *Adlî* mahlasını yine mürşidi Osman Hâdî Efendi vermiştir. Avnî Onat, mürşidinin vefâtının ardından irşad

¹⁴⁴ Yıldız, *Halvetî Azizlerinin Etvâr-ı Seb'a Risaleleri*, 2019, 577, 640; Özcan, Aslınur, "Uşşâkîlik'te Etvâr-ı Seb'a Yazma Geleneği ve Farklı Bir Örnek Olarak Abdurrahman Sâmi Efendi'nin Kenzû'l-Ârifin'i", 6. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı – III*, 2017, 183-201; Şengül, Fatma, *Uşşâkîlerde Etvâr-ı Seb'a*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2009.

¹⁴⁵EK-33 Avnî Onat ve eşi Fahamet Onat fotoğrafı; EK-34 Avnî Onat ve eşi Fahamet Onat'ın mezar görselleri.

¹⁴⁶Refî Ateş Tüzel Mülakatı, 18.11.2019.

faâliyetlerine başlamıştır. Avnî Onat bir şiirinde mürşidi Osman Hâdî Efendi'den şöyle bahsetmiştir:

Can evinden doğsa dedim bir kelâm
Bâb-ı aşkdan bahr-i aşkı boyadık
Nice yıllar bir kazanda kaynadık
Hep beraber bahr-i aşkı boyadık
Aşk şarabından aynı elden içmişiz
Neş'e buluh dû cihandan geçmişiz
Aynı yoldan kâm'a ermiş bizleriz
Biz erenler izlerini izleriz
Kahr-ı lütfâ dedik birden eyvallah
Virdimiz bu, Lâ ilâhe illallah
Gece gündüz ism-i Hakkı zakiriz
Ni'metine can-ı dilden şâkiriz
Yeni ismim arz edeyim merhaba
Verdi **Adlî** mahlâsı **Hâdî** Baba.¹⁴⁷

Osman Hâdî Efendi'nin Avnî Onat dışında halifesi ya da halîfelerinin olup olmadığına dâir net bir bilgiye rastlanmamıştır.

3.4. Hâdî Dîvânı'nın Derlenmesi ve Neşri

Hâdî Dîvânı,¹⁴⁸ Osman Hâdî Efendi'nin izni ile halifesi Avnî Onat tarafından derlenmiş ve 1964 yılında Toker matbaasında bastırılmıştır.¹⁴⁹ Onat, sağlığında Osman Hâdî Efendi'nin şiirlerini bir kitapta toplamak için kendisinden izin almış ancak bu çalışma Hâdî Efendi'nin vefâtından bir sene sonra bastırılabilmiştir. Osman Hâdî Efendi, yazdığı şiirlerin büyük bölümünü Avnî Onat'a kendisi teslim etmiş, birkaç şiir ise Onat tarafından vefâtından sonra cep defterinden alınarak *Dîvân*'a eklenmiştir. Onat, 17 Kasım 1964 târîhli yazısında, *Dîvân*'ın kitap hâline getirilmesini şöyle anlatmaktadır:

1963 yılı Mayıs Ayı'nın birinci günü saat dokuza on kala Cemâl âlemine intikal eden müşarünileyhin sağlıklarında muhtelif vadilerde yazılmış birçok şiirlerini derlemiş ve kendilerinden almıştım. Daha doğrusu her yazdığı şiirini bana tevdi etmek suretile toplattım. Bazılarını da sonradan kendi ceb

¹⁴⁷ Özdamar, *Hüsameddin Uşşâkî ve Uşşâkîler*, 2001, 230.

¹⁴⁸EK-35 *Hâdî Dîvânı* Kapak Fotoğrafi.

¹⁴⁹Kitabın kapağında 1965 *Toker Matbaasında basılmıştır* yazmakta ancak bir sonraki sayfada 1964 yazdığı görülmektedir.

defterlerinden alarak hepsini bir araya getirdim: bu eser meydana geldi. Ebediyet alemine göç etmeden önce şiirlerini bir kitab halinde bastırmak arzumu kendilerine arz ettiğim zaman memnuniyetlerini beyanla bu işi âcizlerinden beklediğini ilâve buyurmuşlardı. Sağlıklarında müvaffak olamadığım bu hayırlı işi manevî hayatlarında yerine getirmeye gayret ettim. Kendilerine karşı saygı ile meşbu bulunan dostlarımın teşvik ve cesaretlendirici yardımlarından kuvvet alarak ve kifayetsizliğimi de bir tarafa iterek ulu Tanrı'nın tevfiakat- sübhaniyesi sayesinde eserin neşir sahasına intikâli mümkün ve müyesser oldu.¹⁵⁰

Özetle, *Hâdî Dîvânı*'nın Osman Hâdî Efendi'nin izniyle kendisinin vefâtından sonra halifesi Avnî Onat tarafından bastırıldığı anlaşılmaktadır.

3.4.1. Literatürde Hâdî Dîvânı

Hâdî Dîvânı'nın Osmanlı Türkçesi¹⁵¹ ile yazılmış baskısının olmadığı ve 1964 yılında bir araya getirilen yazıların Latin harfleriyle derlendiği bilgisi mevcuttur.¹⁵² Neşri devam etmeyen *Dîvân*'ın, sınırlı sayıdaki kopyalarının çeşitli ulusal kütüphânelerde olduğu tespit edilmiştir. *Hâdî Dîvânı*'nın bulunduğu yerler şöyledir:

İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM)

Bilim ve Sanat Vakfı Kütüphânesi (BİSAV)

Türkiye Millî Kültür Vakfı Kütüphânesi

Millî Kütüphâne (Ankara)

Balıkesir İl Halk Kütüphânesi

Erzurum Teknik Üniversitesi Kütüphânesi

Rize Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Kütüphânesi

Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi Kütüphânesi

Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Murat Ak Kütüphânesi

¹⁵⁰ Onat, Avnî, “Başlangıç”, *Hâdî Dîvânı*, 1965, 3-9.

¹⁵¹Derlenen yazıların ilk hallerinin, Osmanlı Türkçesi ile yazılma ihtimâli üzerine konu araştırılmış ancak ne kütüphânelerde, ne de müellif Osman Hâdî Efendi'nin ya da derleyen Avnî Onat'ın âile arşivlerinde bu tür bir belge ya da bilgiye rastlanmamıştır.

¹⁵²Refi Ateş Tüzel Mülâkatı, 18.11.2019; Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019; Dilber Kırışlı Mülâkatı, 18.11.2019; Ayşe Gölgeci Mülâkatı, 13.09.2019; Nihat Zuhûri Mülâkatı, 19.11.2019; Özlem Küçüksoy Mülâkatı, 04.03.2020.

Çeşitli kitap ve tezlerde *Dîvan*'daki şiiirlerden bahisler mevcuttur.¹⁵³

Hâdî Dîvânı'nda yer alan bazı şiiirlerin bestelendiği anlaşılmıştır.¹⁵⁴ Güftesi Osman Hâdî Efendi'ye ait olmasına rağmen bilgi eksikliği nedeniyle güftekâr belirtilmeksizin yayımlandığı tespit edilen eserleri şöyledir.

Cin Periyê Hükmeden Fermân Onun Fermânıdır¹⁵⁵

Şâfi'-i Rûz-i Cezâ Eşref-i Sermed Geldi¹⁵⁶

Elemez Oldu Unum Eskimiş Artık Eleğim¹⁵⁷

Muhammed Ahsen-i Hulkıyle Nebîlere Bir Tâc Oldu¹⁵⁸

Ümm-i Arz Mekke'de Doğdu Ol Habib-i Medeni¹⁵⁹

Taş Atanlara da Yoktur İntikâmın¹⁶⁰

Bestelenen eserlerden bazılarının günümüzde kandil gecelerinde en çok icra edilen eserler arasında olduğu anlaşılmıştır. Doç. Dr. Fatih Koca'nın *Kandil Gecelerinde Okunan İlahîler ve Bazı Formların Listesi* isimli akademik makalesinde *TRT müzik repertuarı, Klasik Devlet Koroları repertuarı, Aytaç Ergen Özel Arşivi, Mehmet*

¹⁵³ Doç. Dr. Fatih Koca'nın *İslâm Medeniyetinde Salâ ve Salavât Geleneği, Anadolu Örneği* isimli kitabında Hâdî Efendi'ye ait *Taş Atanlara Da Yok İntikâmın* isimli eser yer almaktadır. 2019 yılında e- kitap olarak, yayımlanan *Aşık Dîvânı'nda Satranç* isimli çalışmada, *Hâdî Dîvânı*'nda yer alan bir şiiirin edebî yönden incelendiği de görülmektedir. *Dîvan*'daki şiiirlerin geçtiği tespit edilen tez örnekleri: Yıldırım, Mustafa, *Son Osmanlı Mersiyehânu Sebilci Hüseyin (Okurlar) Efendi'nin Bestelerindeki Tavır Özellikleri*, Gâzi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015. Yönlüer Fatma Sena, *Mehmet Hazmi Tura*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010; Çağlayan, Bünyamin, *Kerbela Mersiyeleri*, Gâzi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 1997.

¹⁵⁴EK-36 Osman Hâdî Efendi'nin *Taş Atanlara'da Yoktur İntikâmın* isimli şiiirinin notaları. Yıldırım, Mustafa, *Son Osmanlı Mersiyehânu Sebilci Hüseyin (Okurlar) Efendi'nin Bestelerindeki Tavır Özellikleri*, Gâzi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015.

¹⁵⁵(https://www.youtube.com/watch?v=IREOM9598MU&list=PLi7cM4WuF_PG3IEdFWRZGBQfZ_iGK0bp7&index=1, et.10.05.2020); (<https://soundcloud.com/www-muzafferozak-com/safi-i-ruz-i-ceza-esef-i-sermed-geldi-kaside-sebilci-huseyin-efendi?in=www-muzafferozak-com/sets/sebilci>, et. 10.05.2020).

¹⁵⁶(https://www.youtube.com/watch?v=zJRi3XothaU&list=PLi7cM4WuF_PG3IEdFWRZGBQfZ_iGK0bp7&index=2, et. 09.05.2020).

¹⁵⁷(https://www.youtube.com/watch?v=ZHXtRvalxU&list=PLi7cM4WuF_PG3IEdFWRZGBQfZ_iGK0bp7&index=6, et. 10.05.2020).

¹⁵⁸(https://www.youtube.com/watch?v=4sRbfDmwKtg&list=PLi7cM4WuF_PG3IEdFWRZGBQfZ_iGK0bp7&index=7, et. 09.05.2020); (https://www.youtube.com/watch?v=f_hc5VRgHls&list=PLi7cM4WuF_PG3IEdFWRZGBQfZ_iGK0bp7&index=13, et.09.05.2020).

¹⁵⁹(https://www.youtube.com/watch?v=xDI0e_d_zTc&list=PL3vxDC4mSX6WIO6146SLgwAp55GQXCufF&index=5, et. 10.05. 2020).

¹⁶⁰(<https://www.youtube.com/watch?v=42qyZ3kFbbA>, et. 10.05.2020).

Kemiksiz Özel Arşivi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mûsikî arşivlerini araştırarak yaptığı tasnife göre, Osman Hâdî Efendi'nin *Ümm-i Arz Mekke'de Doğdu* isimli ilâhîsinin *günümüzde Mevlid Kandili'nde en çok okunan ilahîler* listesinde gösterildiği tespit edilmiştir.¹⁶¹

Aynı araştırmanın *Mîraç Kandili'nde en çok okunan eserler* listesinde ise yine *Hâdî Dîvânı*'nda yer alan *Daveti Mevla (ilâhi)* isimli şiire rastlanmaktadır.¹⁶² Bu şiirin *Açıldı Göklerin Bâbı* ismiyle Âmir Ateş tarafından rast makamında bestelendiği ancak listenin güftekar hânesine soru işareti konularak, güftekarı meçhul olarak yazıldığı görülmüştür. *Amir Ateş'in Hayatı, Dinî Mûsikî Eserleri ve Mevlîd-i Şerîf Okuma Tavrı* isimli yüksek lisans tezinde de Osman Hâdî Efendi'ye ait şiirin güftekarı meçhul ifâdesiyle yazıldığı anlaşılmaktadır. *Uşşakilikte Musiki ve Musikişinaslar* adlı tezde ise yine Osman Hâdî Efendi'ye ait eserin güftekar bölümüne soru işareti konulduğu belirlenmiştir.¹⁶³

Hâdî Dîvânı'nda yer alan ve Dursun Çakmak tarafından bestelenen *Elemes Oldu Unum Eskimiş Artık Eleğim* isimli şiirin *Dursun Çakmak Hayatı ve Besteleri* isimli tezde isim karışıklığı nedeniyle 1730 yılında vefat etmiş olan Abdülhâdî Efendi'ye ait olarak gösterildiği tespit edilmiştir.¹⁶⁴

Bu bağlamda, Türk Edebiyatı'nda Hâdî mahlasını kullanan şâirler araştırılmış ve Yaşar Aydemir'in 2001 târihli makâlesi incelenmiştir. Bu çalışmaya göre Türk edebiyatında Hâdî mahlası kullanan tespit edilebilmiş sekiz kişi olduğu görülmektedir. Bunlar Edirneli ve Sofyalı olarak belirtilen ve iki farklı kişi gibi görülse de aynı kişi olma ihtimali mevcut olan Ahmed Hâdî (ö. 1018/1609), Sofyalı Ali Hâdî (ö. 1018/1609), Bursalı Hâdî Abdülhâdî Efendi (ö. 1143/1730), Hâdî Mehmet Efendi (ö. 1238/1822), Bursalı Nâzikzâde Abdülhâdî Çelebi, Baltacızâde

¹⁶¹ Koca, "Kandil Gecelerinde Okunan İlâhîler ve Bazı Formların Listesi", 2019, 11-22.

¹⁶² Yücebilgiç, *Hâdî Dîvânı*, 1965, 32.

¹⁶³ Alaca, Ali Osman, *Amir Ateş'in Hayatı, Dinî Mûsikî Eserleri ve Mevlîd-i Şerîf Okuma Tavrı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014; Günaydın, Talha, *Uşşakilikte Musiki ve Musikişinaslar*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2012.

¹⁶⁴ Düzcan, Abdurrahman, *Dursun Çakmak Hayatı ve Besteleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.

Enderunlu Hâdî ve Ali Hâdî Bey'dir.¹⁶⁵ Bu makâledeki tespite katkı olarak 1963 yılında vefat eden Osman Hâdî Efendi'nin de hemen her şiirinde Hâdî mahlasını kullandığını görmekteyiz.

Özetle *Hâdî Dîvânı*'nda yer alan şiirlerin yaygın şekilde bestelendiği ve günümüzde de sıkça kandil günlerinde icra edildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte literatürde Osman Hâdî Efendi ve *Hâdî Dîvânı* hakkında çeşitli bilgi eksiklikleri olduğu anlaşılmıştır.

3.4.2. Hâdî Dîvânı'nın Genel İçeriği

Hâdî Dîvânı, başlangıç, içerik, fihrist ve düzeltme cetveli ile toplam 159 sayfadır. Avnî Onat, dîvândaki şiirlerin seslendiği kesim ile ilgili, her topluluk ve sınıf için ibretlik hâller içerdiğini belirtmektedir. Ayrıca hakikatlerin dile getirildiği, durum ve zamana göre söylenen bu sözlerde ölümsüz gerçeklerin müşâhede edilebileceğini ifade etmektedir.¹⁶⁶ Avnî Onat, *Dîvân*'ın ilk 7 sayfasında, Osman Hâdî Efendi'nin biyografisine yer vererek, şiirlerinden kısa örneklerle müellifin şahsiyet özelliklerini anlatmaktadır. *Hâdî Dîvânı*, Osman Hâdî Efendi'nin şiirlerini, mektuplarını ve sohbetinden notları muhtevîdir. Osman Hâdî Efendi, mürîdlerini irşad ederken, tasavvufî kavramları, yazdığı şiirlerle de açıklamıştır.¹⁶⁷ Bu bakış açısıyla, şiirlerin derlendiği *Hâdî Dîvânı*'nda, pek çok tasavvufî kavram bulunmakla beraber en çok Hz. Peygamber, Ehl-i Beyt, Türkler, şehitlik ve nefis konuları yer almaktadır.¹⁶⁸

Dîvân'da pek çok kişiye ithaf mevcuttur. Hâdî Efendi'nin bazı şiirlerinde ithaf olunan şahsın vefâtı üzerine târih düştüğü de gözlenmektedir. Şiirlerinde mürşidleri

¹⁶⁵ Aydemir, Yaşar, "Hâdî'nin Saray Şehrengizi" *İlmî Araştırmalar*, 2001, 31-56.

¹⁶⁶ Onat, Avnî, "Başlangıç", *Hâdî Dîvânı*, 1965, 3-9.

¹⁶⁷ Ayşe Gölgeci Mülakatı, 13.09.2019.

¹⁶⁸ EK-37 *Hâdî Dîvânı*'nda üzerinde en çok durulan konular tablosu. Konularla ilgili belirtilen rakamlar, bu bahislerin *Dîvân*'daki tespit edilebilmiş kelime tekrar sayılarıdır. Ehl-i Beyt konusu değerlendirilirken sayıya, Ehl-i Beyt isimleri dışında Kerbelâ ve Muharrem kelimeleri de dâhil edilmiştir. Hz. Muhammed konusu değerlendirilirken Resulullah, Habibi, Ümm-i Arz, Habib-i Medeni, Âlemlere Rahmet Beden, Mürşid-i Alem, Hulk-i Ahsen, Levni Ezher, Şafi-i Ermed, Fahr-i Âlem, Kâinatın Yegâne Sebebi ve Hâdî şeklinde kendisine işâret edilen ifâdelerde dâhil edilmiştir.

Muhammed el-Ensârî ve Mustafa Sâfî Efendi'den bahseden Osman Hâdî Efendi'nin, icâzet aldığı Rifâî, Kadirî ve Uşşâkî yollarının pîrlerini de anarak, onlardan himmet dilediği görülmektedir.

Ey Hamse i al i aba meded ey şah veliyyullah
Enelmürîd meydan[1][kim] ey piran, ey ricalullah
(Sıyyema) siz, himmet, meded; ey pîrlerim lillah fillah
Ab[d]ülkadir, [E]b[ü'-]lalemeyn, Hüsameddin; şey'en lillâh (13-3)

Hem şiir hem de sohbeti içerisinde adı zikredilen zâtlardan biri de *Mesnevî*'sini Farsça anlattığı Mevlânâ'dır. *Dîvan*'da ismi geçen kitaplar Feridüddin Attar'ın *Mantku't-Tayr* eseri, Hüseyin Vassaf'ın *Sefîne-i Evliyâ*'sı iken şiir, mektup ve sohbet notlarında farklı biçimlerde Şems-i Tebrizî, Mısrî-i Nîyâzi, Yûnus Emre, Hazret-i Kuddûsî, Yiğitbaşı Marmaravî, Şeyh Sâdî isimleri görülmektedir. Osman Hâdî Efendi'nin *Dîvânı'nda* şiirlerini ithaf ettiği kişiler arasında annesi Ayşe Hanım, Mustafa Sâfî Efendi'nin halîfelerinden pîrdaşları Hazmi Tura ve *Sefîne-i Evliyâ* yazarı Hüseyin Vassaf, Millî Mücâdele komutanlarından Refî Paşa ve 1958'de şehîd olan Havacı Ülkü Teğmen de bulunmaktadır. Kızı Hikmet Hanım'a, Şemsettin ve Fuad Beyler'e yazdığı mektuplarında Osman Hâdî Efendi'nin tembihleri ve mânevî yol hakkında îzâhatları görülmektedir. *Dîvân*'da sıkça âyet ve hadislerle atıflar bulunmakla beraber, açıkça ismi zikredilen sûreler Hucûrât ve Fâtiha'dır.

Dîvan'da dört halîfenin tamamının da ismi geçmektedir. Bunun yanı sıra dört büyük melekten sadece Cebrâil'in ismi, diğer peygamberlerden ise Mûsâ ve Lokman isimleri bulunmaktadır. *Dîvân*'da Hızır isminin de Mûsâ-Hızır kıssası örneğine işâret edilirken kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Osman Hâdî Efendi'nin bir mektubunda Ahmediyye, Mısrîyye, Sinâniyye, Ramazâniyye, Cerrâhiyye, Uşşâkiyye isimlerini zikrederek Halvetîliğin kollarından bahsettiği görülmektedir.

Dîvân 'da bahsedilen ve çeşitli yerlerde anılan Ehl-i Beyt isimleri şöyledir: Fâtıma, Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynelâbidîn, Bâkır, Câfer, Mûsâ, Rızâ, Taki, Naki, Askerî, Muhammed Mehdî, Zeynep.

Özetle, *Hâdî Dîvânı*'nda gizli-açık anlatımlarla, âyet ve hadislere yer verildiği anlaşılmaktadır. Çeşitli ithaflarla beraber müridler için nefis mücadelesiyle ilgili öğütlerin yer aldığı görülmektedir. *Dîvan*'daki şiirler aynı zamanda Hâdî Efendi'nin müridlerini irşad ederken kullandığı sohbet notlarıdır. Bu bağlamda Hâdî Efendi'nin dînî - tasavvufî görüşlerinde öne çıkan cihad anlayışının ana unsurlarından Hz. Peygamber, Ehl-i Beyt, Türkler, şehitlik ve nefis konularına *Dîvan*'da da sıkça yer verdiği sonucuna ulaşılmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OSMAN HÂDÎ EFENDİ’NİN DÎNÎ - TASAVVUFÎ

GÖRÜŞLERİNİN HÂDÎ DÎVÂNI’NDAKİ ÖRNEKLERİ

Bu bölümde Osman Hâdî Efendi’nin *Dîvan*’da sıkça yer alan Türkler, şehitlik, Ehl-i Beyt, Hz. Peygamber ve nefis konularını nasıl ele aldığı tespit edilerek, kendisinin dînî – tasavvufî görüşlerinin *Dîvan*’daki örnekleri saptanmaya çalışılacaktır.

4.1. Türklere Bakışı

Türkler, dine hizmeti Allah’a ibâdet olarak görmüş ve Müslüman olduktan sonra İslâmiyet’in yükselmesi için mukaddes cihad ruhu ile i’lâ-yı kelimetullah uğruna mücâdele vermişlerdir. Kur’ân-ı Kerîm ve İslâmî ilimlere hizmet etmenin yanı sıra Büyük Selçuklu İmparatorluğu’nun kuruluşundan başlayarak son yüzyıla kadar, Müslüman âleminin egemenliğini ellerinde tutmuşlardır.¹⁶⁹ Osmanlı İmparatorluğu da bu mânevî zeminde tefekkür sistemi ile kurulduğu andan beri kendini İslâm îmânının ilerlemesine ve savunmasına adanmıştır.¹⁷⁰ Türkler, Hz. Muhammed’in sünnetini, huzura götüren değerler bütünü olarak uygulamış ve onun evrensel boyutta idrak edilmesine yardımcı olmuşlardır. Bu açıdan Türklerin Müslüman vasfıyla ortaya koyduğu siyâsî, kültürel ve sosyal anlayış aslında onların Hz. Muhammed’i rehber telakki etmelerinin bir zuhurudur.¹⁷¹

¹⁶⁹ Turan, Osman, “Türkler ve İslâmiyet”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1946, 457-485; Hilmi, Filibeli Ahmet, “Türkler ve İslâm”, *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, 1969, 24, 17-20; Tuğ, Salih, “İslâm Medeniyetine Türklerin Hizmetleri”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, 1970, 100, 318-323; Fuat Köprülü, “Başlangıç”, W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Târîhi*, (Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984),13; Karmış, Orhan, “Kur’an-ı Kerim ve Türklerin Tarih Boyunca Ona Hizmetleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları*, 1973, 117, 333-343; Erdem, Mustafa, “Geleneksel Türk Dini ve İslâm”, *Dini Araştırmalar*, 1998, 79-91; Fayda, Mustafa, “Fetih” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 12, 1995, 467-470; Sâmîha Ayverdi, *O da Bana Kalsın*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2014),73, 89.

¹⁷⁰ Yıldız, Hakkı Dursun, “İslâmiyet ve Türkler”, *Diyanet Dergisi*, 1981, 285-315; Sâmîha Ayverdi, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları II*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2013), 1089; Ayverdi, *O da Bana Kalsın*, 2014, 159; Reşat Öngören, *Osmanlılar’da Tasavvuf Anadolu’da Süfîler, Devlet ve Ulemâ*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2016), 13.

¹⁷¹ Erşahin, Seyfettin, “Türklerin Hz. Muhammed Anlayışının İngiliz Oryantalizmine Etkisi: J. Dayenport Örneği”, *Uluslararası Türk Dünyasının İslâmiyete Katkıları Sempozyumu*, 2007, 109-119; Ahmet Kabaklı, *Alperen*, (İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2007), 131, 172.

Türk kavmine atfen inzal edildiğine dair görüşler bulunan âyet örneği:¹⁷²

Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse bilsin ki Allah öyle bir kavim getirecektir ki Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler; müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı vakarlıdırlar; Allah yolunda cihad ederler ve hiç kimsenin kınamasından korkmazlar. İşte bu Allah'ın dilediğine verdiği bir lutfudur. Allah'ın lutfu geniştir; O, her şeyi bilir. (Mâide 5/54)

Türk kavmi ile ilgili olduğu rivâyet edilen hadis örnekleri:¹⁷³

*Türkler size dokunmadıkça siz de onlara dokunmayınız.*¹⁷⁴

*Siz küçük çekik gözlü, kırmızı yüzlü, basık burunlu, çehreleri sanki örs üzerinde dövülmüş ve üzeri derilerle kaplanmış sağlam kalkanlar gibi bir kavim olan Türkler'le savaşmadıkça kıyamet kopmayacaktır; siz kıldan örülmüş çorap giyen bir kavimle savaşmadıkça kıyamet kopmayacaktır.*¹⁷⁵

Hendek Savaşı'nda Hz. Peygamber'in bir Türk çadırında oturarak kazılan hendekleri denetlediği, ayrıca Medine'de bir Türk çadırında itikâfa girdiği rivâyetleri mevcuttur.¹⁷⁶ Târihçi Fahreddin Mübârek Şah'a (ö. 8. yüzyılın ilk çeyreği) göre Türklerin diğer kavimler gibi samimi Müslüman olmak için çok uzun bir zamana ihtiyacı olmamıştır. Onun deyişiyle *Türkler İslâm ümmeti oldukları zaman Müslümanlığa öyle bir sarılmışlardır ki bir daha adlarını, yerlerini ve yakınlarını hatırlamamışlardır.*¹⁷⁷ Târihçi Râvendî (ö. 603/1207'den sonra) *Râhat us-Sûdur* isimli eserinde Türklerden şöyle bahsetmektedir: İmamı Âzam vedâ haccını yaptıktan sonra Mekke'de Allah'a duâ ederken, *Ey Tanrım benim içtihadım doğru ve mezhebim hak ise yardım et; çünkü ben senin için Muhammed'in şeriatini takrir ettim* deyince hatiften bir ses ona, *sen doğruyu söyledin kılıç Türklerin elinde bulundukça senin mezhebine zevâl yoktur* cevabını vermiştir.¹⁷⁸ Hadis âlimi İmâm-ı Nevevî'nin (ö. 676/1277) *Hadis-i Erbaîn* adlı eserini tercüme eden Celvetî şeyhi

¹⁷² Dadan, Ali, *İslâm Târihi Kaynaklarında Türkler*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya, 2013.

¹⁷³Özaydın, Abdülkerim, "Türk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 41, 2012, 474-480.

¹⁷⁴Ebû Dâvûd, Melâhim, 8; Nesâî, Cihâd, 42.

¹⁷⁵Buhârî, Menâkıb, 25; Ebû Dâvûd, Melâhim, 9. Güzey, Ahmet Rıfat "Türkler ve İslâmiyet -Kur'an ve sünnette Millet ve Milliyet" 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 2018, 97-123.

¹⁷⁶Özaydın, Abdülkerim, "Türk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 41, 2012, 474-480; Şeşen, Ramazan, "Eski Arablar'a göre Türkler", *Türkiyat Mecmuası*, 1969, 11, 11-36.

¹⁷⁷Güzey, "Türkler ve İslâmiyet- Kur'an ve sünnette Millet ve Milliyet", 2018, 97-123.

¹⁷⁸Turan, "Türkler ve İslâmiyet", 1946, 457-485.

ve müfessir İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725); bu çalışmayla birlikte Nevevî'den naklen, Allah'ın Âdem'e cennette Türk dilinde hitap etmesinden yola çıkarak *dünyada son tasarruf Türk'ündür* neticesine ulaştığını açıklamıştır.¹⁷⁹ Müfessir Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1361/1942), Mâide sûresinin 54. âyetinin Türklerle ilgisine dâir; Arap ve Fars kavminin İslâm'a hizmet ettiklerini ifâde etmiş, onların kıymet bilmeyerek kaybettikleri İslâm devletini Türklerin ele alarak yeryüzünün her kıtasına yaydıklarını vurgulamıştır.¹⁸⁰ Müfessir Ömer Nasuhi Bilmen (ö. 1391-1971) ise tefsirinde aynı âyet üzerinden Türkler'den şöyle bahsetmektedir:

Yemen kabileleri, İranlılar ve Kadisyeye savaşına iştirak eden binlerce zevat ve bilhassa Necip Türk milleti İslâmiyet'i kabul etmiş, bu uğurda asırlardan beri cihad meydanlarına atılmış İslâmiyetin doğu ve batıya yayılmasına pek büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Bu suretle Kur'an'ı Kerim'in müjdeleri tehakkuk etmiş, onun ebedi bir mucize olduğu ortaya çıkmıştır. Bizler ecdadımızın İslâm dini hususundaki bu yüce hizmetleriyle dâima, iftihar eder, onların o seçkin yollarını takibe muvaffak olmamızı Hak Teâlâ Hazretlerinden niyaz eyleriz. Ve yardım ondandır.¹⁸¹

İslâm ve bilim alanında çalışmalar yapmış hekim ve yazar Halûk Nurbâki, (ö.1418/1997) Hz. Peygamberin *İstanbul muhakkak fetholunacaktır. Onu fetheden kumandan ne güzel kumandan ve onun askerleri ne güzel askerdir*¹⁸² sözlerinin Türklerdeki etkisini şöyle açıklamaktadır:

...tüm Horasan ili seferber oldu. Tüm Veliler kılıç kuşanıp at üstünde asker oldular. Çünkü bu emir Anadolu'ya inen her Türk için kapsamı çok geniş bir şereftir. Târih sahifelerine bakarken mânâ gözümüzü açarak; Türkler'in İslâmiyetin hangi anında sahneye çıktığını hikmetle görürüz.¹⁸³

¹⁷⁹ Turan, "Türkler ve İslâmiyet", 1946, 457-485.

¹⁸⁰ Baltacı, Burhan, "Maide Suresi 54. Ayet ile Fetih Suresi 29. Ayetin Karşılaştırmalı Tefsiri", *Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri*, 2016, 381-385.

¹⁸¹ (http://kuranikerim.name.tr/KURAN-I_Kerim-TEFSiri/KURAN-i_kerim-tefsirlerini-sirala.asp?mealler=54&altun=5&meal-tefsir=AYET, et. 28.04.2020).

¹⁸² Ahmed B. Hanbel, Müsned, Iv, 335. Kulat, Mehmet Ali, "İstanbul'un Fethini Müjdeleyen Hadisin Değerlendirilmesi", *Diyanet İlmî Dergi*, 2001, 5-23.

¹⁸³ Halûk Nurbaki, *Türkistan'dan Türkiye'ye Anadolu Mûcizesi.*, (İstanbul: Damla Yayınevi, 1990), 48- 49.

Bir Orta Asya Türkü olduğu ifade edilen Osman bin Talha'nın, Hz. Peygamber tarafından verilen Kâbe anahtarlarını aldığı andan itibaren kıyâmete kadar bu görevin Türklerde olduğuna dâir görüşler bulunmaktadır. Bu bakış açısına göre Talha'da bulunan Hz. Osman'a ait kılıç, Hoca Ahmet Yesevî'ye, halifeleri yoluyla Şeyh Edebâli'ye daha sonra Ertuğrul Gâzi ve Osman Gâzi'ye ulaşmıştır. Bugün ise Topkapı Sarayı'nın mukaddes emânetler bölümünde sergilenmektedir.¹⁸⁴ Bu bağlamda Türklerin hizmet anlayışını ifade etmesi bakımından Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferinden sonra Hâkimü'l-Haremeyn yerine Hâdimü'l-Haremeyn sıfatını kabul ederek kutsal toprakların hâkimi değil hizmetçisi olmayı benimsemesi dikkat çekmektedir.¹⁸⁵

Osman Hâdî Efendi de şiirlerinde, Türklerin İslâm dinindeki rolüne ve onların cihad anlayışına değinmektedir.

Şu Türk yurdu asırlarca senin gülzar-i dinindir
Ebediyyen onu viran perişân etme Allahım (4-7)

Şu Türk ırkı asırlarca bu dinin hâdîmi oldu
Aman ya Rab onu makhur-i devrân etme Allahım (4-8)

Senin mev'ud lûtfundur bu ümmet küfre çiğnetme
Onun yurdunda küffari hükümrân etme Allahım (4-9)

Senin vadedilmiş lûtfundur bu ümmet ifâdesiyle Osman Hâdî Efendi'nin Mâide sûresinin 54. âyetine atıfta bulunduğu görülmektedir.¹⁸⁶ Kendisinin şiirlerinde de Türk kavminin mânevî görevine işâret ettiği anlaşılmaktadır.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Güzey, "Türkler ve İslâmiyet -Kur'an ve sünnette Millet ve Milliyet", 2018, 97-123.

¹⁸⁵Yavuz, Hulusi, "Hâdimü'l-Haremeyn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 15, 1997, 26-27; Cemal Kutay, *Kurtuluşun Kıvıncı Din Adamları*, (İstanbul: Aksoy Yayıncılık, 1998), 244.

¹⁸⁶Zekeriya Kitapçı, *Pîr-i Türkistan Ahmed Yesevi ve Horasanlı Erenler Anadolu Hareketi*, (İstanbul: Yeni Kubbe Yayınları, 2018), 43-44.

¹⁸⁷Bu beyitleri destekleyen mülâkatlar ikinci bölümünde bulunmaktadır.

Himayet kıl ilâhi Hamse i âl-i Aba hakkı

Bu masum ümmetin bağrın kızılkan etme Allahım (4-10)

Bu beyitte ise Osman Hâdî Efendi'nin Ehl-i Beyt hakkı için yardım istediği ve onları aracı kılarak *himaye et, bu masum ümmetin bağrını kızılkan etme Allahım,* diyerek Türkler için niyâzda bulunduğu görülmektedir.

Cevami'le mesacidle gülistan ı diyanettir

Şu yurdu zulm u küffardan vikayet eyle ya Rabbi (5-11)

Şeriat bağıbanı o mukaddes namını Türk'ün

Kıyamete kadar şanla şehamet eyle ya Rabbi (5-12)

Edüp taliini mes'ud ilâhi nesl-i Etrâki

Müebbed, müstakil sahib meharet eyle ya Rabbi (5-13)

İlâhî Türkü, İslâmı hayâl i kalb i aadada

Müşekkel kahr ı hesti i mehabet eyle ya Rabbi (5-14)

İlâhi cund i islâme (Etrâke) kuvvet, kudret, metanet ver

Yine onları timsal-i şecaat eyle ya Rabbi (5-15)

Umur u hayr-i milletde vekilleri muvaffak kıl

Hususa hizmete vâkîf siyaset eyle ya Rabbi (5-16)

Şu yurda göz koyan müfsid saf-ı mabeyn-i a'dayı

Düşür birbirine halk-ı şematet eyle ya Rabbi (5-17)

Veliler türbegâhıdır bu yerler hâk-i akdes hem

Şehidler kanlar akıtmış sahabet eyle ya Rabbi (5-18)

İlâhi alemler tenvir eden nur, nur-i İslâm'dır
O nuru kahir i küfr ı dalâlet eyle ya Rabbi (5-19)

Hâdî Efendi, Türk yurdundan; câmi ve mescitleriyle, dînin hükümlerine uyulan ve İslâm'ın gerektirdiği gibi hareket edilen gül bahçesi diye bahsetmektedir. Vatan topraklarının evliyâ türbegâhı olduğunu söyleyen Hâdî Efendi'nin, şiirlerinde şehit kanı akmış bu kutsal topraklara sen sahip çık diyerek Allah'a niyâz ettiği görülmektedir.

Hâdî Dîvânı'nda Türk kelimesinin geçtiği tüm şiirlerde hizmetçi anlamına gelen *hâdim* kelimesine de yer verildiği anlaşılmaktadır. Bu bakış açısıyla Hâdî Efendi'nin, Türkler derken işâret ettiği anlam çerçevesi, onların İslâm dininin ve kendisini örnek aldıkları Hz. Muhammed'in ümmeti ve hizmetçisi olma sorumluluğudur. Bu sebeple sıklıkla bu vurgudan sonra onları duâlarla andığı görülmektedir.

Bu anlamda Hâdî Efendi'nin Türklerle ilgili münâcaatlarında üzerinde en çok durduğu konular ise şöyledir: Vatanın kâfirlerin ve bozguncuların zulmünden korunması; dinin bekçisi olan Türklerin kıyâmete kadar şanla cesur, metânet sahibi, kuvvetli, kudretli olması; talihinin açık olup yurdun sonsuza kadar bağımsız kalması.

Sonuç olarak Türklerin İslâm'ın bayraktarlığını yaptığı görüşünü işâret eden Osman Hâdî Efendi'ye göre Türk vatanı asırlardır İslâm dininin gül bahçesi, Türkler de bu dinin hizmetkârıdır.

4.2. Şehitliğe ve Ehl-i Beyt'e Bakışı

Şahâdet ile aynı kökten gelen *şehit* kelimesinin lugat mânâsı *Allah yolunda ve din uğrunda savaşırken ölen kimsedir*. Diğer anlamı ise Hak yolunda O'nun için ve

O'nun sevgisiyle can veren âşıktır. Tasavvufî ıstılâh anlamıyla şühud sahibi olan Allah âşığı, her sûrette ve her tecellîde Hakk'ı müşâhede eden kimse demektir.¹⁸⁸ Kur'ân-ı Kerîm'de şehid kelimesi elli altı kez geçmektedir. Bulunduğu yere göre göz veya basiretle görerek hazır olmak, tanık ve Allah'ın iradesine göre yaşayan insân-ı kâmil gibi anlamlarda kullanılmıştır. Allah yolunda can fedâ eden kişiler ise şühedâ kelimesiyle ifâde edilmiştir.¹⁸⁹

Kur'ân-ı Kerîm'de şehitlik ile ilgili âyet örneklerinden bazıları şunlardır:

Allah yolunda öldürülenler için "ölüler" demeyin. Hayır, onlar diridirler, fakat siz bilemezsiniz. (Bakara 2/154).

Allah yolunda, gerektiği gibi cihad edin. Sizi O seçti ve size din konusunda hiçbir güçlük yükledi; ceddiniz İbrâhim'in dininde olduğu gibi. O size hem daha önce hem de bu Kur'an'da "müslümanlar" adını verdi ki peygamber size şahitlik etsin, siz de insanlara şahitlik edesiniz. Haydi namazı kılın, zekâtı verin ve Allah'a sınıksız bağlanın. Sizin mevlânız O'dur. O ne güzel mevlâdır ve ne iyi yardımcıdır. (Hac 22/78).

Kim Allah'a ve peygambere itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lutuflarda bulunduğu peygamberler, sıddıklar, şehidler ve sâlih kişilerle beraberdirler; bunlar ne güzel arkadaşlardır. (Nisâ 4/69).

Şehitlik ile ilgili hadis örneklerinden bazıları şöyledir:

Ölüp de Allah katında hayırlı bir mertebeye erişen kullar içinde, şehitten başka hiç kimse kendisine içindekilerle birlikte dünya verilecek olsa bile-yeniden dünyaya gelmek istemez. Şehit, şehitliğin ne kadar üstün bir mertebe olduğunu gördüğü için, dünyaya dönüp bir kez daha şehit olmayı arzular.¹⁹⁰

Canım elinde bulunan Allah'a yemin ederim, istedim ki Allah yolunda savaşp öldürüleyim sonra diriltileyim, sonra öldürülüp tekrar diriltileyim, sonra öldürülüp tekrar diriltileyim, daha sonra tekrar öldürüleyim ve diriltileyim.¹⁹¹

¹⁸⁸ (<http://lugatim.com/s/shhit, et. 02.02.2020>); Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012) 330; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (Ankara: Otto Yayınları, 2014), 457.

¹⁸⁹ Atar, Fahrettin, "Şehid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 38, 2010, 428- 431; İsfahanî, *Müfredat Kurân Kavramları Sözlüğü*, 2012, 564.

¹⁹⁰ Buhari, Cihat, 6.

¹⁹¹ Buhari, Temenni 1.

Osman Hâdî Efendi'nin de şiirlerinde, şehitliğin hem maddî hem de mânevî cihad sebebiyle oluşan vechelerine yer verdiği görülmektedir. *Dîvan*'da, ilâhî muhabbetle Allah yolunda Rablerine kavuşan ya da yaşarken nefslerinin isteklerinden arınarak şuhud sahibi olan kişilerle ilgili beyitler şöyledir:

Tâlib oldu rah-ı hakda görmeğe seyr-i sülûk
Pir-i Sâfi hazretine can ile oldu mürid (84-3)

Bir nazar aldı azizden dersi ism-i (Hu) iken
İki esma bir fetholdu eyledi bir ekber id (84-4)

İltifat-ı hazret-i Sâfi'ye mazhar oldu çün
Tâ ezelden anı tahrir eylemiş ki Hak said (84-5)

Alem-i ukbaya ol şuh ettiği an-i sefer
Mağfiret mahınd a idi şüphesiz oldu şehid (84-6)

Mustafa Sâfi Efendi'nin müridlerinden Ferid isimli bir dervişin vefâtı üzerine Osman Hâdî Efendi'nin bu beyitleri yazarak onun şehâdet mertebesinde olduğunu ifâde ettiği görülmektedir.

Bir dikenden bin şikâyet etme âşık bak ki gör
Hak şehadet rütbesiçün sel gibi kan istiyor (63-6)

Bu beyitte ise Allah yolunda şehâdetin yüksek bir mânevi şeref olduğunu işâret eden Hâdî Efendi'ye göre, âşık kişinin bu pâyeye erişmek için şikâyetsiz olması gerekmektedir.

Maddî harp sebebiyle oluşan şehitlikle ilgili *Dîvan'dan* örnekler ise şöyledir:

Olduğundan beri Türkler ol Habibin ümmeti
Mazhar etdin anı ya Rab kıldı dine hizmeti

Şühedaye hep islâma eylesen çok rahmeti
Müslümanız hür insanız bize kıl sen nusreti
Türk şehidin döktüğü kan yetişir ah yetişir
Merhamet kıl Türk'e sen ah güzel Allah yetişir (14-1)

Var mı yar akmadığı Türk kanı bilmem nerede
Gök, deniz, çöl, ova balkan dağ u vadi, derede
Yâ ilâhi yetişir kalmadı boş yerkürede
Bindokuz yüz ellide elli bir hatta Korede
Türk şehidin döktüğü kan yetişir ah yetişir
Merhamet kıl Türk'e sen ah güzel Allâh yetişir (14-2)

Cins i adem eşcainden nesl i Türk muteberi
Verme ya Rab ebediyyen ona mağlub kederi
Ah şehid oldu seninçün şehid hatta pederi
Şüheda kanları hakkı Türk'e ver sen zaferi
Türk şehidin döktüğü kan yetişir ah yetişir
Merhamet kıl Türk'e sen ah güzel Allah yetişir (14-3)

Şehamettir, şhadettir ecdadından görgüsü
Türke olmaz muhâsara dikenli tel örgüsü
Süngüsüdür yüce Türk'ün kapusunun sürgüsü
Ey Allahım senin adlin dünyada Türk Süngüsü
Türk şehidin döktüğü kan yetişir ah yetişir
Merhamet kıl Türk'e sen ah güzel Allah yetişir (14-4)

Küfre iman galib olsun ya ilâhi her zaman
Ehl i dinin yüzü gülsün ya ilâhi el'aman
Sen bilirsin nesl i Türktür adle hâdim Müslüman
Türke nusret Türke fırsat Türke gayret ver heman
Türk şehidin döktüğü kan yetişir ah yetişir
Merhamet kıl Türk'e sen ah güzel Allah yetişir (14-5)

Gülşen i şer'i Resûldur çok asır Türk vatani
Tezce kahretle ilâhi bir taş atanı
Sen bilirsin evliyanı bu vatanda yatani
Sen bilirsin anı mahvet dini küfre satanı
Türk şehidin döktüğü kan yetişir ah yetişir
Merhamet kıl Türk'e sen ah güzel Allah yetişir (14-6)

Allah Allah diye cenk zikr i Huda ezberimiz
Olsun **Hâdî** bizim artık avn i Hak rehberimiz
İzn i Hakla bize imdad ede Peygamberimiz
Lûtfet Allah düşmana bin görüne her birimiz
Türk şehidin döktüğü kan yetişir ah yetişir
Merhamet kıl Türk'e sen ah güzel Allah yetişir (14-7)

Hâdî Efendi, bu satırlarda yine Türklerin hizmet sıfatını vurgulamaktadır. *Allah Allah* diyerek cenk edene Peygamber'in, şehidin kanının ve Allah'ın yetişeceğinden bahsetmektedir.

Hâdî Efendi'nin 1958 yılının şubat ayında uçak kazasında şehit olan Havacı Ülkü Teğmen'e bir şiir ithaf ederek ondan *Fatma Kuzusu* diye bahsettiği görülmektedir.

Çeşm-i tenden akacak yaş ona lâyük mı olur
O güzel yavru için canları giryan edelim (87-3)

O, uçak teğmeni çok genç hem de insan güzeli
Uçtu gitti ah edüp biz âhı hayran edelim (87-4)

Lâkin amma onu yazmış Hak şehidler safına
Ezel hükmü bu imiş biz buna iman edelim (87-5)

Şüheda ruhları gökte buluşup Ülkü'm ile
Dediler belki de kal üns-ü sürûşan edelim (87-6)

Kim bilir belki melekler dediler gitme de gel
Buralarda uçuşup zevk-i firavan edelim (87-7)

1958 Şubat ondur saat üç
Değil zihnen, bu tarihi ezber-i can edelim (87-8)

Hem binüçyüz yetmiş yedi Receb ayı yirmibir
Üç aylardan Hak ayıdır bunu iz'an edelim (87-9)

Şehidliğe teşnedirler Fatıma kuzuları
Sabredelim sabredelim hele irfan edelim (87-10)

Bu şiirde *Şehitliğe teşnedir Fatma kuzuları* sözleriyle Hâdî Efendi, Hz. Fatma ve Kerbelâ şehitlerine atıfta bulunmaktadır. Bunun sebebi şehitlik mertebesinin şâhının Hz. Hüseyin olarak görülmesidir. Bu bağlamda Yûnus Emre, Hz. Hüseyin'i *Şehîdlerin Serçeşmesi*, Seyyid Nizamoğlu Seyfullah, *Şâh-ı Şehîd-i Kerbelâ*, Cemâleddin Uşşâkî, *Şâh-ı Şehîd*, İsmail Hakkı Bursevî, *Serçeşme-i Hayl-i Şehidan*, Hasan Sezâî, *Şehîd-i Kerbelâ*, Ken'ân Rifâî, *Şâh-ı Şehîd-i Kerbelâ*, olarak anlatmışlardır.¹⁹²

Habibüllah hafidi ey şehidanın şehinşahı
Edüp himmet de razı kıl bu abdinden sen Allahı (24-1)

Türk Tasavvuf Edebiyatı'nda Ehl-i Beyt'in mânevî özelliği ile şehitliğin kutsiyetini bir araya getirerek, Hz. Hüseyin için *Şah-ı Şehidan* tâbirini kullanan sûfilerden biri de Hâdî Efendidir.¹⁹³ Hz. Hüseyin'den *Şehîdlerin Şâhlarının Şâhı* sıfatıyla bahseden Hâdî Efendi'nin, onun vesilesiyle Allah'ın kendisinden râzı olması için himmet istediği görülmektedir.

(Tebahbah ya Muhammed ente haysurun
Tevecceh haysü şi'te feinneke mansurun

¹⁹² Şimşek, Selami, "Türk Tasavvuf Edebiyatı'nda Şah-ı Şehidan Tabirli Beyitlere Genel Bir Bakış", *Keşkül Dergisi*, 2015, 61-71.

¹⁹³a.g.e.

Lâ ilâhe illâllah Muhammedun Resulullah) (62-1)
(Ferahlan ya Muhammed sen arslanlar gibisin
Neye dönsen muhakkak yardımlanmış Nebisin) (62-2)

Üst sözler yazılıdır mühr-ü nübüvvetinde
Ey eşref-i mahlûkat medenî, Arabisin (62-3)

Fatıma kuzuları mesmûm şehid Hasan'le
Hüseyin-i Kerbelânın cedit büyük ebisin (62-4)

Hâdî Efendi'nin, Hz. Peygamber'i anlattığı bu şiirinde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den bu sefer zâhirî mânâsıyla Fatma kuzuları diyerek bahsettiği görülmektedir.

Osman Hâdî Efendi, şiirlerinde Hz. Hüseyin'in şehâdetine sadece mânevî cihad boyutunda değinmez. Onun, Kerbelâ hâdisesine ve Ehl-i Beyt'in düşmanla çarpışmasına da detaylı şekilde yer verdiği görülür. Bunun örnekleri ise şöyledir:

On binlerce Yezidî yetmiş iki mazluma
Namerd bir iş değıl mi hücum -ü savlet olsun (23-50)

Dedi imam hazreti eğer sizler erseniz
Birer mübarizle harb meydanda nevbet olsun (23-51)

Kabul olup bu usul mübarizler çıkdılar
Derhal harbe başlandı isterler sür'at olsun (23-52)

Kahriman-i Ehlibeyt çok Yezidî keddiler
Lâkin son iş blirler visal-i şerbet olsun (23-53)

Canlar feda ederken bu gâziler bilirdi
Canlarının fedasi canane vuslat olsun (23-53)

O muştak-ı şehâdet bu yolda can nisarın
Bilirlerdi ki sonu safay-ı cennet olsun (23-55)

Canlar fedâ etdiler tâki sonu onlara
Vasl-ı ruh-u Muhammed didar-i hazret olsun (23-56)

Bir bir şehid oldular Hüseyinler meydanda
Şehzade kaldı yalnız nutk-u vesayet olsun (23-57)

Veda edüp şehzade Ehlibeyt'e dedi ki
Sakın feryad etmeyin velevki rihlet olsun (23-58)

Hin-i şehadetimle saç, yaka yolmayınız
İster misiniz ki siz ruhuma zahmet olsun (23-59)

Zeynelabidine hem verüp ilm-i esrarı
Dedi oğlum al bunu sana emanet olsun (23-60)

Çün nasib-i şehadet burda değildir sana
Emaneti hıfzıyla sana vasiyet olsun (23-61)

Bundan sonra şehzade yalnız çıkdı meydana
Yezidlerle harb etdi ruhuna rahmet olsun (23-62)

Ma'sum Ali Asgar'ın boğazına saplandı
Yezidlerin bir oku hepsine nefret olsun (23-63)

O esnade bu yavru baba kucağında ah
Nasıl canlar dayanır böyle fecaat olsun (23-64)

Harbederek o server Fırat'a indi tâ ki
Ehlibeyt'e kendine def'i hararet olsun (23-65)

Kerbelâ hâdisesi ve Ehl-i Beyt'in şehâdetinin anlatıldığı bu şiirde Hz. Hüseyin'in verdiği mücâdele ve cihad örneği, düşmanla göğüs göğüse mücâdele anlamında kullanılmış ve tafsîlatlı şekilde işlenmiştir.

Dîvan'da Osman Hâdî Efendi'nin şehitliğin hem zâhirî hem de bâtinî cihad sebebiyle oluşan çeşitlerine yer verdiği görülmektedir. Bu bağlamda Hâdî Efendi'ye göre şehitlerin şâhı Hz. Hüseyin, şehitler ise Hz. Fatma'nın kuzularıdır.

4.3. Nefse Bakışı

Nefs, Arapça bir kelime olup çoğulu nüfûs ve enfüstür.¹⁹⁴ Kullanıldığı yere göre çeşitli anlamlar taşıyan kavram, zat, rûh, can, nefes, akıl, yaşam ilkesi, bir şeyin kendi varlığı, insan, hayat, kalp, kişi, kan gibi mânâlar ihtivâ etmektedir.¹⁹⁵ Nefs konusu ilk mutasavvıflardan beri kaynaklarda yer almış ve açıklanmaya çalışılmıştır. Bunlardan başlıcaları ise şöyle sıralanabilmektedir: Tasavvufun doğuş devrinde yaşayan Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848) Allah'ın kendisine, *Nefsini bırak da öyle gel* hitâbından sonra, nefisini riyâzet körüğüne koyup mücâhede ateşiyle kor haline getirdiğini belirtmekte ve yılanın gömleğinden soyunması gibi kendisinin de nefisinden sıyrıldığını anlatmaktadır.¹⁹⁶ *Er Ri'âye* eseriyle tanınan sûfî Muhâsibî (ö. 243/857) nefisten arzularıyla kişinin aklını alt eden, âhiretle ilgili düşüncelerle uğraşanı engelleyerek başka meşgalelere çekmeye çalışan düşman diye bahsetmektedir.¹⁹⁷ Ebû Osman el-Mağribî ise (ö. 373/983), nefsiyle çetin bir mücâhedede bulunmayan kişinin yolda yeni bir şey öğrenemeyeceğini ifâde etmektedir. Çeşitli nefis mücâhedeleriyle meşhur Saîd Ebü'l-Hayr'ın (ö. 440/1049) zaman zaman bir kuyuya baş aşağı sarkarak çile çıkardığı, bazen de kendini

¹⁹⁴ Hamza Aktaş, *Kur'an'a Göre Nefis Eğitimi*, (İstanbul: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2013), 10.

¹⁹⁵Uludağ, Süleyman, "Nefis", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 32, 2006, 526; Ayni, Mehmet Ali, "Nefs Kelimesinin Mânâları", Dârülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası, 1930, 46; Süleyman, Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012), 274. Abdurrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli, (İstanbul: İz Yayınları, 2015), 557; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 2014, 363.

¹⁹⁶Uludağ, Süleyman, "Mücâhede" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 31, 2006, 440-441; Abdülkerim Kuşeyri, *Tasavvuf İlimine Dair Kuşeyri Risalesi* Haz.Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017), 198.

¹⁹⁷Hâris el-Muhâsibî, *Nefs Muhasebesinin Temelleri*, çev. Şahin Filiz- Hülya Küçük, (İstanbul: İnsan Yayınları:2014), 427.

ayaklarından bir ağaca astığı rivâyet edilmektedir. *Keşfü'l-mahcûb* adlı eseriyle tanınan sûfî Hücvîrî (ö. 465/1092) büyük sûfilerin sıkı bir mücâhede döneminden geçtiklerini, ısrarla nefse uymamanın ve ona muhalefetin ilke edinilmesini tavsiye ettiklerini belirtir. *İhyâü Ulûmi'd-Dîn* eserinin sahibi mutasavvıf Gazzâlî'ye göre (ö. 505/1111) en zor şey nefsin hîlesini ve şeytanın tuzaklarını farketmektir.¹⁹⁸ Abdülkadir Geylânî, (ö. 561/1165-66) nefsin bilmeden ve hazlarının önüne geçilmeden bir kişiden hayır gelmeyeceğini belirtmekte ve mücâhede sopasının nefis üzerinden çekilmemesi gerektiğine işâret etmektedir.¹⁹⁹ Ahmed er-Rifâî, (ö. 578/1182) mutlaka nefse karşı koyulması gerektiğini ifâde etmekte ve her nefeste nefsiyle hesaplaşmayıp onu suçlamayanın, erler dîvânına yazılmayacağını söylemektedir.²⁰⁰ Mevlânâ, (ö. 672/1273) *Kur'ân-ı Kerîm'e nazar et ve bil ki bütün Kur'ân, nefislerin kötülüklerini bildirmek ve onun ıslâhını göstermek şerhidir* demektedir.²⁰¹ Ona göre nefis, soğukta donan ancak güneş çıkınca çözülen ejderhaya benzetmektedir. Ve kişi donan bu nefis ejderhasını şehvet güneşine yaklaştırmamalıdır.²⁰² Cemâleddin Uşşâkî (ö. 1164/1751) Hakk'a ulaşma yolunda, nefisten varlık kalesinin alınması için kâmil bir mürşidin elini tutup onun emirleriyle ruh askerlerinin toplanması gerektiğini işâret etmektedir.²⁰³

Hâdî Dîvânı'nda nefis en çok, *kulun kötü ve hayvânî arzuları ile kibir, haset, şehvet, dedikodu, gazap gibi fülllerinin merkezi*²⁰⁴ anlamında kullanılmıştır. Benlik, enelik, hevâ, gibi kelimelerle de işâret edilen kavrama *Dîvân*'da elliye yakın yerde yer verilmektedir. Bu bağlamda Osman Hâdî Efendi'nin nefsi düşman olarak değerlendirdiği şiirler mevcuttur. Peki düşmanlık ile nefsin nasıl bir ilişkisi vardır? Râgıb el-İsfahânî, düşman kelimesini *Adâvet* başlığında inceleyerek, *başkasına zarar vermek için fırsat kollayan, onun iyiliğine olan işlerin tersini yapmaya çalışan kimse* ifâdesiyle târif etmektedir. Ona göre şeytan, bütün husûmetlerin aslı

¹⁹⁸ Suâd El-Hakîm, *Yirmi Birinci Yüzyılda İhyâü Ulûmi'd- Dîn*, (İstanbul: Nefes Yayınevi, 2015), 188; Hücvîri, *Hakikat Bilgisi*, haz. Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 263.

¹⁹⁹ Abdülkadir Geylânî, *Cilâu'l- Hâtur Yolun Esasları*, (İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2006), 63.

²⁰⁰ Rifâî, *Seyyid Ahmed Er-Rifâî*, 34.

²⁰¹ Meşkûre Sargut, *Gönülden Gönüle*, (İstanbul: Nefes Yayınevi, 2014), 65.

²⁰² Kaval, Musa, "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Nefis Kavramı", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, 160-175

²⁰³ Yıldız, *Halvetî Azizlerinin Etvâr-ı Seb'a Risaleleri*, (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2019), 57

²⁰⁴ (<http://lugatim.com/s/NEFS>, et. 25.01.2020).

müebbibi olan gizli düşmandır. İkinci gizli düşman ise Yûsuf sûresinde kötülüğü emrettiği buyurulan nefstir. (Yûsuf 12/53).

Kur'ân-ı Kerîm'de düşman ve ona karşı sergilenecek tavır hakkında bahisler mevcuttur.

Ey Âdemoğulları! Size "Şeytana kulluk etmeyin, o sizin için apaçık bir düşmandır; bana kulluk edin, doğru yol budur" dememiş miydim? (Yâsin 36/61).

Allah, benim yolumda savaşmak ve hoşnutluğumu kazanmak üzere yola çıkmışsanız, benim düşmanım ve sizin de düşmanınız olan kimseleri dost edinmeyin demektedir. (Mümtehine 60/1).

Sana gelen iyilik Allah'tan, başına gelen kötülük ise nefsendendir. (Nisâ 4/70).

Kötülüğe ve günaha hevesli olan nefis, hayırlı iş ve ibâdetlerden kaçmaktadır. Bu sebeple sûfiler, *senin en büyük düşmanın nefsendir*²⁰⁵ hadisine dayanarak nefsi düşman olarak bilmiş ve onunla mücâhedenin gerekliliğini vurgulamışlardır.²⁰⁶

Osman Hâdî Efendi de ifâdelerinde Kur'ân-ı Kerîm ve hadisteki bu bakış açısına değinmektedir:

Ağyara, şeytana, nefse mi kandın
Bunlar can düşmanı nasıl inandın
Gevşemiş görünür evvelki andın
Bize görünüyor halinden ayân (47-11)

Nefis ve şeytandan can düşmanı sıfatıyla bahseden Hâdî Efendi'nin, bazı beyitlerinde emmâre nefsi²⁰⁷ şeytanın askeri ve Yezid'e benzettiği de görülmektedir.

Leşker-i emmareler ruh-u Hüseynim incidir
Ol sebep nefsi Yezid'e çok cezadır meşrebim (44-24)

²⁰⁵ Aclûnî, I, 143.

²⁰⁶ Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 1/143, Aktaş, *Kur'ân'a Göre Nefis Eğitimi*, 2013, 25; Uludağ, Süleyman, "Nefis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 32, 2006, 526'ten iktibas.

²⁰⁷ Nefsi emmâre, nefsin yedi mertebesinden insana günâhı ve şehveti emreden nefis mânasındadır. (<http://lugatim.com/s/emmare>, et. 12.05.2020).

Yezid ve askerlerine lâneti revâ görmektir meşrebim diyen Hâdî Efendi, bu ifâdeyle hem Kerbelâ hâdisesinin zâhirî boyutuna hem de mânevî anlamda emmâre nefse karşı sergilediği tavıra işâret etmektedir. Bunun nedeni sûfilerin *Kerbelâ fâciasını, mânânın madde âlemine taşması* olarak görmesidir. Hz. Hüseyin rûhu, Yezid ve askerleri de nefsin arzu ve isteklerini temsil etmektedir. Nefs vücudun zâhirî ve bâtinî askerlerini kendi için kullandığından rûhu tanımamaktadır. Bu bağlamda Kerbelâ, nefsin tutsaklığından kurtulup vahdete ulaşmanın, öleceğini bile bile Hakk'ın yanında olmanın bir temsilidir.²⁰⁸ Bu sebeple Hâdî Efendi, emmâre nefsin askerleri, Hüseyin olan rûha eziyet etmekte, bu nedenle Yezid nefse cezadır meşrebim demektedir.

Nefsine güç yetmeyorsa gir hemen dilşehrine
Leşker-i şeytan giremez bağıdır esvarımız (42-18)

Osman Hâdî Efendi, başka bir beyitte *leşker-i şeytan* benzetmesiyle, yine düşmanlık vasfından bahsetmekte ve eğer nefsine gücün yetmiyorsa, gönül şehrimize gir, burada surlarımız bağıdır; şeytanın askeri içeri giremez demektedir.

Uyup nefs-ü havamize ki etdik dürlü isyanlar
Afiv kıl sen bizi mahkûm-i niran etme Allahım (4-3)

Güzel ahlâklar ilham et düşürme süi ahlâka
Meded senden bizi mağlûb-i şeytan etme Allahım (4-4)

Bizi zenb u hatalardan kazayay u belâlardan
Aduvden, nefs ü şeytandan himayet eyle ya Rabbi (5-3)

Îlâhi cümlemiz hifzet nefisle şerr-i şeytandan
Ver aşkın bizleri ehl i ibadet eyle ya Rabbi (5-6)

²⁰⁸ Sail, Kemal, “Suyun Aşkî”, *Keşkül Dergisi*, 2017, 43, 58-75; Kenan Rifâî, *Sohbetler*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı 2009), 509.

Hâdî Efendi'nin düşmanla aynı anda nefis ve şeytana işâret ederek, Allah'tan himâye dilediği anlaşılmaktadır. Çünkü nefis, kötülük sebebi olduğu için şeytanın iş birlikçisi olarak görülmektedir.²⁰⁹ Mevlânâ, bu durumu Allah'ın *Mudill* isminin mazharı oldukları için nefis ve şeytanın düşmanlık ve hakikatlerinin aynı oluşuyla açıklamaktadır.²¹⁰ Ona göre nefis, insanın iç dünyasında Allah'a giden yolu kesmekte ve şeytanın insanı etkilemesini sağlamaktadır.²¹¹ Osman Hâdî Efendi de şiirlerinde pek çok yerde şeytan ve nefsten aynı anda söz etmektedir. Bu bağlamda Hâdî Efendi'nin kötülüğe teşvik eden nefse uymaktan kaçmak ve şeytana karşı mağlup olmamak için güzel ahlâk ile Allah'tan yardım istediği görülmektedir. *Dîvan*'da nefis ve şeytanın hilecilik vasfından da bahsedilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu konuya *Aksine, sizin nefisleriniz size bir işi süsleyip kolaylaştırarak bir tuzak kurmuştur* (Yûsuf 12/18) âyetiyle işâret edilmektedir. Felâk ve Nâs sûrelerinde ise tuzak ve şerlerine karşı, vesvese veren şeytan ve nefsânî arzulardan, kötülüklerden Allah'a sığınılması gerektiği ifade edilmektedir.²¹² Osman Hâdî Efendi de sohbetlerinde nefsin hilelerine dikkat çekerek, aldatmacalarının sadece maddî tuzaklarla sınırlı olmadığını söylemektedir. *İlminle amel eden sen, kendini ihlâslı sanırken nefsin Hak sûretinden görünerek seni hîleyle kandırabilir ve sen ne olduğunu anlamazsın* sözleriyle onun tehlikesinden bahsetmektedir.²¹³

Evvelâ tavr-ı edeb, aşk, dahi teslim sıdk ile
Tertemiz olmuş giderken ne yazık tozlandılar (48-4)

Olmuş iken nice yıllar munis-i tavr-ı edeb
Hile-i nefis sadmesile bir nefes uzlandılar (48-5)

Osman Hâdî Efendi önceleri edep, aşk, teslim sıdk ile tertemiz olmuş kişilerin de nefsin hilesine mâruz kaldığına işâret etmektedir.

²⁰⁹ Uludağ, Süleyman, "Nefis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 32, 2006, 526.

²¹⁰ Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, 2004, VI, 212.

²¹¹ a.g.e, 438.

²¹² (<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/sure/114-nas-suresi.et.12.05.2020>); (<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/sure/113-felak-suresi>, et.12.05.2020); Yaşaroğlu, Kâmil, "Nâs Sûresi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 32, 2006, 392-393.

²¹³ Yücebilgiç, *Hâdî Dîvânı*, 1965, 153.

Özetle, şiirlerinde emmâre nefis ve şeytanı düşman olarak anlatan Hâdî Efendi, onların iş birliği yaparak insanı maddî ve mânevî yönlerden kandırabileceği üzerinde durmaktadır. Kerbelâ hâdisesinin mânevî boyutuna da değinen Hâdî Efendi'nin, Hz. Hüseyin'den rûh, Yezid'den de nefis olarak bahsettiği görülmektedir.

4.4. Tasavvuf Eğitiminde Hz. Muhammed'e Bakışı

İnsan, ahsen-i takvîm (Tin 95/4) üzere ruh ve cesed olarak iki ayrı varlık türünden yaratılmıştır. Halk âlemine ait olan cesed; toprak, su, hava, ateş ve nefis ile kişinin beşerî yaratılışını oluşturmaktadır. İnsan, nefsi yönüyle çirkinliklere, rûh yönüyle ise iyilik ve güzelliklere meyillidir. Kişinin Allah'a yönelip vuslata erebilmesi için nefsânî arzu ve isteklerinden tamamen arındırılması gerekmektedir. Bu amaçla bir rehberin kontrolü ve öncülüğünde rûhî yolculuğa çıkılmaktadır. Bu seferin asıl kılavuzu Hz. Muhammed'dir. Ondan sonraki müşidler ise onun manevî mîrasına sahip olanlardır.²¹⁴

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'in arındırıcı özelliğinden bahseden âyet örnekleri şöyledir.

Nitekim aranızdan size bir peygamber gönderdik: O size âyetlerimizi okuyor, sizi arıtıp temizliyor, size kitabı ve hikmeti öğretiyor; yine size daha önce bilmediklerinizi öğretiyor. (Bakara 2/151).

And olsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lutufta bulunmuştur. Halbuki daha önce onlar, apaçık bir sapkınlık içinde bulunuyorlardı. (Âl-i İmrân 3/164).

²¹⁴ Öngören, Reşat, "Tasavvuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 40, 2011, 119-126; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 2012, 316; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 2014, 350; Fayda, Mustafa "Muhammed" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 30, 2005, 408- 423; (<https://www.youtube.com/watch?v=XkVWHD2aITw>, et. 03.06.2020).

Nefs terbiyesi ise lügatte *beşerî zaaflara gem vurma, nefsi ıslâh etme yolunda gösterilen gayret* olarak yer almaktadır.²¹⁵ Kur'ân-ı Kerîm'de nefsin arınmasından bahsedilen örnekler mevcuttur.

Ona kötü ve iyi olma kabiliyetlerini verene. Nefsini arındıran elbette kurtuluşa ermiştir. Onu arzularıyla baş başa bırakan da zıyan etmiştir. (Şems 91/8, 9, 10).

"Rabbimiz Allah'tır" diyen sonra da devamlı bu söze uygun yaşayanlara ne bir korku vardır ne de onlar üzüntü çekeceklerdir. (Ahkâf 46/13).

Doğrusu arınan ve rabbinin adını anıp namaz kılan kurtuluşa ermiştir. (A'lâ 87/14).

Diğer yandan *Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir. (Âl-i İmrân 3/31)* âyetinde buyurulduğu üzere Allah'la irtibat için sevginin amele dökülmesi gerekmektedir. Peygambere sevgi ve itâat ise Allah'a itâatin ve sevginin önemli bir kanıtıdır. Bütün müminler Hz. Peygamberin emirlerine uymak ve onun davranışlarını örnek almakla mükelleftirler.²¹⁶

Osman Hâdî Efendi, *Dîvân'da Hidâyet Güneşi* hitabıyla işâret ettiği Hz. Peygamber'in bütün âlemin rehberi olduğundan bahsetmektedir.

Hidayet rahine rehber odur murşid odur sâik
Onun aşkı bütün uşşakın aşkına olup fâik
Cemalüllah için daim gece gündüz yanan şâik
Odur **Hâdî**, Habibüllah visal ancak ona lâyik (18-5)

Osman Hâdî Efendi'ye göre tasavvufî eğitimde nefs terbiyesini gerçekleştirip doğru yola ileten murşid Hz. Muhammed'dir. O'nun aşkı bütün âşikların aşkıdır.

²¹⁵ (<http://lugatim.com/s/NEFS>, et. 25.01.2020).

²¹⁶William Chittick, *İlâhî Aşk*, (İstanbul: Nefes Yayınevi, 2018), 451; (<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Âl-i-%20İmrân-suresi/324/31-ayet-tefsiri>, et. 13.05. 2020); Özel, Ahmet, "Muhammed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 30, 2005, 431-439.

üstündür. Cemâlullah için daima gece gündüz şevkle yanan O'dur. O'dur Hâdî, O'dur Allah'ın sevgilisi, kavuşmaya lââyık sadece O'dur.

Ya Muhammed yok liyakat bende vasl-ı edebe
Ver tekâmül bana da vasıl-ı canân olayım (15-5)

Osman Hâdî Efendi de vuslata erişmek için Hz. Peygamber'e niyâz ederek ona uyma talebini dile getirmektedir. Kavuşmaya lââyık değilim, beni kemâle ulaştır ki cânana vuslat edeyim ifâdesiyle tekâmül için yardım istemektedir.

Ya Muhammed bana öğret edeb-i kurbeti kim
Bezm-i vuslat demiyçün sahib-i irfân olayım (15-12)

Hâdî Efendi, yâ Muhammed, bana yakınlığın edebini öğret ki vuslat meclisinde irfan sahibi olayım, sözleriyle yine nefis terbiyesi ve tekâmül dileğini tekrarlamaktadır.

Sırr-ı tarikat de mânevî hacı
Olmak için hani candan duacı
Nefis eşeğine çalub kırbacı
Vuslat diyârına koşan kalmamış (31-8)

Kendisinin tekâmül anlayışı bağlamında, zamane dervîşânı ve sahte mürşidler hakkında yazdığı bir şiirde Osman Hâdî Efendi'nin nefsi, vuslat diyârına taşıyan ve bunun için kırbaç vurulan bir eşeğe benzettiği görülmektedir.

Benliği bil bir aşılmaz gûh-i Kaf olduğunu
Hem dahi sen bilmelisin şöhreti âfet deyu (29-18)

Hâdî Efendi, diğer beyitlerinde terbiye edilmeye başlandıktan sonra da nefsin kolayca verilemeyeceğini, onu aşılmaz bir Kaf dağına benzeterek anlatmaktadır.

Mevlânâ, *Kıl ucu kadar taalluk-ı nefsânî bulundukça, huzûr-ı Hak'dan mahrûmluk becâdır. Her kim bu taalluk zünnârını tutarsa, o kimse harem-i ilâhîde nâ-mahremdir* demektedir. Mesnevî şârihi Avni Konuk, (ö. 1357/1938) bu beyiti eğer bir kişi nefsâniyyetin sıfatlarına kıl ucu kadar bile sahipse o kişi o âlem-i süflîye mensubudur, âlem-i ulvîye mensubu değildir diyerek açıklamaktadır.²¹⁷ Osman Hâdî Efendi de konuya bu bakış açısıyla yaklaşmakta ve şöyle ifâde etmektedir.²¹⁸

Olsa derdi kıl kadar sâlikde benlikden eser
Seyrine mâni o bilsün perde-i zulmet deyu (29-52)

Hâdî Efendi bu beyitte, eğer sâlikte zerrece nefsin arzu ve isteği kalırsa bu durum sâlikin seyrine engel olur ve bir karanlık perde oluşturur demektedir.

Seyr-i sülûkümüz sırr-ı mi'raçtır
Gönülden gayriyi cümle ihraçtır (61-42)

Hâdî Efendi, Hz. Muhammed rehberliğinde çıkılan yolda, seyrü sülûk sırrının mi'raç olduğunu belirtmekte ve bunun için nefsin tüm arzularının gönülden çıkarılmasına işâret etmektedir. Bunun ise insanın kendi nefsin tanımasıyla doğru orantılı olduğunu ifâde etmektedir. Bu bağlamda *Nefsini bilen Rabbini bilir*²¹⁹ sözü kendi kulluğuyla meşgul olmayan kişinin Allah'ın Rabliği ile uygun bir iletişimde de olmayacağı anlamını taşımaktadır.²²⁰ İbnü'l-Arabî'ye göre zâtının varlığının Allah'ın olduğunu bilen kişi kendini bilir. Kendini bilen kimse ise Cenâb-ı Hakk'tan gayri olmadığını bilir.²²¹

Hüsn-ü cemali yâre kıymet olur mu hâşa
Yokdur bahası yokluk iltifat etmez vâre

²¹⁷ Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, 2004, V, 475.

²¹⁸ Babası Ahmet beyin kendisine tembihlerinden bahsederken yer verdiği anlatım.

²¹⁹ *Nefsini bilen rabbini bilir* ifadesi, tasavvuf literatüründe, kendisine oldukça sık atıfta bulunulan bir ifâde olarakta, çoğu sûfi müellif tarafından da hadis olarak rivâyet edilmektedir. Uludağ, Süleyman, "Nefis", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 32, 2006, 526-529.

²²⁰ Chittick, *İlâhî Aşk*, 451.

²²¹ İbn Arabî, *Nefsini Bilen Rabbini Bilir*, çev. M. Es'ad Erbîlî, (İstanbul: Hayy Kitap, 2019), 65.

Varlığını yok etmek yokluğunu terk etmek
Kendi özün bilenin aklı erer bu kâre (34-2)

Hâdî Efendi'nin ifâdesiyle, yârin cemâlinin güzelliğine değer biçilmez, karşılığı yoktur, yok olan ilgilenmez varlık ile. Kendi özünü bilen kişinin aklı, varlığını yok etmeye, yokluğunu da terk etmeye ermektedir.

Femen arefe nefsehu fekad arefe rabbehu mânâsınca bir kere insanın kendini bilmesi lâzımdır diyen Osman Hâdî Efendi bu konuyu kısaca şöyle açıklamaktadır:

Etden, deriden, kemikten, sinirden, kandan, yağdan ve saireden mürekkebe olan insanın vücudu gemisini diri olarak tutan ve sevk-i idare eden kuvvetler vardır. Bu kuvvetlere muavin azay-ı hafiye vardır ki vücud-i beşer gibi el ile tutulup göz ile görülmez. Onlar da şunlardır ki (ruh-i insani veyahut ruh-i sultani) de demişler. (Ruh-i hayvani veyahut ruh-i nefsanî) demişlerdir. Akl-i maad akl-i maaş, kuvve-i hafıza, kuvve-i müdrike, kuvve-i hayaliyye) ve daha saire...ya ehi fillah!... El ile tutulmayıp göz ile görülmeyen kuvvetlerden senin iklim-i vücuduna hangisinin hâkim olduğunu biliyor musun? Eğer biliyor isen aferin sana! Demek oluyor ki (men aref) den bir varak olsun okumuşsun.²²²

Osman Hâdî Efendi'ye göre insanı diri tutan et, deri, kemik, sinir, kan, yağ ve benzerlerinden oluşan; beden gemisini yöneten âzâlar vardır. Rûh-i sultanî (ruh-i insanî) ve rûh-i nefsanî (rûh-i hayvanî), akl-ı maad, akl-ı maaş, kuvve-i hafıza, kuvve-i müdrike, kuvve-i hayaliyye ise beşer vücudu gibi gözle görülmeyen, ancak bu âzâlara yardım eden kuvvetlerdir. İşte bu gözle görülmeyen kuvvetlerden hangisinin vücuduna hâkim olduğunu bilen kişi kendini bilme yolunda bir sayfa okumuş demektir.

Osman Hâdî Efendi'ye göre, kişinin kendini bilmesi kendisine etki eden kuvvetin farkında olması ve ona göre davranmasıdır.

Ya Muhammed benliğimden beni al ben yok olup
Himmetinle varlığında yaşayan cân olayım (15-7)

²²² İbn Arabî, *Nefsini Bilen Rabbini Bilir*, 2019, 152.

Bu bağlamda Hâdî Efendi'nin yukardaki beyitlerde Hz. Peygamber'e senin ihsânınla beni benliğimden al, nefsimde yok olup, senin varlığında yaşayan can olayım dediği görülmektedir.

O murşid alemdir beşer anın dervişi
Ona muadil olmaz tahkik yoktur bir eşi
İsmi Muhammed Ahmed Arabî hem Kureyşî
Hâdî doğdu aleme hidayetin güneşi (19-6)

Gerçekler yoludur bizim yolumuz
Muhammed, Ali'dir çünkü ulumuz (67-41)

Osman Hâdî Efendi, bir diğer şiirinde yine doğru yolu gösterme ve Hakk'a sevketme yolunda âlemin gerçek mürşidinin Hz. Peygamber olduğuna dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak Osman Hâdî Efendi'ye göre nefis, vuslat için bir binektir. Ancak insanın kendine etki eden kuvveti öğrenip kendini bilmesi, tekâmül ederek mîraca ulaşabilmesi için âlemin tek mürşidi olan Hz. Muhammed'den eğitim alması ve onun himmetine kavuşması gerekmektedir.

4.5. Osman Hâdî Efendi'nin Dînî - Tasavvufî Tembihleri

Hâdî Dîvânı incelenerek, Osman Hâdî Efendi'nin, dînî - tasavvufî görüşlerini yansıtan tembihleri tespit edilmiştir. Bunlar diğer bir deyişle büyük cihad yolunda sâliklerin sahip olmaları gereken özelliklerdir. Osman Hâdî Efendi'nin çeşitli şiirlerinden tasnif ettiğimiz nitelikler şöyledir:

4.5.1. Gıybet Etme

Gıybet, sözlükte çekiştirmek, bir kimsenin duyduğunda üzüleceği bir sözü arkasından söylemek, arkasından aleyhinde konuşmak mânâlarına gelmektedir.²²³ Bu kusur her nerede olursa olsun fark etmez, kastedilen gaib olanı duyduğunda mutlu olmayacağı şey ile anmaktır.²²⁴ Allah'ın kulların ayıplarını örten *Settar* ismi de bu konuyla ilgili ilâhî bir örnek olarak görülmektedir. Gıybetle dâir Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok âyet mevcuttur.²²⁵ *Müminler ancak kardeşirler, öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin, Allah'a itaatsizlikten sakının ki rahmetine mazhar olasınız.* (Hucurât 49/10).

Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar günahtır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Bak bundan tiksindiniz! Allah'a itaatsizlikten de sakının. Allah tövbeleri çokça kabul etmektedir, rahmeti sonsuzdur. (Hucurât 49/12).

Osman Hâdî Efendi de bu sûreyi örnek göstererek gıybet kavramı üzerinde durmakta ve sâlikleri birbirlerini çekiştirmemeleri hususunda net bir dille uyarılmaktadır.

Hak (velâ yağteb) buyurdu Hucurattır suresi
Gel merak it ara bir bak evde Kur'an yokmudur (58-5)

Hak, birbirinizi çekiştirmeyin buyurdu bir merak edip ara, evde Kur'ân yok mudur demekte ve Hucurât sûresinin on ikinci âyetinden bahsetmektedir.

Bimuhaba çok konuşma hifz-i lisan yokmudur
Zühdüne güvenme hiç âh nefs-ü şeytan yokmudur (58-1)

Pervâsızca çok konuşma, dili lüzumsuz sözlerden kuru tembihiyle sâlikleri uyaran Osman Hâdî Efendi, gereksiz ve çekinmeden konuşmanın yarar sağlamayacağını ifâde etmektedir. Ayrıca konuşma hususunda insanın zühdüne güvenmemesi

²²³ (<http://lugatim.com/s/giybet>, et. 29.01.2020).

²²⁴Zafer Erginli, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006), 291.

²²⁵Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 2014, 177.

gerektiğini işâret eden Hâdî Efendi, nefis ve şeytanın kişiyi kandırarak olumsuz etkileyebileceğinden bahsetmektedir.

Hüsn-i gıbet bile nahoş silk-i takva ehline
Süi gıbet yakışır mı? havf-i Yezdan yok mudur (58-4)

Takvâ yolunda olan için, kişinin arkasından güzel konuşmanın bile hoş olamayacağını söyleyen Hâdî Efendi, *hele ki kötü konuşma hiç yakışmaz* demekte ve sâlikleri de bu davranışa karşı uyarılmaktadır. Kendisinin şiirde Allah korkusu yok mudur sözlerini kullanmasının sebebi ise arkasından konuşulan kişi ortada olmasa bile Hakkın gaib olmaması ve evvel emirde her şeyi işitip görmesidir.²²⁶

Dilin ucu sivridir bak hoşça kullan dil deler
Ya hayır söyle veya sus diye ferman yok mudur (58-6)

Dili hoş söz söylemekte kullan, sivri dil gönlü yaralar diyen Osman Hâdî Efendi, bu beyitinde Hz. Peygamber'in *ya hayır söyle ya sus*²²⁷ hadisini güzel konuşmak ve hayırsız söz etmemek hususunda delil göstermektedir.

Zemm-ü gıybet hem tecessüs lahm-i ekl-i eh diye
Hüccetine bu hususun nassı burhan yok mudur (58-9)

Hep nefisten mi tekellüm vah-ü eyvan çok yazık
Bu ne haldir noldu âya sohbet-i can yok mudur (58-10)

Çekiştirme, dedikodu ve tecessüs kardeş eti yemektir; bu konunun kesin hükmüne delil yok mudur diye soran Hâdî Efendi, tekrar Hucurât sûresine atıfta bulunmaktadır. 12. âyette geçen *Birbirinizin gıybetini yapmayın; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Bak bundan tiksindiniz!* uyarısını da kanıt olarak hatırlatmaktadır. Ayrıca sohbet konusuna da dikkat edilmesini işâret

²²⁶ Erginli, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 2006, 291.

²²⁷ Buhârî, Edeb 31, 85, Rikak 23.

ederek, hep nefisten mi tekellüm vah yazık, demekte ve gerekenin can sohbeti olduğunu vurgulamaktadır.

Az konuşmak az uyumak halktan uzlet, az yemek
Duymadın mı hak yolunda böyle erkân yok mudur (58-8)

Hak yolunda az yemeli, az uyumalı ve az konuşulmalıdır. Hâdî Efendi, bunlardan habersiz misin, bunlar Hak yolu esaslarından değil midir diyerek açıkça bunlardan sakınılmasından bahsetmektedir.

Gayet hazer kıl sürçü kelâmden
Zayı olur bak sonra kemâlin (55-5)

Dil töhmetinden vaz geçmez isen
Korkarım olur haram helâlin (55-15)

Tereyağı gibi konuş hazmolunsun hoş güzel
Kem sözün o semli yağla ey mi'deler yağlayan (61-3)

Kemâlinin boşa gitmemesi için sürçen sözden sakınılması gerektiğini vurgulayan Hâdî Efendi, dil kabahatinin helâli harama dönüştürdüğünü ifade etmektedir. Ayrıca hoş sözlerle tereyağı gibi hazmolunacak şekilde konuşmanın önemini, kötü sözün zehirli olduğuna işâret ederek anlatmaktadır.

4.5.2. Gönül Kırma

Gönül kelimesi, sözlük anlamıyla iyi ve kötü bütün duyguların, îman, sevgi ve nefretin kaynağı olduğu kabul edilen kalbin mânevî yönüdür. Tasavvufta ise tasavvufî aşkın kaynağı ve Hakk'ın insanda tecellî ettiği mahaldir. Gönül kırmak söz veya davranışlarıyla bir kimseyi incitmek, üzme, gücendirmek, kalp

kırmaktır.²²⁸ Kur'ân-ı Kerîm'de gönlün kırılmaması gerektiğini belirten âyetler mevcuttur.

Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının arkasından başa kakıp incitmeyenler için rablerinin katında özel karşılık vardır. Artık onlar için korku yoktur, onlar üzüntü de çekmeyeceklerdir. (Bakara 2/262).

Ey iman edenler! Allah'a ve âhiret gününe inanmadığı halde malını insanlara gösteriş yapmak için harcayan kimse gibi sadakalarınızı başa kakmak ve incitmek suretiyle boşa gidermeyin. O kimsenin misali, üzerinde toprak bulunan düzgün ve yalçın bir kayadır; kayanın üzerine şiddetli bir yağmur yağmış, onu çıplak halde bırakmıştır. Bu gibilerin kazandıkları hiçbir şeyden istifadeleri olmaz ve Allah, inkârcı topluluğa hidayet vermez. (Bakara 2/264).

Osman Hâdî Efendi, haram olan bu davranışla ilgili bir atasözünü hatırlatarak sâlikleri gönül kırmamaları hususunda uyarmaktadır.

El yarası eyi olur dil yarası lâ ilâç
Ata sözü bu güzel söz bunu duyan yokmudur (58-16)

Hâdî Efendî, el yarası iyileşir ama gönül yarasının ilacı yoktur demektedir ve incinmiş bir kalbin tedâvi edilemez tesire mâruz kaldığından bahsetmektedir.

Bir mücevher kutusuna tekme ile vurmamız
Ya nasıl kalbler kırarız kalbde iman yokmudur (58-17)

Osman Hâdî Efendi, maddî değere sahip bir mücevher kutusuna bile vurmazken îman mahâlî olan kalbi nasıl kırarız diyerek, gönlün mânevî değerine işâret etmektedir.

Haksız yere kırdığın bir kimse varsa ağlayan
Bil muhakkak odur işte senin yolun bağlayan (61-1)

²²⁸ (<http://lugatim.com/s/gönül>, et. 29.01.2020); Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 2014, 242.

Hâdî Efendi'ye göre yanlış bir tutum olan haksız yere gönül kırmak mutlaka o kişinin yolunu bağlamakta ve yol almasını engellemektedir.

Tevbe edüb kırmağa kalb; başlar isen yapmağa
O vakit sen bil olursun doğru yolu sağlayan (61-4)

Kalp kırmaya tövbe ederek, gönül yapmaya başlamanın doğru yol olduğunu ifâde eden Hâdî Efendi, sâlikleri bu davranıştan vazgeçmeye yönlendirmektedir.

4.5.3. Dünya Gamlarından Kurtul

Dünya sözlükte alçak, yakın, içinde yaşamakta olduğumuz yeryüzü, arz, cihan gibi mânâlara gelmektedir. Tasavvufta ise fânî yer, âhiretin tarlası, imtihan mahalli ve insanı Allah'tan alıkoyan her şey gibi çeşitli, tanımları mevcuttur. Dervişlerin bu bağlamda *dünya malı dünyada kalır ya da yalan dünya* dedikleri görülmektedir.²²⁹

Tasavvufî görüşe göre *dünya yok olup giden bir gölge, kul ile Mevlâsı arasında bir perdedir.*²³⁰ Bu sebeple gerçek kul dünya sevgisinin zerresini bile kalbine koymamalıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de de bu görüşü destekleyen âyetler mevcuttur. Bunlardan bazıları şöyledir:

Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Müttaki olanlar için şüphesiz ki âhiret yurdu daha hayırlıdır. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz? (En'âm 6/32).

Allah dilediği kimselerin rızkını bollaştırır ve daraltır. Onlar dünya hayatıyla sevinip mutlu oluyorlar, oysa âhiretin yanında dünya hayatı, geçici bir faydadan başka bir şey değildir. (Ra'd 13/26).

Hız. Peygamber ise bu konuyla ilgili *Dünya mü'minin zindanı, kâfirin cennetidir.*²³¹ demektedir.

²²⁹ (<http://lugatim.com/s/dünya>, et. 29.01.2020); Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 2014, 135.

²³⁰Erginli, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2006, 188.

²³¹Müslim, *Zühid*, 1; Tirmizî, *Zühid*:16; İbni Mace, *Zühid*, 3.

Osman Hâdî Efendi'nin de şiirlerinde dünyanın mâhiyeti üzerinde durduğu görülmektedir.

Hak aşkı doldukça gönül genişler
Boşalır mâsivâ ruha aşk işler (70-13)

O zaman fetholur murad kapusu
Hakikat bu böyle sözün doğrusu (70-14)

Dünya gamlarını kalbden koğdurmak
Buna der kâmiller aşka boğdurmak (70-15)

Coşarsa gönülde aşkın deryası
Boğulur kalamaz ondan ma'dası (70-16)

Dünya dertlerinin kalpten giderilmesi için kâmil insanın ifâdesiyle sâlikin aşkıta boğulması gerekir. Hâdî Efendi, bu durumu şöyle târif etmektedir: Kâmil'in aşka boğdurmak dediği; aşk arttıkça gönlün genişlemesi ve mâsivânın boşalmasıdır. Böylece aşk ruha işler ve dünya kederleri kalpten kovulur.

Bi riya edenler yoklukla fahir
Gönlü gayrullahdan olmalı fakir (67-46)

Gönülden masiva olunca ihrac
(Elfakru fahri) den bahşolur bir taç (67-43)

Riyâsız yoklukla övünen kişinin gönlü Allah'tan başkasına fakir olmalıdır. Osman Hâdî Efendi, Allah'tan uzaklaştıran her şey gönülden ihrac olunca Hz. Peygamber'in *Fakirlik övüncümdür, iftiharımdır*²³² hadisinin gerçekleşeceğine değinmektedir. Bu sözün dayanağı *Ey insanlar siz Allah'a muhtaçsınız* ifâdesiyle

²³² *Fakirlik benim iftiharımdır. Ve ben onunla öğünürüm* şekliyle meşhur olan bu sözün, sened ve metin olarak kaynalarda tespit mümkün olmamıştır. İbn Hacer el- Askalânî (ö. 852)'nin mevzu ve batıldır dediğini naklederler. Yardım, *Mesnevî Hadisleri*, 2008, 67-68.

Fâtır sûresi 15. âyette övülen fakirliktir. Bu fakirlik fazilet olarak ele alınmakta ve Allah'a muhtaçlığı, yokluğu ve tevâzuyu simgelemektedir.²³³

Fakirlik çok malı yok demek değil
Zenginlik de malı çok demek değil (67-44)

Kimin gönlü aşk-ı Hakla doludur
İşte o kul Hakkın zengin kuludur (67-45)

Osman Hâdî Efendi, beyitinde fakirlik konusuna bir açıklama daha getirir ve bunun maddî bakımdan zengin veya yoksul olmakla ilgisi olmadığını söyler. O'na göre kimin gönlü Hak aşkıyla doluysa o kul zengindir.

Nice tahtlar alt üst olmuş bivefâ bu dünyede
İbret alsun kendine ben şah-i devranım diyen (59-13)

Mâlikel mülkükadim Hak, gaflet itme kıl hazer
İşbu iklim-i fenade mülke sultanım diyen (59-14)

Bu dünyada nice tahtlar değişmiştir, ibretlik bir durumdur ki bu dünya kimseye kalmaz düşüncesini işâret eden Hâdî Efendi, mülkün ve her şeyin gerçek sâhibi, mutasarrıfı Hak'tır der. Kişi bunu bilerek sahiplenmemeli ve gafletle mülkün hâkimi olduğu iddiasında bulunmamalıdır.

4.5.4. Gayzını Yen

Gayz sözlükte kızgınlık, hınç, hiddet, intikâm alma arzusu ile bilenmiş öfke, gazap olarak geçmektedir. Gazap aynı zamanda Allah'ın şeytanı yarattığı ateşendir. Öfkeyi yenmek ise yumuşaklığa gayret göstermekten ibârettir. Diğer bir yandan tasavvufta, aklın kemâle ermesinin ve gazap kuvvetinin kırılarak akla boyun

²³³ Mehmet, Demirci, *İyiler ve İyilikler*, (İstanbul: Nefes Yayınevi, 2013), 235.

eğişinin kanıtıdır.²³⁴ Kur'ân-ı Kerîm'de bu konudan şöyle bahsedilmektedir. *Onlar bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yenerler, insanları affederler. Allah işini güzel yapanları sever.* (Âl-i İmrân 3/134).

Osman Hâdî Efendi de bu konuya yer vermekte ve sâlikleri uyarmaktadır.

Kalbini pâk et gayz ile kinden
Gafletle geçti hep mah-ü sâlin (55-20)

Onlara kalplerini kin ve öfkeden temizlemelerini salık vermektedir. Öfkeden temizlenmemiş kalp gaflettedir.

Niyyetinde hayrolur insana insanım diyen
Gayz-u kinin kezmedendir varsa ihsanım diyen (59-1)

İnsan olduğunu söyleyen kişinin niyeti de hayr olur diyen Hâdî Efendi ihsânım var diyen kişinin kin ve öfkesini yenmesi gerektiğini söylemektedir. Burada Osman Hâdî Efendi'nin yukarıda zikredilen Âl-i İmrân sûresinin 134. âyetine atıfta bulunduğu görülmektedir.

4.5.5. Kibirli Olma

Kibrin sözlük anlamı, büyüklük taslamak, kendini herkesten üstün görmektir. Başkasını beğenmeyerek, herkesi eleştirmek kibirli kişinin vasfıdır. Kibrin karşıtı tevâzu ise Allah'ın kudreti karşısında kendini değersiz görmektir.²³⁵ Kibrin, Allah tarafından onaylanmayan bir davranış olduğu Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok âyette yer almaktadır.

Meleklerle, "Âdem'e secde edin" dediğimizde İblis dışındakiler derhal secde ettiler; o direndi, büyüklendi ve kâfirlerden oldu. (Bakara 2/34).

²³⁴ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 2014,176; (<http://lugatim.com/s/gayz>, et. 29.01.2020); Erginli, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2006, 377.

²³⁵Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 2014, 288; (<http://lugatim.com/s/kibir>, et. 02.02.2020).

Yeryüzünde haksız yere böbürleneni âyetlerimden mahrum edeceğim. Onlar, bütün mucizeleri görseler de iman etmezler; doğruluk yolunu görseler onu izlemezler. Fakat eğrilik yolunu görürlerse hemen ona saparlar." Bu durum, onların âyetlerimizi yalan saymalarından ve onlardan gafil olmalarından ileri gelmektedir. (Â'râf 7/146).

Hiz. Peygamber ise hadislerinde kibrin en büyük günahlardan olduğunu ifade etmektedir.

Kalbinde hardal tanesi kadar imân olan hiçbir kimse, cehenneme girmez. Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunan hiçbir kimse de cennete giremez.²³⁶

Osman Hâdî Efendi de şiirlerinde, nefsin büyük kusurlarından kibire yer vermiştir.

Kibr-u nahvet cehl-ü gaflet eylemiş teshir onu
Nur arar liyk kafasında zulmet-i efkâr kurar (65-8)

Kibir ve gurur, cehalet ve Hak'tan gafil olmak bağlamış onu; nûru arar lâkin kafasında karanlığın düşüncesini kurar, diyen Hâdî Efendi, nûr arayan kişide kibrin olmaması gerektiğine işaret eder.

Her şeyi hadd-i kemâlde görmeli der zevk ile
Nefsini hep bilmelidir sahib-i töhmet deyu (29-51)

Ona göre kişi, her şeyi zevk ile olgunlukla görmeli ve nefsinin suçlu olduğunu bilmelidir.

Kendine mal etme zinhar, her kemâl Hakkın oğul
Hoşluğun Hakkındır anla vehb-i Hak ismet deyu (29-55)

Hâdî Efendi bu beyitinde kişinin her olgunluğu Hak'tan, diyerek hoşluğun da Allah vergisi olduğunun anlaşılması ve asla sahiplenilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu kemâl Hakk'ındır.

²³⁶ Müslim, İman, 148-149

Noksanı dâim nefesine ara
Sehvine gayrın yorma hayâlin (55-6)

En son asiye kendin bilmezsen
Ağır gelir bil yarın vebâlin (55-7)

Kişi noksanı daima kendi nefsinde aramalı ve başkasının yanlışını görmemelidir.

Çeşm-i âşık yaşla memlû nâks-ı yâr görür mü hiç?
Rûz-u şeb yarı için coşkunca giryanım diyen (59-6)

Âşık olanın gözü yaşla doludur, yârinin hatasını görür mü hiç diyen Hâdî Efendi'ye göre gece gündüz yar için ağlıyorum diyen kişi kusur görmemelidir.

Terk et bildiğin bezm-i irfanda
Boş kaba dolap feyz bab-ı ihsanda (67-34)

Kişi irfan meclisinde bildiğini terk etmelidir. Çünkü ihsan kapısının feyzi boş kaba dolmaktadır.

4.5.6. Edepli Ol

Edep, sözlükte iyi ahlâk, sözle, eylemle, insanlara güzel davranmak mânâlarına gelmektedir. Tasavvufta ise *sürekli Hakk'ın huzûrunda olduğunu bilerek bu huzûrun gerektirdiği şekilde davranma, kâinatta Allah'ın birliğini görerek bütün yaratılmışlara karşı saygılı olmaktır.*²³⁷

Vuslatın şartını kıldın kullara gerçi edeb
Senden ihsan olmayınca sana vuslat ne aceb (7-4)

²³⁷(<http://lugatim.com/s/edep>, et. 02.02.2020); Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 2014, 139.

Osman Hâdî Efendi, açıkça Allah'a kavuşmak için edebî şart olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte Allah'ın lütuf ve keremi olmadan vuslata erilemeyeceğinin de altını çizer.

Talib-i kurb kurbe ermez derdi illâ ba edeb
Biedebler olamazlar dahil-i kurbet deyu (29-50)

Bu beyitinde ise Hâdî Efendi, edepsizler yakınlığa dahil olamazlar, yakınlığa talip olan kişi ancak edep ile buna ulaşabilir demektedir.

Her umurda Hak rızasın gözleyendir mütteki
Bir kılı kırk yaran odur Hakka uyanım diyen (59-7)

Hakk'a dayandım, O'nun emir ve yasaklarına uydum diyenin her işte Hakk'ın rızasını gözetmesi gerektiğine dikkat çeken Hâdî Efendi, bu konuda inceden inceye düşünüp en küçük ayrıntının bile hesâba katılması gerektiğini ifade etmektedir.

4.5.7. Teslim Ol

İçte, dışta herhangi bir değişiklik olmaksızın belâya sabretmeye, teslim olmak denilmektedir. Diğer bir mânâda ise teslimiyet, kişinin Allah'ın lütfettiği her hâdiseyi güzel kabul edebilme ve onun kendisi için lüzûmlu olduğunu bilme yeteneğidir.²³⁸

Teslimiyet lâzım sâlike ilkin
Şeriat üzredir haşâ ki çirkin
Derviş geçinenler çoktur ve lâkin
Bu yolun tadını tadan kalmamış (31-15)

Kim ki âşık dosta İbrahim-u İsmail-i veş
Nar-u tiğden kaçmasun ben dosta kurbanım diyen (59-3)

²³⁸ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 491; (<http://lugatim.com/s/teslim>, et. 02.02.2020); Cemâlnur Sargut, *Cemâlnur Sargut Cevaplıyor*, (İstanbul: Nefes Yayınevi,2019), 49.

Kim dosta âşıkça İbrahim (a.s.) ve İsmail (a.s.) gibi, dosta kurbanım diyorsa onlar gibi teslim olmalı ateş ve kılıçtan sakınmamalıdır.

Kellesin şemşir-i dosta birrıza teslim eder
Kerbelây-i aşk içinde ben de nalânım diyen (59-4)

Can feda etmek gerekdir âşıka cananına
Can feda itsun o kim canana hayranım diyen (59-5)

Bu yolda kişinin canını kurban etmesi, dostun kılıcına rıza ile başını teslim etmesi, ten zevkinden vazgeçmesi gerekmektedir.

Âşıkından vasl-içün dost ruh-u giryân istiyor
Zevk-i tenden fariğ olmuş ağlayan can istiyor (63-1)

Bi zeval-i daim-ü bâki cemâli vaslına
Ağlayan cân ne demek. Ol canı kurban istiyor (63-2)

Hâdî Efendi, dost kavuşmak için âşığından ağlayan ruh, ten zevkinden el çekmiş can istiyor demekte ve kişinin ebedî cemâle vuslat için, dost yolunda canını kurban etmesi gerektiğine işâret etmektedir.

Bir dikenden bir şikâyet etme âşık bak ki gör
Hak şehadet rütbesiçün sel gibi kan istiyor (63-6)

Bu beyitte Osman Hâdî Efendi, Hakk'ın şehâdet rütbesi için yüksek bedeller istediğine dikkat çekerek, sâliki şikâyetsiz olması konusunda uyarmaktadır.

Sonuç olarak dînî - tasavvufî görüşleri çerçevesinde Osman Hâdî Efendi'nin, *Hâdî Dîvânı*'nda üzerinde en çok durduğu Hz. Peygamber, Türkler, Şehitlik, Ehl-i Beyt ve nefis konularını maddî - mânevî cihad yönüyle ele aldığı görülmektedir.

SONUÇ

Bu araştırma, Osman Hâdî Yücebilgiç ve *Hâdî Dîvânı* hakkında yapılmış ilk akademik çalışmadır.

Literatür araştırmamızın sonucunda Osman Hâdî Efendi'nin, târihî ve tasavvufî yönünün yanı sıra şiirleriyle de edebiyat ve mûsikî alanına katkı sağladığı buna karşın kendisi ve *Dîvân* hakkında bilgi eksikliği olduğu görülmüştür.

Osman Hâdî Efendi'nin şiirlerinin kandil gecelerinde en çok icrâ edilen ilâhiler arasında olduğu belirlenmiş ancak eserlerinden birinde güftekarı meçhul ibâesine rastlanmıştır. *Literatürde Hâdî Dîvânı* adlı bölümde değinilen örneklerden de görüldüğü üzere pek çok tez ve internet sitesinde de isim verilmeksizin Hâdî Efendi'nin eserlerine yer verildiği belirlenmiştir.

Kendisinin hemen her şiirinde *Hâdî* mahlasını kullandığı aynı zamanda da Türk Tasavvuf Edebiyatı'nda Hz. Hüseyin için *Şah-ı Şehidan* tâbirini kullanan şairler arasında olduğu anlaşılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümü olan girişin ardından, ikinci bölümde Osman Hâdî Efendi'nin yaşadığı dönem, vatanın bağımsızlığının mücâdelesini ve şahsiyeti hakkında bilgi verilerek kendisinin hayatında öne çıkan dînî – tasavvufî görüşlerinin temelleri ortaya konulmuştur.

Hâdî Efendi'nin küçük yaşlarda Aynî Ali Baba Rifâî Dergâhı'na giderken tekkede ahilik edebî ile ustasından ayakkabıcılık konusunda el aldığı, Millî Mücâdele'de de bu mesleği yaparak görevini yerine getirdiği belirlenmiştir. Mânevî eğitiminin yanı sıra Fâtih Rüştîyesi'nde daha sonra da Mercan İdâdîsi'nde okuduğu, çok iyi Arapça, Farsça ve Fransızca öğrendiği görülmektedir. Hâdî Efendi'ye göre Allah yolunda cihad eden kişinin, olgunlaşması açısından dînî ve dünyevî eğitim eşit derecede önemlidir. Hâdî Efendi'nin bu konuda da başta kızları olmak üzere etki edebildiği herkesi desteklediği anlaşılmıştır.

Osman Hâdî Efendi'nin, Birinci Dünya Savaşı'nda cihad ilânıyla birlikte tekkeden cepheye giden alperenlerden olduğu, mürşidinin görevlendirmesi ile bulunduğu Manisa, Akhisar, Ali Nâili Uşşakî Dergâhı'ndan Çanakkale'ye gittiği anlaşılmıştır. Hâdî Efendi'nin İstanbul'un işgali sırasında da Anadolu'ya silah kaçıran Müsellâh Müdâfaa-i Milliye diğer adıyla Mim Mim Grubu'nda yer aldığı tespit edilmiştir.

Halîfesi Avukat Avnî Onat, Hâdî Efendi'nin şahsiyet özelliklerinden bahsederken; Allah'ına âşık, Resûlüne müştak, Ehl-i Beyt'e muhib olarak tanımlamış, Cumhuriyetin ilk kadın yargıçlarından Fahamet Onat ise eserinde onu *şeyhimin içi dışı ilim ve ibadet lezzeti ile dolmuştu* sözleriyle anlatmıştır. Osman Hâdî Efendi'nin savaş ya da gâzilikle ilgili konularda öne çıkmak istemediği ve bu durumu nefis terbiyesiyle ilişkilendirerek kızlarına açıkladığı görülmüştür. Bu bağlamda Hâdî Efendi'nin hayatında dînî - tasavvufî görüşlerinin Hz. Peygamber'in *küçük cihaddan büyük cihada yöneldik* ifâdesiyle ilgili olduğu tespit edilmiştir.

Üçüncü bölümde Osman Hâdî Efendi'nin tasavvufî yönü incelenmiştir. Mürşidleri, aldığı eğitim, tarîkat değişikliği ve kendi uyguladığı irşad sistemi üzerinde durularak, Hâdî Efendi'nin sahip olduğu tasavvufî bakış açısının buradaki etkileri belirlenmiştir. Osman Hâdî Efendi'ye Rifâî ve Kadirî hilâfetnâmelerini mürşidi Muhammed el-Ensârî'nin, Uşşâkiyye hilâfetnâmesini ise diğer mürşidi Mustafa Sâfî Efendi'nin verdiği görülmüştür. Şeyhlik makâmına gelmesine rağmen nefsinin mânevî rütbelerden beslendiğini sezerek huzursuzluk hissetmeye başlayan Hâdî Efendi'nin nefsinin daha fazla beslenmemesi adına tarîkat değişikliğine karar verdiği ve Uşşâkiyye'den de eğitim aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Hâdî Efendi'nin Osmanlı coğrafyasında hâkim tasavvufî düşüncenin önde gelen temsilcilerinden Mevlânâ, İbnü'l-Arabî, Mısrî-i Niyâzî ve İbrahim Gülşenî'den yaptığı alıntılarla, onların eserlerine dayanarak, çoklukla bütün Sûfîlerin ortak özelliği olarak görülen gelenekteki devamlılığı sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Osman Hâdî Efendi'nin uyguladığı irşad metodunun, nefis tezkiyesine dayandığı,

mürîdlerini irşad ederken nefisle mücâhede konusuna geniş yer verdiği belirlenmiştir.

Osman Hâdî Efendi'nin şiirlerinde de açık ve kapalı anlatımlarla nefis mertebeleri ile ilgili bilgiler verdiği anlaşılmıştır. Buna bağlı olarak, şiirlerinde konuyla ilgili nefis mertebesi terimleri tespit edilmiş, buradan hareketle ortaya çıkan cetveldeki, mertebe sıfatı, nûr rengi, mertebe zikri ve fûrûat esmâlarının Cemâleddin Uşşâkî'nin etvârı seba metodu ile uygunluk gösterdiği görülmüştür. Hâdî Efendi'nin irşad usûlünün Halvetî-Uşşâkî geleneği ile örtüştüğü tespit edilmiştir.

Dördüncü bölümde ise Osman Hâdî Efendi'nin dînî - tasavvufî görüşleri kapsamında *Dîvan*'da en çok işlenen, Türkler, Hz. Peygamber, Şehitlik, Ehl-i Beyt ve nefis konuları değerlendirilmiş ve bu bağlamda Hâdî Efendi'nin sâliklere tembihleri tespit edilerek kendisinin dînî ve tasavvufî görüşlerinin *Hâdî Dîvânı*'ndaki örnekleri incelenmiştir.

Hâdî Efendi'ye göre; kişinin kendini bilmesi, kendisine etki eden kuvvetin farkında olması ve ona göre davranmasıdır. Emmâre nefis ve şeytandan düşman olarak bahseden Hâdî Efendi, onların iş birliği yaparak insanı maddî ve mânevî yönlerden kandırabileceği üzerinde durmuştur. Kerbelâ hâdisesinin mânevî boyutuna da değinen Hâdî Efendi'nin, *Dîvân*'ında Hz. Hüseyin'den rûh, Yezid'den de nefis olarak bahsettiği anlaşılmıştır.

Hâdî Efendi'nin hayatında ve *Hâdî Dîvânı*'nda öne çıkan dînî - tasavvufî görüşlerinin temelinde Hz. Peygamber'in hadisi olarak rivâyet edilen *küçük cihaddan büyük cihada yöneldik* ifâdesi vardır. Bu bakış açısıyla Osman Hâdî Efendi'ye göre cihadın, *bâtında beden toprağında nefislerle, zâhirde de vatan toprağında düşmanla savaşarak, Hz. Peygamber'in sancığını korumak* anlamına geldiği belirlenmiştir. Bu bağlamda Osman Hâdî Efendi'ye göre nefsin hidâyet rehberi Hz. Muhammed iken Türkler, İslâm'ın hizmetkârı ve sancak bekçisidir. Hz. Hüseyin şehitlerin şahı, şehitler ise Hz. Fatma'nın kuzularıdır. Osman Hâdî Efendi'nin şiirlerinde Ehl-i Beyt hakkı için Allah'tan yardım istediği ve onları aracı kılarak Türkler için niyâzda bulunduğu da tespit edilmiştir.

Anadolu irfan ocağında yetişmiş bir Türk dervişi olarak Osman Hâdî Efendi'nin Çanakkale'de yaralandıktan sonra kendisine gâzilik maaşı bağlatmasını önerenlere *ben bu hizmetleri maddî bir karşılık için yapmadım; mânevî ve uhrevî ecir ve mükâfat bana yetişir* dediği görülmektedir. Hâdî Efendi'nin hayatında ön plana çıkan özelliklere istinaden Hz. Peygamber'in örnekliliğini gözettiği, Allah ve İslâm'a hizmet için savaşa katıldığı anlaşılmıştır.

Çanakkale Savaşı gâzisi ve Mim Mim Grubu'nda görev almış alperenlerden Osman Hâdî Efendi'nin, hayatı ve dînî - tasavvufî görüşleri incelendiğinde, kendi nefsiyle mücâhedesini sürdürürken ihtiyaç anında tekkeden sahaya çıkarak vatan topraklarında savaşan, aldığı zâhirî ve bâtinî eğitimi bu harpte kullanarak daha sonra kendi müridlerini nefis tezkiyesi ile irşad eden bir sûfî örneği olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynaklar

Alaca, Ali Osman, *Amir Ateş'in Hayatı, Dinî Mûsikî Eserleri ve Mevlîd-i Şerîf Okuma Tavrı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.

Alptekin, Halide, “Çanakkale’de Kader Birliğı Eden Ümmet”, *Diyanet Dergisi*, 2015, 6-11.

Altuntaş, İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı, *Hız. Şeyh Seyyid Abdullah El Haşimi El Mekki Er Rifâî k.s Arap Şeyh*, İstanbul: Gözde Matbaacılık, 2010.

Aktaş, Hamza, *Kur’ân’a Göre Nefis Eğitimi*, İstanbul: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2013.

Arslan, Hasan, “Çanakkale Zaferi: Dini Duygu Düşünce ve Şuur”, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011, 115-135.

Atar, Fahrettin, “Şehid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 38, 2010, 428- 431.

Aydemir, Yaşar, “Hâdî’nin Saray Şehrengizi”, *İlmî Araştırmalar*, 2001, 31-56.

Ayışığı, Metin “Millî Mücadele’de İstihbarat Mühimmat Sevkiyatı ve Kocaeli”, *Uluslararası Gâzi Süleyman Paşa ve Kocaeli Târihi Sempozyumu III Bildiriler*, 2016, 1067-1082.

Ayni, Mehmet Ali, “Nefs Kelimesinin Mânâları”, *Dârülfunûn İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, 1930, 46.

Ayni, Mehmet Ali, *Tasavvuf Tarihi*, haz. Hüseyin Rahmi Yananlı, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2017.

Ayverdi, Sâmiha, *O da Bana Kalsın*, Bs.: 2, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2014.

Ayverdi, Sâmiha, *Türk Târihinde Osmanlı Asırları II*, Bs.: 6, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2013.

Baltacı, Burhan, “Maide Suresi 54. Ayet ile Fetih Suresi 29. Ayetin Karşılaştırmalı Tefsiri”, *Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri*, 2016, 381-385.

Baş, Derya, “Fütüvvet ve Tasavvuf Buluşması: Tarikat Aleviliği ve Fütüvvet Erkânı”, *Hz. Peygamber ve Fütüvvet, İslâm’a Hizmet Ödülleri Kitapçığı*, 2019, 61-90.

Beldağ, Âdem vd., “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sözlü Tarih Yönteminin Kullanımı: Nitel Bir Çalışma”, *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2017, 176-189.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Bs.: 6, Ankara: Otto Yayınları, 2014.

Chittick, William, *İlâhî Aşk*, İstanbul: Nefes Yayınevi, 2018.

Çabuk, Mustafa, “Cihan Harbi’nde Sudan’daki Osmanlı Faâliyetleri ve Şeyhülislam’ın Cihad Mektubu”, *Türkiye Mecmuası*, 2017, 101-120.

Çağlayan, Bünyamin, *Kerbelâ Mersiyeleri*, Gâzi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 1997.

Çağrıçı, Mustafa, “Düşmanlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 10, 1994, 51-53.

Çağrıçı, Mustafa, “Vatan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 42, 2012, 563-564.

Çelebi, Mevlüt, “Conkbayırı’nda Atatürk’ün Hayatını Kurtaran Saat”, *Belgi Dergisi*, 2018, 744-759.

Çukurova, Bülent “Kurtuluş Savaşı’nda İstanbul Gizli Grupları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1986, 519-526.

Dadan, Ali, *İslâm Tarihi Kaynaklarında Türkler*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya, 2013.

Demirci, Mehmet, *İyiler ve İyilikler*, İstanbul: Nefes Yayınevi, 2013.

Döğüş, Selahattin, “Osman Gâzi’den Gâzi Mustafa Kemal’e Anadolu Gâzileri”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007, 25-50.

Düzcan, Abdurrahman, *Dursun Çakmak Hayatı ve Besteleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.

El-Hakîm, Suad, *Yirmi Birinci Yüzyılda İhyâü Ulûmi’-d-Dîn*, İstanbul: Nefes Yayınevi, 2015.

Ekinci, Necdet, “Kurtuluş Savaşı’nda İstanbul ve Anadolu’daki Türk ve Düşman Gizli Faaliyetleri”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 1994, 167-184.

Erdem, Mustafa, “Geleneksel Türk Dini ve İslâm”, *Dini Araştırmalar*, 1998, 79-91.

Eren, Güler, “İkinci Abdülhamit”, *Osmanlı Ansiklopedisi On İki Hanedan*, 12, 1999, 232-238.

Erginli, Zafer, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006.

Erşahin, Seyfettin, “Türklerin Hz. Muhammed Anlayışının İngiliz Oryantalizmine Etkisi: J. Dayenport Örneği”, *Uluslararası Türk Dünyasının İslâmiyete Katkıları Sempozyumu*, 2007, 109-119.

Fayda, Mustafa, “Fetih” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 12, 1995, 467-470.

Fayda, Mustafa, “Muhammed” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 30, 2005, 408-423.

Geylânî, Abdülkadir, *Cilâu'l-Hâtır Yolun Esasları*, Bs.: 2, İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2006.

Günaydın, Talha, *Uşşakilikte Musiki ve Musikşinaslar*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2012.

Güzey, Ahmet Rifat, “Türkler ve İslâmiyet - Kur'an ve sünnette Millet ve Milliyet”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 2018, 97-123.

Muhâsibî, Hâris, *Nefs Muhasebesinin Temelleri*, Bs.: 5, çev. Şahin Filiz-Hülya Küçük, İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.

Hilmi, Filibeli Ahmet, “Türkler ve İslâm”, *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, 1969, 24, 17-20.

Hurç, Ramazan, “Çanakkale Savaşlarının Manevi Yönü”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, 65-95.

Hücviri, *Hakikat Bilgisi*, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.

Işık, Mehmet vd., “Osmanlı İmparatorluğu’nun Birinci Dünya Savaşı’ndaki Propaganda Faâliyetleri Üzerine Bir İnceleme: Harp Mecmuası Örneği”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2018, 185-216.

İbnü’l-Arabî, *Nefsini Bilen Rabbini Bilir*, Bs.: 8, çev. ve şerh M. Es’ad Erbîlî, İstanbul: Hayy Kitap, 2019.

İlter, Erdal, *Millî İstihbarat Teşkilâtı Tarihçesi*, Ankara: Millî İstihbarat Müsteşarlığı Mit Basım Evi, 2002.

İnalcık, Halil, *Devlet-i ‘Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV Âyânlar, Tanzimat, Meşrutiyet*, Bs.: 5, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

İnalcık, Halil, *Devlet-i ‘Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I, Klâsik Dönem*, 2018.

İsfahanî, Rağıb, *Müfredat - Kurân Kavramları Sözlüğü*, Bs.: 3, çev. Abdalbaki Güneş, İstanbul: Çıra Yayınları, 2012.

Kabaklı, Ahmet, *Alperen*, Bs.: 3, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2007.

Karakoç, Ercan, “Millî Mücâdele’de Üsküdar”, *Üsküdar Sempozyumu Bildirileri*, 2005, 151-159.

Karmış, Orhan, “Kur’an-ı Kerim ve Türklerin Tarih Boyunca Ona Hizmetleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları*, 1973, 117, 333-343.

Kâşânî, Abdurrezzak, *Tasavvuf Sözlüğü*, Bs.: 4, çev. Ekrem Demirli, İstanbul: İz Yayınları, 2015.

Kaval, Musa, “Büyük Cihad’ı Anlamaya Dair Bir Değerlendirme”, *Akademik Bakış Dergisi*, 2015, 49, 1-12.

Kaval, Musa, “Mevlânâ’nın Mesnevî’sinde Nefis Kavramı”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, 160-175.

Kılıç, Mahmud Erol, “Cemâleddin Uşşâkî” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 7, 1993, 314-315.

Kitapçı, Zekeriya, *Pîr-i Türkistan Ahmed Yesevi ve Horasanlı Erenler Anadolu Hareketi*, İstanbul: Yeni Kubbe Yayınları, 2018.

Koca, Fatih, *İslâm Medeniyetinde Salâ ve Salavât Geleneği*, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.

Koca, Fatih, “Kandil Gecelerinde Okunan İlâhîler ve Bazı Formların Listesi”, *Turkish Academic Research Review*, 2019, 11-22.

Kol, Meltem, *Birinci Dünya Savaşı'nda Psikolojik Bir Operasyon Olarak Cihad-ı Ekber İlanı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017.

Konuk, Ahmed Avni, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, İstanbul: Gelenek Yayınları, 2004, I.

Köprülü, Fuat, “Başlangıç”, W. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984.

Köse, Saffet, “Cihat Şiddete Referans Olabilir Mi?” *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2007, 37-70.

Köseoğlu, Mehmet, “İstanbul'da Rifâî Tekkeleri”, *Keşkül Dergisi*, 2013, 111-119.

Köstüklü, Nuri, “Vatan Savunmasında Gönül Eraleri: Mücahidin-i Mevlevi Alayı”, *Selçuk Üniversitesi, Onuncu Milli Mevlâna Kongresi*, 2002, 213-223.

Kulat, Mehmet Ali, “İstanbul’un Fethini Müjdeleyen Hadisin Değerlendirilmesi”, *Diyanet İlmî Dergi*, 2001, 5-23.

Kuşeyri, Abdulkerim, *Tasavvuf İlmîne Dair Kuşeyri Risalesi*, Bs.: 5, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.

Kutay, Cemal, *Kurtuluşun Kuvvacı Din Adamları*, İstanbul: Aksoy Yayıncılık, 1998.

Küçük, Cevdet, “Millî Mücadele”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 30, 2005, 76-83.

Küçük, Hülya, *Arşiv Belgeleri Işığında İstiklâl Harbi’nde Mevlevîler ve Bektaşîler*, İstanbul: Nefes Yayınevi, 2019.

Küçük, Hülya, *Kurtuluş Savaşı’nda Bektaşîler*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003.

Mısrî, Niyâzî, *Dîvân-ı İlâhiyât*, Bs.: 2, haz. Mustafa Tatçı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.

Nurbaki, Halûk, *Türkistan'dan Türkiye'ye Anadolu Mucizesi*, İstanbul: Damla Yayınevi, 1990.

Onat, Avnî, “Başlangıç”, *Hâdî Dîvânı*, 1965, 3-9.

Onat, Fahamet, *Pîr Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî k. s. ve Hülefâsı*, İstanbul, 1984.

Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.

Ögke, Ahmet, *Yiğitbaşı Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî*, İzmir: Şehzadeler Belediyesi Yayınları, 2015.

Öngören, Reşat, *Osmanlılar'da Tasavvuf Anadolu'da Sûfîler, Devlet ve Ulemâ*, Bs.: 4, İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.

Öngören, Reşat, “Tasavvuf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 40, 2011, 119-126.

Özaydın, Abdülkerim, “Türk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 41, 2012, 474-480.

Özcan, Abdülkadir, “Gazi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 13, 1996, 443-445.

Özdamar, Mustafa, *Hüsameddin Uşşâkî ve Uşşâkîler*, İstanbul: Kırkkandil Yayınları, 2001.

Özel, Ahmet, “Cihad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 7, 1993, 527-531.

Özel, Ahmet, “Muhammed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 30, 2005, 431-439.

Özkan, Asaf, “Arkadaşlarının Kaleminden Mim Mim Grubu Reisi Topkapılı Mehmet Bey”, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2013, 29-62.

Özkan, Asaf, *İşgal İstanbul’unda İstihbarat ve Eylem: Mim Mim Grubu*, Konya: Salkımsöğüt Yayınları, 2015, 263.

Özkök, Kahraman, “Takdim”, *Seyyid Ebu’l-Hüdâ es Sayyâdî, Rifâî-Sayyâdî Seyyidleri*, 2015, 1-10.

Öztürk, Serdar, “Türkiye’de Sözlü Tarihten İletişim Araştırmalarında Yararlanma Üzerine Notlar”, *Millî Folklor*, 2010, 22, 13-26.

Rifâî, Ken’ân, *Seyyid Ahmed Er Rifâî*, Bs.: 2, İstanbul: Cenân Eğitim, Kültür, Sağlık Vakfı Neşriyatı, 2015.

Rifâi, Ken'ân, *Sohbetler*, Bs.: 5, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2009.

Sail, Kemal, “Suyun Aşkı”, *Keşkül Dergisi*, 2017, 43, 58-75.

Sargut, Cemâlnur, *Cemâlnur Sargut Cevaplıyor*, İstanbul: Nefes Yayınevi, 2019.

Sargut, Meşkûre, *Gönülden Gönüle*, İstanbul: Nefes Yayınevi, 2014.

Sarıkoçuncu, Ali, *Atatürk Din ve Din Adamları*, Bs.: 10, Ankara: Türkiye Diyanet Yayınları, 2010.

Şahin, Şeyma, *Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre İşgal Döneminde İstanbul, (13 Kasım 1918-15 Mart 1920)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.

Şeker, Mehmet, “Fütüvvet Teşkilâtının Târihçesine Genel Bir Bakış: Fütüvvet, Alplık, Ahîlik”, *Hz. Peygamber ve Fütüvvet, İslâm'a Hizmet Ödülleri Kitapçığı*, 2019, 39-59.

Şeşen, Ramazan, “Eski Arablar'a göre Türkler”, *Türkiyat Mecmuası*, 1969, 11, 11-36.

Şimşek, Selami, “Türk Tasavvuf Edebiyatı’nda Şah-ı Şehidan Tabirli Beyitlere Genel Bir Bakış”, *Keşkül Dergisi*, 2015, 61-71.

Top, Hüseyin, *Mesnevî-i Mânevî Şerhi*, İstanbul: Rûmî Yayınları, 2011.

Topaloğlu, Bekir, “Cihad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 7, 1993, 531-534.

Tuğ, Salih, “İslâm Medeniyetine Türklerin Hizmetleri”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, 1970, 100, 318-323.

Tunçay vd., *Türkiye Târîhi 4-Çağdaş Türkiye 1908-1980*, İzmir: Cem Yayınevi, 1997.

Turan, Osman, “Türkler ve İslâmiyet”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1946, 457-485.

Uluant, Zeynep, “Sâmiha Ayverdi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ek-1, 2016, 151-152.

Ulucutsoy, Hasan, “Birinci Dünya Savaşı’nda Donanma Mecmuasının Cihat İlâmı Özel Sayısı”, *Türkiyat Mecmuası*, 2018, 177-204.

Uludağ, Süleyman “Ahmediyye” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2, 1989, 171.

Uludağ, Süleyman, “Fütüvvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 13, 1996, 259-261.

Uludağ, Süleyman, “Halvetiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 15, 1997, 393.

Uludağ, Süleyman, “Mücâhede”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 31, 2006, 440-441.

Uludağ, Süleyman, “Nefis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 32, 2006, 526-529.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Bs.: 2, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012.

Usta, Muhiddin, *Tasavvuf Eğitiminde Etvâr-ı Seb'a Metodu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 2015.

Uzgur, Yavuz Selim, “Hz. Peygamber (s.a.s) ve Fütüvvet”, *Hz. Peygamber ve Fütüvvet, İslâm'a Hizmet Ödülleri Kitapçığı*, 2019, 11-15.

Vicdâni, Sâdık, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye*, haz. İrfan Gündüz, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1995.

Yardım, Ali, *Mesnevî Hadisleri*, İstanbul: Damla Yayınevi, 2008.

Yaşaroğlu, Kâmil, “Nâs Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 32, 2006, 392-393.

Yavuz, Hulusi, “Hâdimü'l-Haremeyn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 15, 1997, 26-27.

Yıldırım, Mustafa, *Son Osmanlı Mersiyehânı Sebilci Hüseyin (Okurlar) Efendi'nin Bestelerindeki Tavır Özellikleri*, Gâzi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015.

Yıldız, Fatih, *Halvetî Azizlerinin Etvâr-ı Seb'a Risaleleri*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2019.

Yıldız, Hakkı Dursun, “İslâmiyet ve Türkler” *Diyanet Dergisi*, 1981, 285-315.

Yılmaz Börklü, Meşkure, “Târihî Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları”, *Bilig*, 1999, 61-65.

Yönlüer, Fatma Sena, *Mehmet Hazmi Tura*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

Yücebilgiç, Osman Zeki, *Hâdî Dîvânı*, İstanbul: Toker Matbaası, 1965.

Zürcher, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Târîhi*, çev. Yasemin Saner Gönen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

Mülâkatlar

Aslı Levent Mülâkatı, 12.03.2019 / 04.03.2020.

Ayşe Gölgeli Mülâkatı, 13.09. 2019.

Özlem Küçükusu Mülâkatı, 04.03.2020.

Nihat Zuhûrî- Faruk Bilal Mülâkatı, 22.12.2018.

Murat Levent Mülâkatı, 02.05.2020. (Soruların cevapları telefon bağlantısı üzerinden alınmıştır.)

Refî Ateş Tüzel Mülâkatı, 18.11.2019. (Soruların cevapları telefon bağlantısı üzerinden alınmıştır.)

Dilber Kiroğlu Mülâkatı, 18.11.2019. (Soruların cevapları telefon bağlantısı üzerinden alınmıştır.)

Nihat Zuhûrî Mülâkatı, 19.11.2019. (Soruların cevapları telefon bağlantısı üzerinden alınmıştır.)

Online Kaynaklar

http://kuranikerim.name.tr/KURAN-I_Kerim-TEFSiri/KURAN-i_kerim-tefsirlerini-sirala.asp?mealler=54&altun=5&meal-tefsir=AYET,et,

28.04.2020.

<http://lugatim.com/s/ahi#>, et. 26.01.2020.

<http://lugatim.com/s/burhan>, et. 26.02.2020.

http://lugatim.com/s/cihat_e.t 05.04.2020.

<http://lugatim.com/s/dünya>, et. 29.01.2020.

<http://lugatim.com/s/edep>, et. 02.02.2020.

<http://lugatim.com/s/emmare>, et. 12.05.2020.

<http://lugatim.com/s/gayz>, et. 29.01.2020.

<http://lugatim.com/s/gıybet>, et. 29.01.2020.

<http://lugatim.com/s/gönül>, et. 29.01.2020.

<http://lugatim.com/s/NEFS>, et. 25.01.2020.

<http://lugatim.com/s/şehit>, et. 02.02.2020.

<http://lugatim.com/s/teslim>, et. 02.02.2020.

<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Âl-i-%20İmrân-suresi/324/31-ayet-tefsiri>, et.

13.05. 2020.

<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/sure/113-felak-suresi>, et.12.05.2020.

<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/sure/114-nas-suresi>, et.12.05.2020.

<https://soundcloud.com/www-muzafferozak-com/safi-i-ruz-i-ceza-esef-i-sermed-geldi-kaside-sebilci-huseyin-efendi?in=www-muzafferozak-com/sets/sebilci>, et. 10.05.2020.

https://www.mit.gov.tr/birinci_bolum_B4.html, et. 06.05.2020.

https://www.youtube.com/watch?v=ZHXtRvalxU&list=PLi7cM4WuF_PG3IEdFWRZGBQfZ_iGK0bp7&index=6, et. 10.05.2020.

<https://www.youtube.com/watch?v=42qyZ3kFbbA>, et. 10.05.2020.

https://www.youtube.com/watch?v=4sRbfDmwKtg&list=PLi7cM4WuF_PG3IEdFWRZGBQfZ_iGK0bp7&index=7, et. 09.05.2020.

https://www.youtube.com/watch?v=f_hc5VRgHls&list=PLi7cM4WuF_PG3IEdFWRZGBQfZ_iGK0bp7&index=13, et.09.05.2020.

https://www.youtube.com/watch?v=IREOM9598MU&list=PLi7cM4WuF_PG3IEdFWRZGBQfZ_iGK0bp7&index=1, et.10.05.2020.

https://www.youtube.com/watch?v=xDI0e_d_zTc&list=PL3vxDC4mSX6WlO6146SLgwAp55GQXCufF&index=5, et. 10.05. 2020.

<https://www.youtube.com/watch?v=XkWVHD2aITw>, et. 03.06.2020.

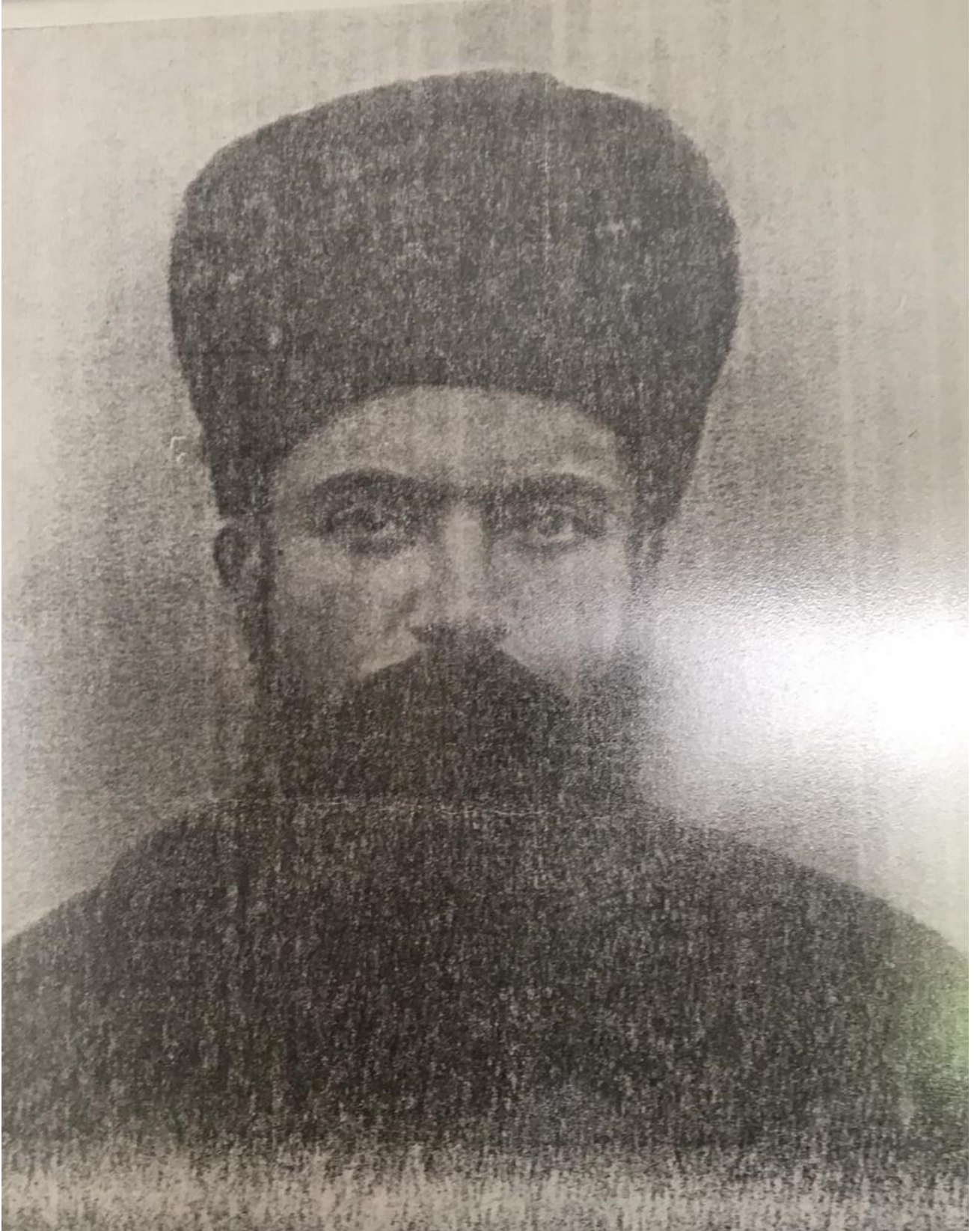
https://www.youtube.com/watch?v=zJRi3XothaU&list=PLi7cM4WuF_PG3IEdFWRZGBQfZ_iGK0bp7&index=2, et. 09.05.2020.

<http://lugatim.com/s/F%C3%9CT%C3%9CVVET>, et. 27. 09. 2020.

<http://lugatim.com/s/ahi#>, et. 26.01.2020.

Ekler

EK-1 Osman Hâdî Yücebilgiç

EK-2 Osman Hâdî Yücebیلgiç'in Üsküdar'ın Beylerbeyi semtinde bulunan Küplüce Mezarlığı'ndaki Kabir Fotoğrafi. (Kabir, Küplüce Mezarlığı ana giriş kapısının hemen solunda bulunmaktadır.)

Kabir üzerindeki şiir kendisine aittir ve şöyle yazmaktadır; *Fâni her şey ancak Hâdî Hak bâkî. Ölmez aşkın şerabine biz sâki. Gönümüzden siva derdi meraki. Nar-i aşkla yanar eyler fıraki, Bizleriz Hak cemâlinin Müştaki, Kadirîyiz, Rifâîyiz, Uşşâkki.*

EK-3 Torunu Aslı Levent'in nüfus kayıt örneği üzerinden Osman Hâdî Efendi'nin nüfus bilgileri.

ALT ÜST SOY LİSTESİ												
SIRA	C	YAKINLIK DERECESİ	T.C. KİMLİK NO	ADI	SOYADI	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ VE TARİHİ	İL-İLÇE-MAHALLE/KÖY	CİLT-HANE-BİREY SIRA NO	Medeni Hali	DURUMU
1	K	Babasının Babasının Babasının Annesi	26923346476	ŞERİFE	-	MEHMET	HAVVA	MENGEN 01.07.1939	Bolu/ Mengen/ AĞALAR KÖYÜ	4-29-4	Dul	Ölüm 00.00.1918
2	K	Babasının Annesinin Babasının Annesi	18262637780	SİDDİKA	-	HATEM	FATMA	AKPINAR 01.07.1851	Bolu/ Bolu Merkez/ AKPINAR MAHALLESİ	2-6-2	Dul	Ölüm 08.04.1927
3	E	Annesinin Babasının Babası	33691745288	AHMET	YÜCEBİLGİÇ	HASAN	AZİZE	ZARA-I CEDİD 01.07.1862	İstanbul/ Beyoğlu/ BEDRETTİN MAHALLESİ	3-334-1	Evlü	Ölüm 21.03.1919
4	K	Annesinin Babasının Annesi	33682745570	AYŞE	YÜCEBİLGİÇ	AHMET	HALİT	YANBOLU 01.07.1864	İstanbul/ Beyoğlu/ BEDRETTİN MAHALLESİ	3-334-4	Dul	Ölüm 28.02.1936
5	E	Babasının Babasının Babası	28926346312	ŞEYİT AHMET	-	AHMET	ŞERİFE	MENGEN 01.07.1867	Bolu/ Mengen/ AĞALAR KÖYÜ	4-29-1	Evlü	Ölüm 00.00.1915
6	K	Babasının Babasının Annesi	28920346530	SABİRE	-	MUSTAFA	HANİFE	MENGEN 01.07.1871	Bolu/ Mengen/ AĞALAR KÖYÜ	4-29-5	Evlü	Ölüm 00.00.1915
7	E	Babasının Annesinin Babası	18265637626	TEVFİK	-	HÜSEYİN	SİDDİKA	AKPINAR 01.07.1880	Bolu/ Bolu Merkez/ AKPINAR MAHALLESİ	2-6-1	Boşanmış	Ölüm 15.11.1912
8	K	Babasının Annesinin Annesi	18259637854	REFİA	-	ŞEYİT AHMET	AYŞE	AKPINAR 01.07.1881	Bolu/ Bolu Merkez/ AKPINAR MAHALLESİ	2-6-3	Evlü	Ölüm 04.09.1906
9	E	Annesinin Babası	33688745352	OSMAN ZEKİ	YÜCEBİLGİÇ	AHMET	AYŞE	İSTANBUL 01.07.1891	İstanbul/ Beyoğlu/ BEDRETTİN MAHALLESİ	3-334-2	Evlü	Ölüm 01.05.1963
10	E	Babasının Babası	18253638062	GALİP	LEVENT	ŞEYİT AHMET	SABİRE	MENGEN 01.07.1895	Bolu/ Bolu Merkez/ AKPINAR MAHALLESİ	2-6-7	Evlü	Ölüm 29.04.1968
11	K	Annesinin Annesi	33679745644	ZEHRA	YÜCEBİLGİÇ	HÜSEYİN	FATMA	YANBOLU 01.07.1899	İstanbul/ Beyoğlu/ BEDRETTİN MAHALLESİ	3-334-5	Evlü	Ölüm 22.07.1975

EK-4 Osman Hâdî Efendi'nin kendi el yazısı ile damadı ve kızına yazdığı mektubun bir bölümü. (Gâzi olduğu elinden bahsi üzerine)

Tarurularım! malumunuzdurki Gagclimden
malulüm anı için ayrı ayrı yazmadım

EK-5 Osman Hâdî Yücebilgiç'e Çanakkale Savaşı'nda verilen Harp Madalyası.

EK-6 Osman Hâdî Efendi'nin silah arkadaşı, Kurtuluş Savaşı komutanlarından İsmail Refi Evinç.

EK-7 Osman Hâdi Efendi'nin kızları Macide Hikmet Levent ve Nahide Rikkat İshakoğlu'nun fotoğrafları.

ruhunun yakınları Kallimün Sakinleri, Kadirsinas, Kıymetli
Marurularım Oğuz ve Hikmet !

{ İncek darüetiniz görebim yakda
inanın gözlerden çok kon yak akda }

Marurularım ! malumunuzdurki Gagclimden
malulüm anınışin ayrı ayrı yazamadım
Hos görür esasen kalbimsizi ikize arırmaz Bir
görür. [Hepikilik Birlik için. Birlik isedirlik isim
Bak iki göz Bir görüryor Sabiline mur veriyor]
derim ve Birliği çok Severim. Marurularım !
izi Haberlerimizi aldıkça çok Seviniyor ve
iste o zaman sizlere çok kon du a ediyorum
Hele Sevinli seker [muradımın] Şiirleri Beni
adeta mest etti. dünyaya bakdim a mana [murad]
içün ve onun daha kemalini görebilmek için
Biraz daha Bu Fani alemde Eğlenelilsem diye
işimdelir arzohisediyorum. Maruruma Hiç Bir
tedelik yapamadım doğa doğa Seve medim ne yapardım
Takdir Hakkın. inşaallah Bana ralelim marad
Maruruma da doğa doğa Sevmek nasıl ve mürşef erenler
Maruruma bir gün Hırka. lir Terlik. Biraz Seker ve
Gaire gönderdim güzel Marurum lutfen kabul etsin
cümle nize selameder Hasret ve istiyakla gözlerinizden
öperim muradımı ise çok çok çok öper öper bağırma basarım

maruzlarım! Sizlere yazdığım bu yazılarda eksikliklerimi Hoşgörün-
cüki biliyorsanızki Bende artık yazı (70) is. Bitmiş. Tarjin ve maklini zede bir
Bir Ley bildirmiyorsunuz. Cret gersi apral Gımdı Buna musaid de gilsede
mine insan Bir Leyler umuvar. cenzali Hak mukarek ramazan serifi Sizlerin
ve Hepimizim ve cumle muslumamlar Hakkinde ve biler magfiyetle Fozizli-
eylesin. E...g... maruzlarım Bu kadar yazıyı Ben Semelerdir yazmadım
artık elim yoraldı Hoşgörün. amnem de sizlere sok sok Selamlar ile gözleri-
nizden öper. Talii muradı ayrıca sok sok öper. Rikhat de Keza Sizlere Selamlar
muradın gözlerinden öper. Her türlü fenalıklar dan mahfuz olarak Hepimizim
Gıpkat ve afiyet de daim olmanızı ulu Tamudan diler ve Sizleri omda emmet
ederek Hatmi Kalam eylerim. 6. 9. 1961 O. Bilgis

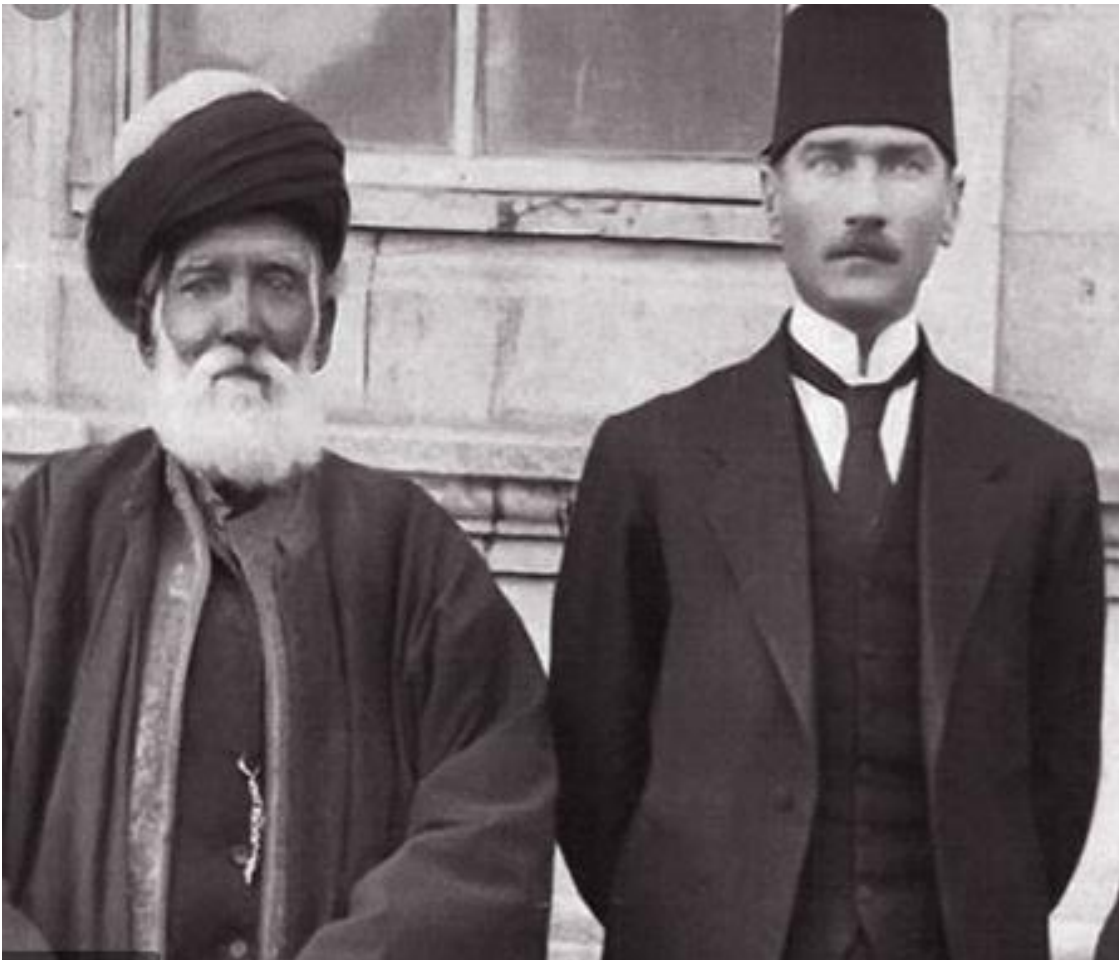
Gandeklidan sordugum yerini ismi [Resadiye] idi Sonradan akluma geldi

EK-10 Osman Hâdî Efendi'nin kendi el yazısıyla yazdığı bir şiiri ve imzasıyla üç aylarda yolladığı tebrik kartı.

Dil istîzârlıkla irmek mura de
velâkin niderjim Hakda ira de
öler ise Hakdan ruhsat sukûlet
gömül Buna ellet çokdan arma de

üç aylar mütlü
zemi zil kutlu
olsun
O. F. H. H.

EK-11 Sivas Kongresi'nde Mustafa Kemal ve Seyyid Abdullah el-Hâşimî el-Mekkî Er Rifâî.

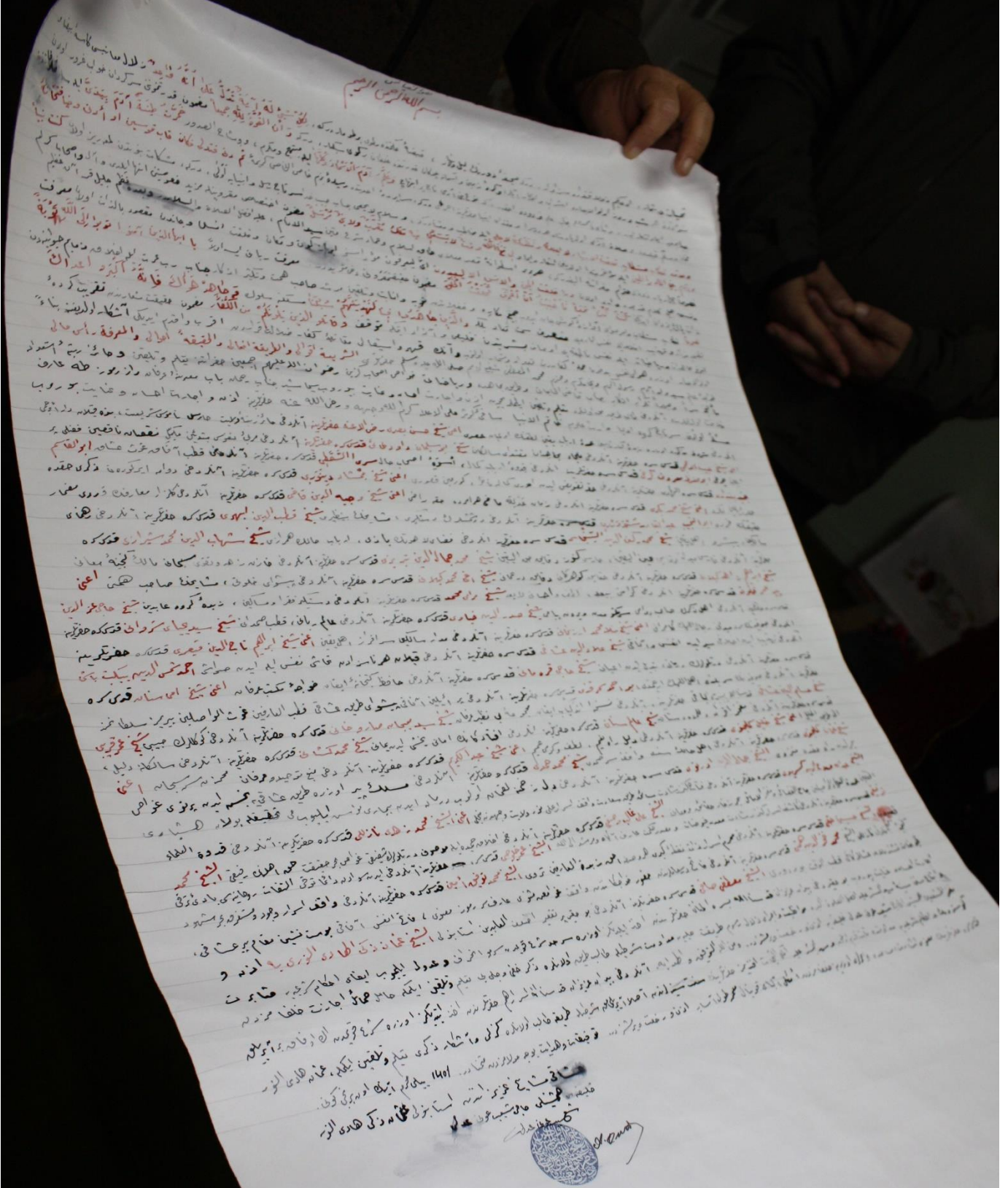
EK-12 Osman Hâdî Efendi'ye Rifâî ve Kadirî icâzetnâmeleri veren mürşidi
Seyyid Muhammed el-Ensârî'nin Fotoğrafi.

EK-13 Osman Hâdî Efendi'ye Uşşâkî icâzetnâmesi veren mürşidi Mustafa Sâfî Efendi'nin Fotoğrafi.

EK-14 Osman Hâdî Efendi'nin halifesi Avnî Onat'ın Muammer Tolasa'ya verdiği icâzetnâme. Osman Hâdî Efendi'nin Uşşâkî silsilesi bilgilerini taşıyan ve mânevî göreviyle ilgili belge örneğidir. (Oğuzhan Kartal Arşivi)

EK-15 Osman Hâdî Efendi'nin Uşşâkî Silsilesi bilgilerini taşıyan icâzetnâmenin yakın görüntüsü. (Oğuzhan Kartal Arşivi)

عبدی قدسکرم و حضرتین ائمه دینی ملا - ایوب بیگ
بول زحمت لقمه اولوب در ماله ایتم بیاری نویسه ایوب بیگ
سر اعلیٰ نوری ولایت و جهنمه نقلی **عفی الشیخ محمد زهدی نازلی** قدسکرم حضرتین آند دخی قدوه
حضرتین آند دخی اخلاص حیده یله موصوف د تلوک تصفی غوامس بحر حقیقت همه اهلک ضعیف
شده الی الله **الشیخ عمر خرمی** قدسکرم حضرتین آند دخی ایتم سواره داغما توحی التفات روحانیه سی
بیده العارین تروی **الشیخ محمد توفیق ابن قدسکرم** حضرتین آند دخی واقف اسرار وجود مستزده
نیزه واقف غوامس شوی عارف کرموز معنوی ، فاح النفس آفاقی بومت نشین مقام برید
ند دخی بو حقیر تقیر احمد العالین استانبولی **الشیخ عثمان ذکی الهادی النوری** اذ
ایلیکن اوزره سرحد شرع قویده کرمو انحراف و عدول ایجاب ایفاء احکام شریعه
شرطیه طالب طریقه اولانده ذکر خفی و جللی تعلیم و تلقین ایتمه حامل صحاح اجازت خلفا
آند دخی بیداه عزیزانه قدسنا اسرارهم حضرتینده افند ایلیکن اوزره شرع قویده الی اذ فاعده
نیزه اصلا ایلیکن شرطیه طالب اولانده کرمی و اشکاء ذکر کی تعلیم و تلقین ایتمه عثمان هادی
و رخت ویرشده **توفیقنا و هدیایت بوجه مولانا زده مختار** 1401 بیلی کرم آینه اوده برنجی کوی
ساقی شایخ عزیز استده استانبولی عثمان ذکی الهادی النوری
قلیبه همینی حاجه سب عوفی عدلی
محمد عثمان عدلی

- Hüvel Feyyaz -
Bismillahirrahmanirrahim.

Tahiyatı, bişumar, o hâkiymi zevil iktidore sezâvar dırki, sahifeyi düreği Leylûnehar, kabzei hikmetinde motri bir tomardırki
«Li kâllîseyin le hu ayetün tedül lü alâ ennehu vahidün» zülâli meânisi kasei beyda ve sevaddan herşeb ve rûzi ülul ebsara işrob
ve zahareylar ve kûrrei zemîynü azuman çerğâni kudratinde galton bir köyi sebuk bardırki «Ve ennel kuvvete lillâhi
cemien» mazmuni kudret numununu serkirani habı gurur olan cebabireye iymave işar ederve senâyi na mahdudı cenabı Ali
mi vedüde ehakdırki, sev i benî ademî taci pür iptihacı «ve alleme âdemel esmaa küll lehâ» ile müptehic ve mükerrem ve
vi şahısdır «hammetu tinete ademe bi yedeyye» ile soir mahlukatından mümtaz ve müselleml kıldı. Ve selâti eska ol
padîşahi dü sera ve muktedai enbiya hazretlerine ehra dırki, sera perdei hâdiyette residei bezmi hasûl has kerî
mei summe dena fete della fe kâne kobe kevseyi ebedna «ve ziyafethanei vahdette hitabı müstetabi «halâktül es
yae li eclike ve halâktül ke li eclî» ile muhotop ve mutenadrki ve selâmun la yuhsa cenabı hâbibî Hûda sertac reş
sûlu enbiyaya evladırki, mişkotı nübüvvetten lem'ariz olan küntü nebiyyen ve ademü baynel moi vettiynü ile
müehhar müpteda olduğun işar ve iyma «velî ma allâh vaktun lâ yesevni fihi melekûn mukarrebun vela nebiyyün müsse
lün» mazmuni ihtisas makruniyle mezid hususiyetini inha eyledi. Ve âlu esha bu kiram hususen ciharı yari zevil ihtiram
hazaratına elyakdırki, her biri üstüvanei kasrı muallâyî tâki islâm ve imadî şeri metiyni seygidül enâm aleyhi efte
lu selâti selâmdır. Ve bade nazmı celîli kur'an azim ve nesakî cemiyli kelâmî kadimde varid olan «vema halâktül cimne
ve inse liyağbidün eyveli li yağrifun» muveddasınca ibrazı kavni mekân ve hâlaktü insü candan maksudu bizad olan marife
ti zafı pâki Yezdân idîğîni Küntü kezen mahfiyyen fe ahbebtü en vğrefe ve helâktül hâlka» mazmuni hakikat Makrunu
dahi müeyyedir. Marifeti robbani ise ervelden «Ya eyühelleziyne amenü tuğbu ilallâhi tövbeten nasuha» hitabı müste
tabi ve emri sevabını, avazeigüpcan idip cemî mekârih ve gafalattan tövbe ve inabet ve telkini, mürşidi sahâbi himmet
ve teksiri eskâri, Cenabı Robbi lzzet ile ahlâkı zema iyimi hayya niyeden tadhiri fuat ve tezhibi ahlâk ile nefsi emmarayi
münzarifi semti mead belki velleziyne cahedufiyna le nehdiyenne hum subulena meslekine sulûk ve cahit. hevake
fe innehu ekberu ağdake» emrince, mücahadat ve riyaziyyot ile nefsi natikayı, efsâfı bezeriyetten tahlis ve azad et
meye mütevakkil ve «Katulülliziyne yelüne kûm minel küffar» mazmuni hakikat sıarından takrib kerdei ülöl ebsar
üzere hervoi nefis betfuma cümlei küffardan tadât ve şımar olunup ve ann kahru istisali mokaleteyi küffar de
Lâlet korordan akreb ve akdam idugi aşikâr olduğuna binaen hacci âlem, seygidü veledi âdem, reşûli ekrem ve
nabiyyi muhterem Muhammed Mustafa. sefiöl ümem sallâllâhu aleyhi vessellem hazretleri, eşserioti ekvali
ve tarikati efâli, vel hakikatı ahfâli vel marifetü reesi mealince sirren ve cehren tekrarı eskâri cenabı kadîül
hacatı ve tariku mücahede ve riyazatı, havassı eshabı güzîyn ridvanullâhi aleyhi ecmaiy hazeratına, talim ve telkin
ve hoizi rütbei istidatı hilâfet öldüklerinde onlar dahi, talibi tariki Hak olantara talim ve telkin eylemeleri için izin
ve icâzet, ihsân ve inâyet buyurup, siyyema şir cenabı Rahman, bab-ı Medine yi irfan, razı rumuzutahâ, arifi
mesaleyi ev edna, sertacı guruhi erliya, varisü ulümi hâlemi enbiya, saki-i kerser Ali yu Allâ. Keremollâhu vecehu
ve radiyallahü an hazretlerine, izin ve icâzet, ihsân ve inâyet buyurup, onlar dahi şuruti mezkûre üzere zübdei
kibarı tabiyyin, ümde erbabı yakıyn, lutfun olmyan hasrı ağni şeyh. Hasan-ı Basri (K.S) hazretlerine, onlar dahi
hoizi rütbei velâyet, hoisü namusu şeriatı bende kılan, darı ercemi ağni şeyh. Habîbül-Acemi (K.S) hazretlerine,
onlar dahi mercei mücahidanı muktedayı sâlikân şeyh Ebu. Süleyman Davudu Tâi (K.S) hazretlerine, onlar dahi
mürebbi-i nufusu müblediyn, mükemmeli noksarı nabsyn, fazlı pur eyleyen, çarhi ebu mahfuz- Marufu Kerhi (K.S)
hazretlerine, onlar dahi kıdve i erbabı kemâl, usvei eshabı hâl- Sırrı Sakati (K.S) hazretlerine, onlar dahi kutbu afa
kı vşşak, Ebül Kasım- Cüneydi Bağdadi (K.S) hazretlerine, onlar dahi Hakka taffiz eden, umuru kemâle nazır, qür
miyen kusuru, ağni şeyh. Mim Sadı Dineverdi (K.S) hazretlerine, onlar dahi davama er gören, zikri Hakda hasr eyke
yen fikri ağni şeyh. Muhammed Bekri (K.S) hazretlerine, onlar dahi hoizi diller sürürü, dert ehlinin çesmi nuru ağni
şeyh. Mehemed Dineverdi (K.S) hazretlerine, onlar dahi zomanı adl ile mazı, her emirde Hakka razı ağni şeyh. Ve z
cihedini Kadı (K.S) hazretlerine, onlar dahi güzârı maarifiya verdi, mizmarı hakikatın ferdi ebül- Necib Abdül kadiri
Suhreverdi (K.S) hazretlerine, onlar dahi düsmüşlerin destigiri, meşâihin bi neziri şeyh. Kutbettüni Ebher (K.S) hazret
lerine, onlar dahi rahnumayı salikiyn pişrevi ehli yakıyn şeyh- Muhammed Ruknetin Sincasi (K.S) hazretlerine, onlar
dahi fezây, löhutun baazı, erbabı hâlin hemrazı Şehabettin Muhammed Şirazi (K.S) hazretlerine; onlar dahi farisi
meydan, hakayiki aynel yakıyn, hoisi kumusi deküyüki hakkâl yakıyn şeyh- Muhammed Cemâleddini Tebrizi (K.S) hazret
lerine; onlar dahi, hazini zühdü tekvaıy şubhanı, maliki gencine i mani şeyh- İbrahim Zahidi Geylani (K.S) hazret
lerine; onlar dahi, hakaiki gevhâr kâni, dekaiki dürrü ummani şeyh- Ahi Muhammed Geylani (K.S) hazretlerine, onlar
dahi pişivayı, hâlveti, meşâihin sahibi, himmeti ağni pîr. Ömer Halveti (K.S) hazretlerine; onlar dahi destegiri fuka
ra ve mesakiyn, zübdei gurahi abidiyn şeyh- Hacı İzzettin (K.S) hazretlerine; onlar dahi ehli zikrin sahibi, devamısr
rı mektupden veren peyâmî şeyh. Sadrettini Heyavi (K.S) hazretlerine; onlar dahi alemi Rabbani, kutbu sema
dani seygid- Yahya Şirvani (K.S) hazretlerine; onlar dahi sofıyanın merdi meydanı, Ricâlüllahın kâmuranı ani şeyh. Molla

Mehmet Erincani (K.S) hazretlerine; onlar dahi medarı salikiyn, ser efrası, ehli yakıyn ani şeyh İbrahimi Taceddini Kayseri (K.S) hazretlerine; onlar dahi, tezhib eden ahlâkı, seyreden enfüsi âfakı, şeyh Alâeddini Uşşakı (K.S) hazretlerine; onlar dahi kılan her nasezâdan tahâşi nefsi ile eden sarâşı. Ahmet Şamseddini Marmararı Yiyit buş (K.S) Hazretlerine, onlar dahi dertlilerin darmarı, tebdil eden ayarı şeyh Hacı İzzettin Karamani (K.S) hazretlerine; onlar dahi hafıa kutuphoneyi ikân hâcei mektebi irfan ani şeyh Ümmi Sinân (K.S) hazretlerine; onlar dahi safıyeyin ser bülendi, ehli lühâmercümeni, emir Ah med Semerkandi (K.S) hazretlerine; onlar dahi, pür eyleyen afakı, pişivayı, tariki uşşakı, kutbul arifiyn, garsul vasiliya pirimiz sultanıvz şeyh Hason Hüsamoddin Uşşakı (K.S) hazretlerine; onlar dahi, nusyayı endek yabı ikân, mecmuayı bi naziri irfân şeyh Me. mi Seyyit Can Saruhani (K.S) hazretlerine; onlar dahi, gönüllerin habibi, şeyh Ömer Karibi (K.S) hazretlerine; onlar dahi, mefharı akran dillerde dasıtan şeyh Alim Sinan (K.S) hazretlerine; onlar dahi uftade gann aman, yahşi eden yamanı şeyh Muhammet Keşani (K.S) hazretlerine; onlar dahi salıkana delil, ilâ tarikul celil ani şeyh Halili Gümölcüneri (K.S) hazretlerine; onlar dahi delili rahı naim, lütfu kerami amim ani şeyh Abdülkerim Keşani (K.S) hazretlerine; onlar dahi men boi terbid ve irfan, mahzeni sırrı sub. han ani şeyh Osman Gümölcüneri (K.S) hazretlerine; onlar dahi ehli hâlin senedi vakıfı, sırrı samedı şeyh Muhammet Humdi (K.S) hazretlerine; onlar dahi mesleki pır üsere, tariki uşşakıye bahş eden, perteri garrası bahri Ledün, rabı Hakda münzeri eşşeyh Lemalceddin Edirnevi (K.S) hazretlerine; onlar dahi dil zahmine Lokman olup derman edez, bimarı nüş edip eyleyip meyi fâkkik ile bulan huşyarı, eşşeyh Abdullâh Selâhaddinkısrıycı. (K.S) hazretlerine; onlar dahi fettahı kenzi reşâded, saiki tariki saadet, vakıfı, esrarı Ali nuru velâyet vechinden müncele ani eşşeyh Muhammet Zühdi Nazilli (K.S) hazretlerine; onlar dahi kudretül Ölemaul muhakikıyn ümdetül ürepaül vasiliyn, camiul fezâil ve mefharul emasil, bahri ziharı hakaik ve meani eşşeyh Ah Galıbi Vusı (K.S) hazretleri ne; onlar dahi ahlâkı hamide ile mersuf, dertlilerin şefiki, garrası bahri hakikat, Hakehlinin refiki eşşeyh Muhammet Teyfiki (K.S) hazretlerine; onlar dahi kaşifi esrarı kenzi reşâdet, madeni fuyuzad ve mastarı hikmet, orifi Agah ve mürsidi Halilâh eşşeyh Ömer Hüslüsi (K.S) hazretlerine; onlar dahi eden sıvadan daima terakki, İhtifati ruhanıyesi badii terakki, kasabani eşşeyh Hü. eyin Hakki (K.S) hazretlerine; onlar dahi mahremi esrarı zatı, Hak, nokta, kübra, her vasfa çak, zübdetül orifiy Tirevi eşşeyh Muhammet Teyfik Emin (K.S) hazretlerine; onlar dahi vakıfı esrarı vücüd, müstağrebi bahri şuhud, gencineyi günci hâlveti Nazilli li eşşeyh Muhammet Fakri Himmeci (K.S) hazretlerine; onlar dahi Falih dersi omklarından hazır hâce gannından, vakıfı garramızı mesnevi, orifi sırrı romozu maneri, fatihi enfüsi afakı, post nişini makamı piri uşşakı, fuyuzatı teşte dilani Uşşaka kâfi, kutbul vakit Bor. dur-i eşşeyh Mustafa Safi (K.S) hazretlerine; onlar dahi bu habiri pür taksir, ezatül abidiyn İstanbul-i Osman Zeki yul Hâdi yül nurıye izin ve icâzet ihşâa ve inâyet buyrulup, bu hâkir dahi, piranı azizan Keddessallâhu bisırrehul menan Hz lerinden ahz eylelediği miz üzere, serhaddi şerri karimden sermu inhıraf ve vüdl eylemeyüp ifâyi âhkâmı şerıyeye musa beret ve ihtıbai süneni seniyyeyi dül beşer aleyhi efdakı selâvatül birre muvazebet ve icrai zülâli rusumi tarikatı alıyeye müdave metşartı ile, tâlibi tarikalantara zikri hafıve celt talim ve telkin eylemeye, hamili hamaili icâzet hulefamızdan, mefharul müstaidiyn Hemşin-i el Hac Şuayıb Avı Adli (K.S) halıfeye izin vermişidır. Ve minallâhi tevfik ve hidâyet tahriren fi L yevmi isna. aşeretün min şehri Rebül ahır senedün hanse sebıne ve sülüse seniyyet (1375) ve elf. 1955 1973 1371 Tarihinde İstanbulda Kasımpaşa da Cenabı Pir Hüsamoddin Uşşakı K.S baki dergâkı şerifi post nişini eşşeyh Mustafa Safi (K.S) hazrette halıfesi Osman Zeki Hâdiyennur.

Anlardaki bu hakiri pür taksire, obidlerin enzayıf kulna, piranı azizan hazretlerinden ahz ettiğimiz üzere, serhaddi şerri karimden en ufak bir ayrılık göstermemek ve ahlâkı şerıyeye müdave mette sabit kâdem olmak ve seyyidül beşer Aleyhi Ekmelü Tahıyyatı ofen dimiz hazretlerinin sünneti seniyyelerinden asla ayrılmamak şartı ile, tarika talib danlara, gâli ve aşıkâr zikri talim ve tel. kin eyleme, Osman Hâdiyennur (K.S) hazretlerinin mâneri işâret ve müsade ve emirleri üzerlerine hulefamızdan emekli Albay Konyalı Muammer Tolasa ya izin ve ruhsat vermişidır. Teyfikat ve hidâyet yüce Merhûdan

3 aralık 1980

Uşşakı meşâihı kiramımdan Osman Zeki Hâdiyennur hâlıfesi

Hacı Şuayıb Avı Adli.

EK-18 Osman Hâdî Efendi'nin Şişhane'deki odasında bulunan ve günümüze ulaşan tek çerçeve: Hz. Muhammed (sav) şecere-i Nesli.

EK-19 Osman Hâdi Efendi'nin kitaplığında bulunan kitaplar listesi 1 (Sadece Hâdi Dîvânı bu listeye daha sonra eklenmiştir).

Osman Hâdi Hazretlerinin kütüphanesindeki kitapların fihristi

1inci Göz: Sağ köşesi: Kur'anı Kerim 3 cilt.
Mevakib tefsiri (Kur'anı Kerimin).
Tafsîlil beyan fi tefsiril Kur'an (kısakur'an tefsiri).
Tarikata ait kitaplar.

1inci Göz . Orta sıra : Mesnevi (İsmail Ankaravi 1-2-3-4-5-6 cilt).
Fusus (Muhiddini Arabi 1-2 cilt).
EL muhkem fi şerhil hikem (2 cilt).
Tefsirleri açan fihrist.
Kur'anı Kerimden istenilen ayetlerin bulunması.
İslam tarihi (özet)
Tarihi dini islâm (arap kabilelerine ait yazılar).

1inci Göz Sol köşe: Cevahiri Bevahir (Sarı Abdullahef'nin 1-2-3-4-5 cilt).
Gülzarı Hakikat (3 cilt).
Kıyası Enbiya (Ahmet Cevdet 4 cilt).
Mesnevi (Sarı Abdullahef.)

1inci Göz 1inci sıra : Burhanı kat-ı- (2 cilt).
Aziziye (2 cilt).
7 tane şeri ate ait kitap (Misbahil ihvan, Ahdi Atik, Ahdi cedidus

1inci Göz 2inci Sıra : 3 tane şeri ate ait kitap.
Tuhfetül Vehbi
Lugatı Ahderiye.
Bazı Luzumlu dualar.
Çocuklar için Lugat.
Osmanlı Lugatı.
Tuhfetül Vehbi
Firdevsinin Şahnamesinden alınan parçalar.
9 parça şeri at kitabı.
Halebi tercümesi.

EK-20 Osman Hâdi Efendi'nin kitaplığında bulunan kitaplar listesi 2 (Sadece Hâdi Dîvânı bu listeye daha sonra eklenmiştir).

Gaygusuz Sultan.

Fuzuli şeyh sadî Gülistan Tüfeyi Vehbi.

1. göz 1inci Sıra :

Hadikatül Cevamiğ.

Muhtelif arapçaya ait kitaplar.

Hacı Bayramı Veli (Mehmet Ali Ayni).

Muhiddini Arabinin rüya tabirnamesi.

Şeyh Sadinin Bostanı.

Mizanil Nufus.

Tercemeyi Dakayıki Ahbar.

Hadikatüs Süeda.

Hadikatül evliya.

Ziyareti evliya.

İmamı Gazalinin tercemesi.

Binbir Hadis.

Muhtelif notlar.

Dürrül miraç (elyazısı).

Divanı Hüsameddin.

2. göz 2inci Sıra:

Marifet name. (İsmail Hakkı Hz.).

Osman Hâdi Hz nin 6 tane divanı.

Mevlevî tarikati.

Mehmed Vehbi Hz Hafız divanına yazdığı şerh 2 cilt.

Şemâli Muhammediye

Gülistan

Behçetül esrar.

Osman Hâdi Hz nin divanın üstünde Gülizarı Haseney).

Ahmed Bican Hz birçok vakıa hakkında eseri.

Ahmediye.

Osman Selahaddin mevlevinin kitabı.

3. göz 3 üncü Sıra:

Müzekkiyi nufus (Eşref Rumi).

Yahya ef. türbedarı Mehmet Nuri Şemseddin Hz eseri.

Karakas zade Ömer ef. kitabı.

Tasavvuf tarihi Mehmed Ayni.

Osman Hâdi Hz nin muhtelif yazıları.

Yeni harfle Gavsul Azamın hayatı.

EK-21 Osman Hâdî Efendi'nin kütüphanesinde bulunan kitaplardan ismi eksik yazılanların düzeltme notu.

Mevâkib Tefsiri

Tafsilü'l-Beyan Fî Tefsiri'l-Kur'an

Gülzâr-ı Hakikat

Burhân-ı Kâtî'

Misbahu'l-İhvan Li-Taharriyati'l-Kur'an

Tuhfe-i Vehbi

Hadikatü'l- Cevâmi

Mîzânu'n- Nüfûs

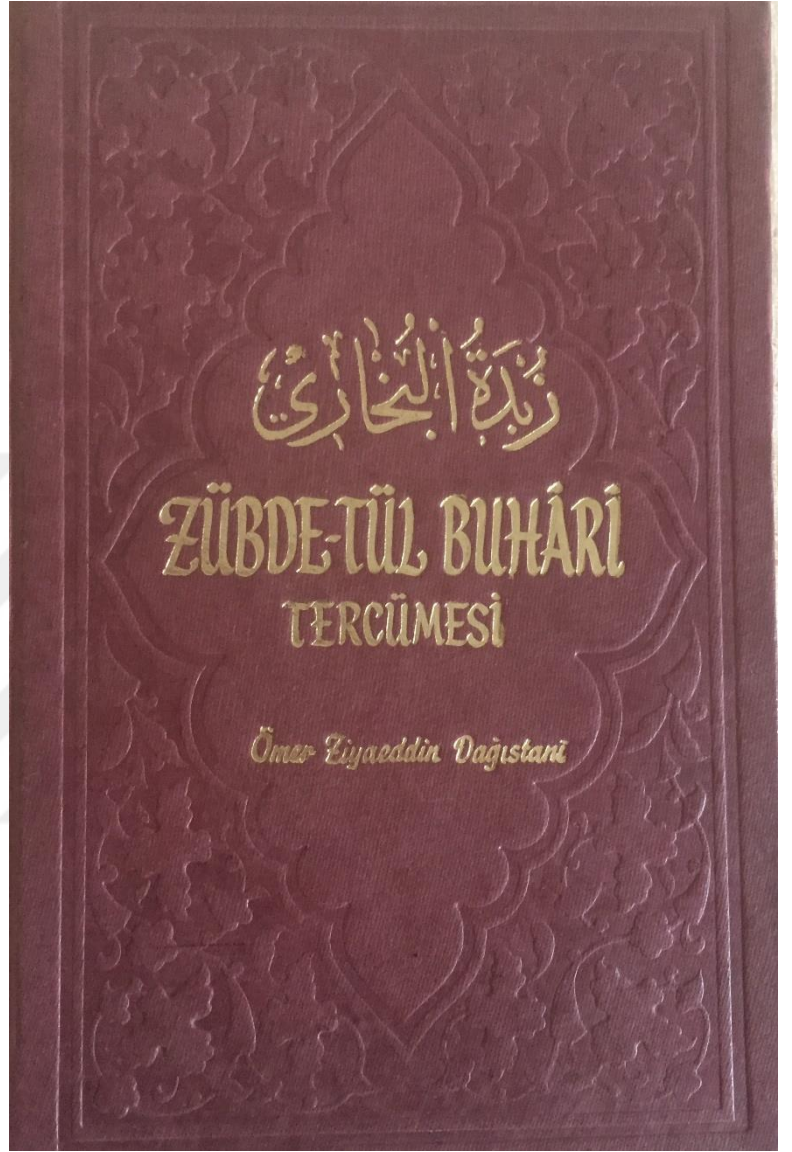
Dakaikul Ahbar

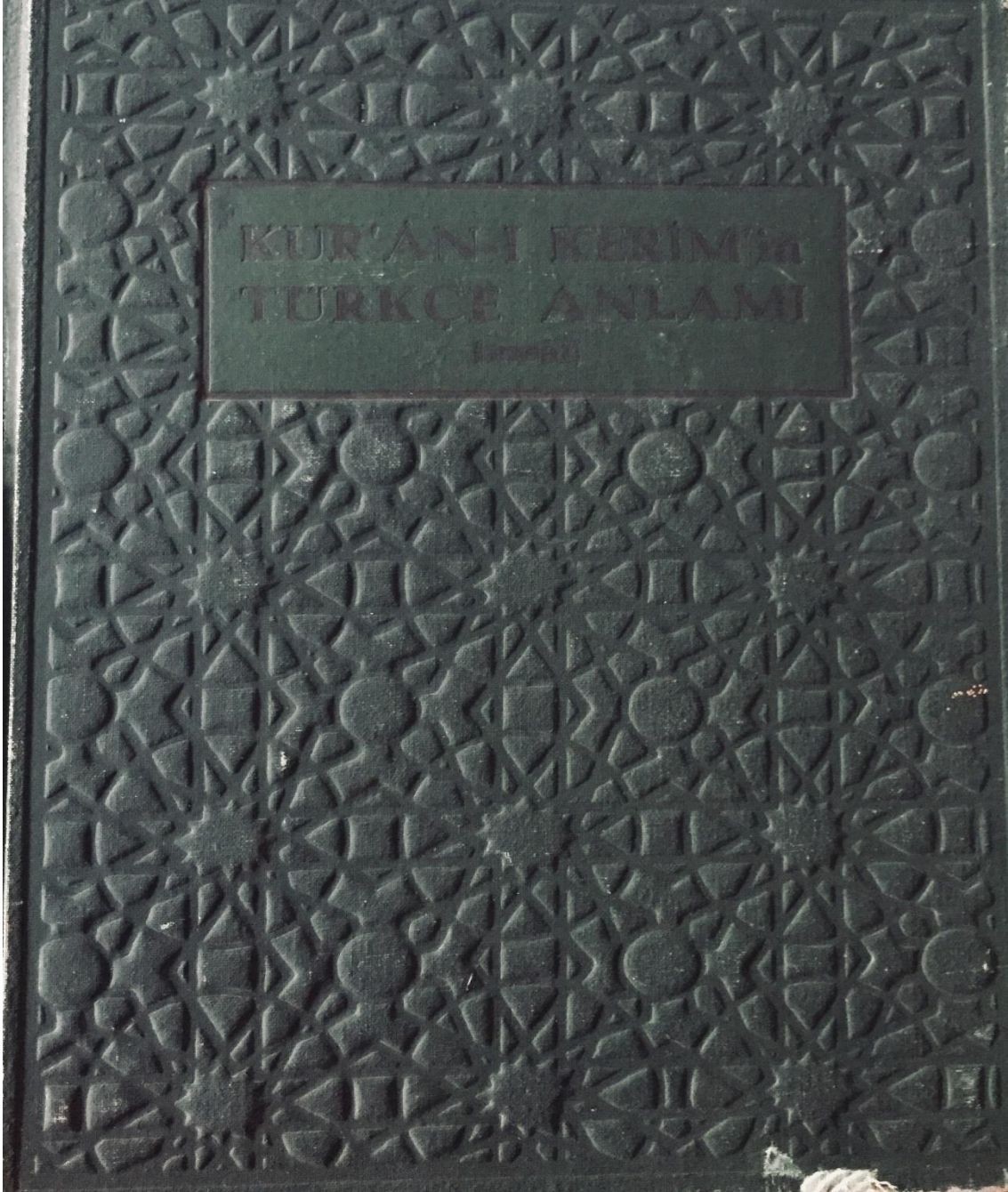
Hadikatü's- Suadâ

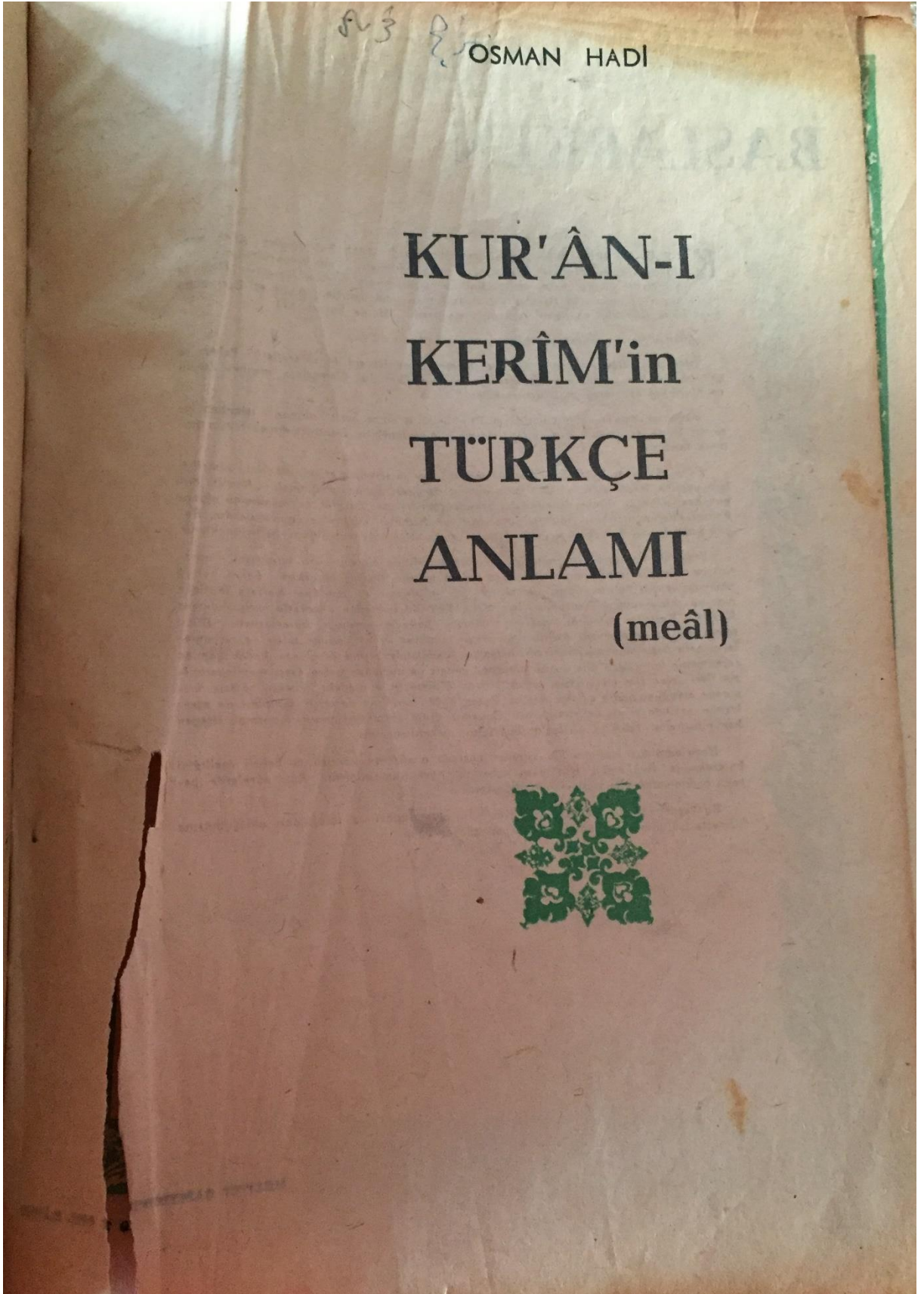
Hadikatü'l- Evliyâ

Müzekki'n- Nüfûs

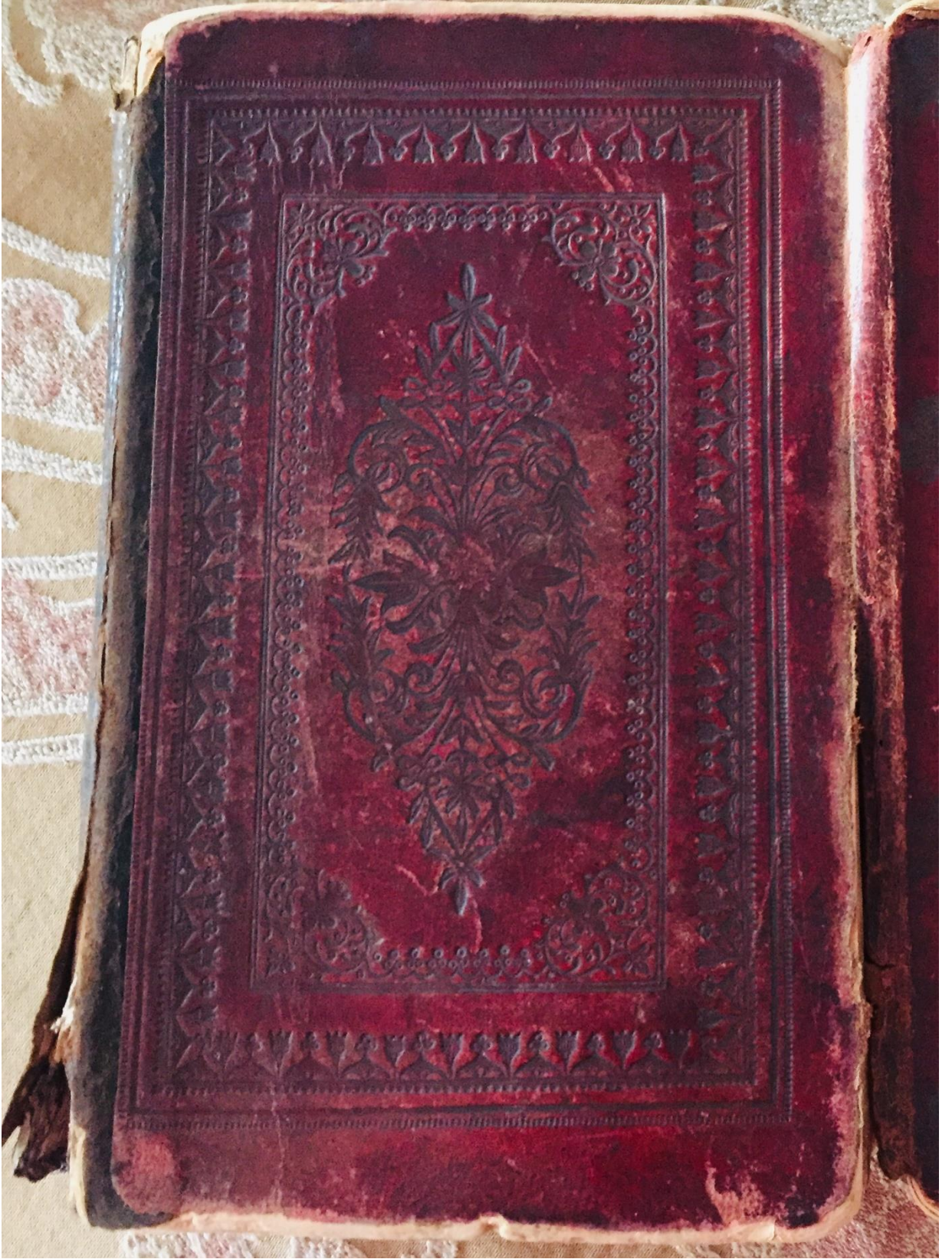
EK-22 Osman Hâdî Efendi'nin derslerinde okuttuğu hadis kitabı.

EK-25 Osman Hâdî Efendi'nin Kur'ân-ı Kerîmi 3

EK-26 Osman Hâdî Efendi'nin müridlerine verdiği duâlardan *Miftahil Cennet* duâsının Latin harfleriyle yazılmış hâli.

miftahil cennet duası

veilahiküm ilahü vahidün lailahe illa hüverrahmanirrahim allahüm medhulil
cennete la ilahe illallah muhammedür resulullah ve kadderte ve kul rabbi euzü bike
min hemezatisşeyatin ve euzü bike rabbi en yahdurun allahüm medhulil cennete la
ilahe illallah muhammedür resulullah rabbi ^{peğ}cini minel kavmizzalimin allahüm
medhulil cennete lailhe illallah muhammedür resulullah ve kul rabbi enzilni
münzelen mübareken veente hayrül münzilin allahüm medhulil cennete lailahe ila
allah muhammedür resulullah rabbiç alni mukimesselati ve min zürriyeti allahüm
medhulil cennete la ilahe illallah muhammedür resulullah rabbena vetekabbel dua
allahüm medhulil cennete la ilahe illallah muhammedür resulullah rabbena tekabbel
minna inneke entessemiul alim allahüm medhulil cennete la ilahe illallah muhammedür
resulullah ^{Rabbena} heblana minezvacina ve zürriyatina kurrete ağyunin vecalna lilmutta
kine imamen allahüm medhulil cennete la ilahe illallah muhammedür resulullah
rabbiş rahli sadri ve yessirli emri vahül ukteten min lisani yefkahu kavli al
lahüm medhulil cennete la ilahe illallah muhammedür resulullah rabbena zalemna en
füsenâ ^{inlem} tuğfirlena ve tarhamna lenekünenne minelhasirin allahüm medhulil cen
nete la ilahe illallah muhammedür resulullah rabbena etmimlana nurena vağfirlena
inneke ala külli şeyin kadir allahüm medhulil cennete la ilahe illallah muhammedür
resulullah rabbena efrığ aleyna sabren veteveffena müslimin allahüm medhulil cen
nete la ilahe illallah muhammedür resulullah rabbena fağfirlena zunübena vekef
fir anna seyyiatina veteveffena maal ebrar allahüm medhulil cennete la ilahe
illallah muhammedür resulullah rabbi la tezerni ferden ve ente hayrül ^{münzilin}
varisin allahüm medhulil cennete la ilahe illallah muhammedür resulullah rabbenağ
firlena veli ihvaninellezine sebekuna bil iman allahüm medhulil cennete la ilahe
illallah muhammedür resulullah ve kul rabbi erhamhüna kema rabbeyani sağiğa alla
hüm medhulil cennete la ilahe illallah feseyekfi kehümullah vehüvessemiul alim
ya hayyu ya kayyumu ya zelcelali vel ikram birahmetike yaerhamer rahimin velham
dulillahi rabbil alemin

M

"
R
Sagira

هَذَا دَعَاؤُ مُفْتَاخِ الْجَنَّةِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالْهُكْمُ إِلَهُ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

اللَّهُمَّ ادْخُلِ الْجَنَّةَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدُ الرَّسُولُ اللَّهُ

وَقَدَّرْتَ وَقَدَّرَ بِعَوْدِيكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَعُوذُ بِكَ
رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ

اللَّهُمَّ ادْخُلِ الْجَنَّةَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدُ الرَّسُولُ اللَّهُ رَبِّ بَجِّنِي
مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ اللَّهُمَّ ادْخُلِ الْجَنَّةَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

مُحَمَّدُ الرَّسُولُ اللَّهُ وَتَرُ رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنزَلاً مُبَارَكاً وَأَنْتَ
خَيْرُ الْمُنزَلِينَ اللَّهُمَّ ادْخُلِ الْجَنَّةَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدُ الرَّسُولُ اللَّهُ
رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي اللَّهُمَّ ادْخُلِ الْجَنَّةَ

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدُ الرَّسُولُ اللَّهُ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دَعَاؤَنَا
مُحَمَّدُ الرَّسُولُ اللَّهُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ

اللَّهُمَّ ادْخُلِ الْجَنَّةَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

مُحَمَّدُ الرَّسُولُ اللَّهُ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَنْزَلِنَا وَزَرِّ يَا أَيُّهَا قَرَّةَ

أَعْيُنٍ وَأَجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَاماً اللَّهُمَّ ادْخُلِ الْجَنَّةَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

مُحَمَّدُ الرَّسُولُ اللَّهُ رَبِّ الْفَتْحِ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي وَأَخْلُقْ عُقْدَةً

لل

EK-28 Osman Hâdî Efendi'nin verdiği Hâcet Namazı duâsı ve yapıış şeklinin tarifi.

BİSMİLLER KAHİMİN KAHİMİ
Elhamdülillahi Kabbil Aleminna
vesseintü vesselamü ilâ Kasûlinâ
muhammedin ve ala alihî ve Sahbini
esmaiyye. İla ilâhe illallahüil
haliymül kerîmü. Subhanellahi
Kabbil Arsiil Aziymi elhamdülillahi
Kabbil Aleminne es-eliike min
mücihâti kâhmetike ve azâmme
mâğiretike vel ganîmete min
kulli birrin ves selâmete min
kulli ismin İa tedâli zenben İlla
ğafektenu ve İa hemmen İlla
fekractelâi ve İa mâceten hiye
lete kıldan İlla kazaytcha ya
erkhamer kâhimiyye
DÜN BİTİNCE CEMABI HAK DAN
HACET İSTENİR

HACET NAMAZI VE DUASI
DÜNYEVİ VEYA DÜREVİ BİR HACETİ
OLAN KİMSE ÖBÜST ALIR İKİ VEYA
DÖRT REKAT NAMAZ KILAR CEMABI
HAKKA SEVA EDER KESULİ EKREM
EFENDİMİZE ŞALAT-Ü SELAMDA BULUNUR
NAMAZIN BİRİNCİ REKATINDA FATİHADAN
SOURA BİR ÖYETEİ KİRSİ, İKİNCİ
REKATTA İHLAS ÜÇÜNCÜ REKATTA
KUL EZZÜ BİRABBİL-FELAK DÖRDÜNCÜ
REKATTA KULEZZÜ BİRABBİN NAS
OKUNUR NAMAZ BİTİNCE SU DUA
OKUNUR.

Safer ayında her gün okunacak dua:

Bismillâhîrrâhmanirrahîm

Eûzü billâhi min şerri hâzez zamani vesteizubihî min şurûri
Sairizzamani ve eûzu bicelâli vechike ve cemâli kudsike en
tücirani minel belâi fi hâzihisseneti ve kına min şerri mâ
kazyate fiha ve ekrimna fissaferi ya ekremel ekremiyn.
Ezhir vahtim hazihîş şuhura aleyye bisse lâmeti vesselâ
deti veli ehli beyti veli akrabai veli cemii ümmel-
Muhammedin aleyhissâlatu vesselâ mü bi rahmeti ke ya
erhamerrahîm. Allâhümme ferricna bi duhulis safari
Vahtim lena bil hayri vezzafer. Safer ayının,

ilk ve son çarşamba gecesini kılınacak namaz. Imsaktan evvel:

4. Rek'at namaz
1. Rek'at	Fatiha ve 17 Kevser süresi
2. Rek'at	" ve 5 ihlâs
3. "	" ve 1 Kûleûzü birabbinfelâk
4. "	" ve 1 Kûleûzü birabbinnâs

Selâmdan sonra dua edilir. Safer ayının son çarşamba gece
ve ya gündüz 2 rekâat namaz kılıp. her rek'at da Fatihadan
sonra 11 ihlâs okunur. Namazdan sonra 7 di defa istiğfar
ve 14 defa Salâtü Münciye okunup sonunda (inneke alâ
küllü şey'in kadir) denir.

EK-30 Osman Hâdî Efendi'nin müridlerine verdiği şifâ duâsı.

Allahümme f'al bi ve bihim âcilen ve acilen
fid-diyâni ved-dünya vel-ahireti mâ ente lehu
ehlühü ve la tef'al bina Ya Mevlâna mâ nahnu
lehu ehlühü inneke afvvün haliymu cevadün
keriymün ra'ufun rahim.

DUA (Osman Hadi Hz)

Ey kalpleri nurlandıran, Ey kederleri gideren, aşıkların gözleri senin nurunla aydınlık, Ariflerin kalpleri senin sırlarınla müzeyyen, sen kimseye muhtaç değilsin, herkes sana muhtaç.

İlahi. Aşıkların kalplerinin nuru hürmetine, sevdiklerinin yüksek hatırları hürmetine, dilimizi basiret nuru ile ışıklandır. Kalp bahçemizi hakikat ile ziynetlendir.

Sana layık olan işleri yaptırıp, sana yaramayanları kalbimizden çıkar. Şahlanmamızı kelime-i tevhid hürmetine affeyle. Bu kelime hürmetine bizi red eyleme.

İlahi kıyamet gününde her azamızı günahattan dolayı ayıplı ise de dilimiz La ilahe illallah demektedir. Bu kelime hürmetine bizi ayıplarımız ile kabul eyle.

Aciz ve tembellikten, korkaklıktan, yaşlılık zaafından sana sığınırız. Kabir azabından ve her türlü fitneden sana sığınırız.

Amin

EK-32 Osman Hâdî Efendi'nin şiirlerinden tespit ettiğimiz nefis mertebe cetveli.

<u>Nefs Mertebesi</u> / Sıfatı	Renk / Tecellisi	Zikir	Mertebelerden sonra başlayacak şekilde <u>Fürûat Esmâları</u>
<u>Emmâre</u>	Mavi / <u>Nûr-ı Ezrak</u>	Kelime-i <u>Tevhid</u>	
<u>Levvâme</u>	Kırmızı/ <u>Nûr-ı Ahmer</u>	İsm-i Zât	
<u>Mülhime</u>	Yeşil/ <u>Nûr-ı Ahdar</u>	Hû	<u>Fettâh</u>
<u>Mutmainne</u>	Beyaz/ <u>Nûr-ı Beyaz</u>	<u>Hakk</u>	Vâhid
<u>Râdiye</u>	Sarı/ <u>Nûr-ı Asfar</u>	<u>Hayy</u>	<u>Ehad</u>
<u>Mardiye</u>	Siyah/ <u>Nûr-ı Esved</u>	Kayyum	Samed
<u>Sâfiye</u>	Renksiz / <u>Nûr Bî-Renk</u>	Kahhar	Allah

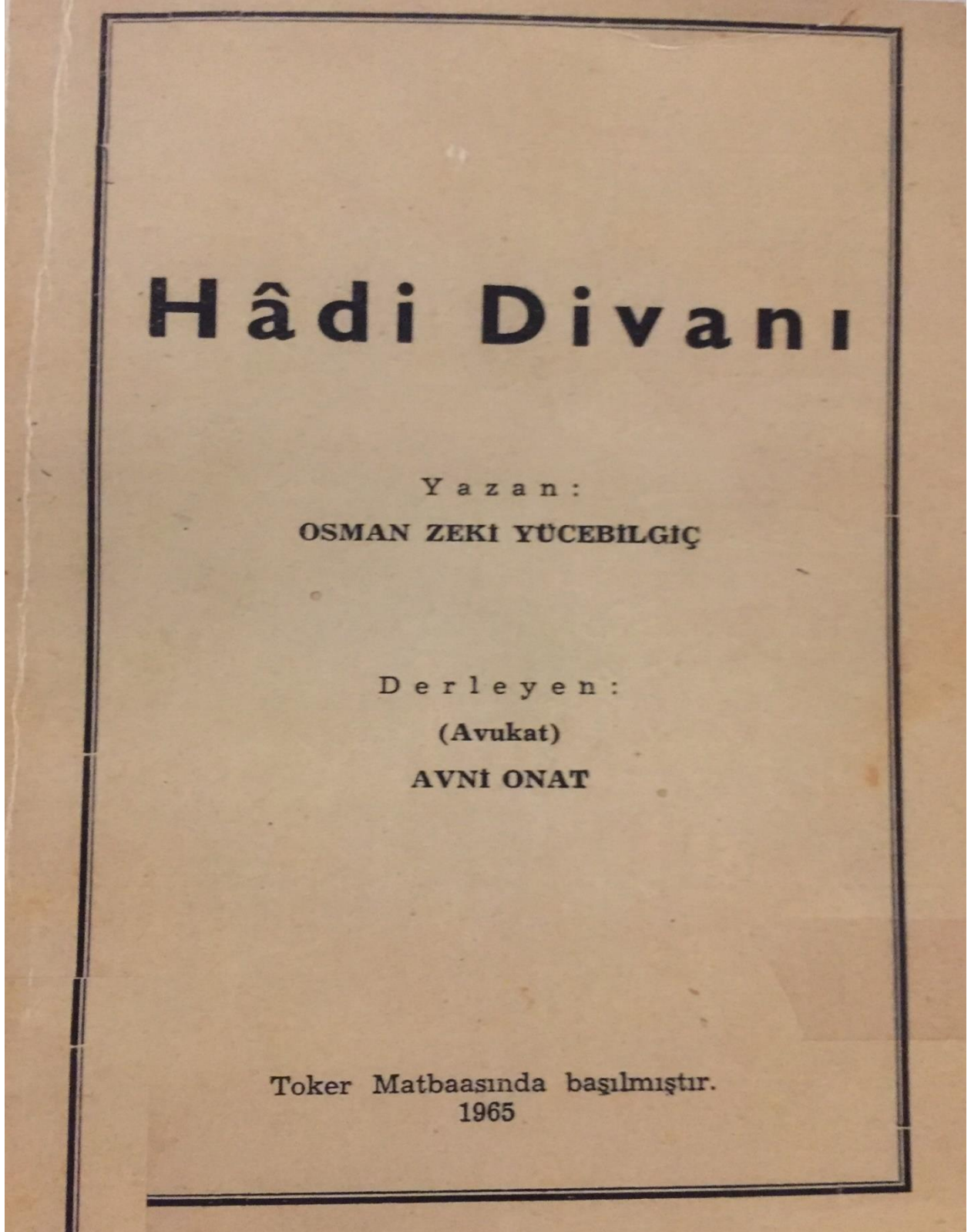
EK-33 Osman Hâdî Efendi'nin Halîfesi Avnî Onat ve eşi Fahamet Onat.

EK-34 Osman Hâdî Efendi'nin halîfesi Avnî Onat ve eşi Fahamet Onat'ın mezar görselleri. (Küplüce Mezarlığı)

EK-35 *Hâdi Dîvânı* Kapak Fotoğrafi.

EK-36 Osman Hâdi Efendi'nin Taş Atanlara'da Yoktur İntikâmin isimli güftesinin notaları.

SEGAH İLÂHÎ

TAŞ ATANLARA DA YOK İNTİKÂMIN

Beste : Sebirci Hüseyin Efendi
Güfte : Osman Hâdi Efendi

Ustîl: Sofyan

1
TAŞ A TAN LA RA DA YOK İN Tİ

4
1 2
KA MIN KA MIN SA NA İ

7
SİM KOY DU MEV LA MU HAM MED

10
MEV LA MU HAM MED EN Bİ YA

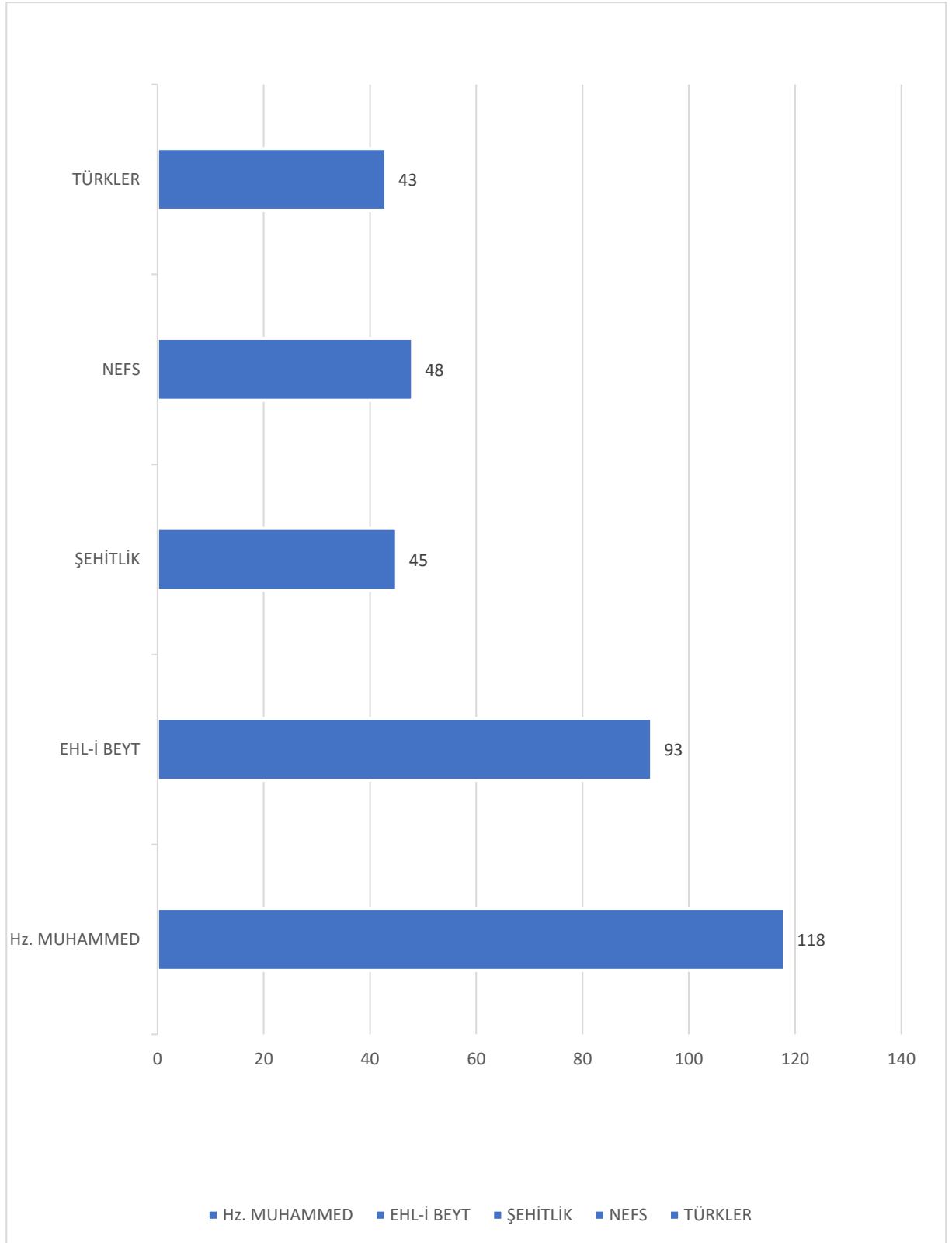
13
1
TA CI SIN SE NİN MA KA MIN

16
2
SE NİN MA KA MIN A Lİ YÜL

19
A LA DAN A LA MU

21

EK-37 *Hâdi Dîvânî*'nda üzerinde en çok durulan konular.

EK-38 Osman Hâdî Efendi'nin yazı hokkaları ve kalemi.

EK-39 Osman Hâdî Efendi'nin Yüzükleri

EK-40 Osman Hâdî Efendi'nin Tespihleri ve Ağzılığı

EK-41 Osman Hâdî Efendi'nin Kahve Fincanı ve Su Bardağı

EK-42 Osman Hâdî Efendi'nin eşi Zehra Yücebilgiç'in 23 Temmuz 1975 târîhli Cumhuriyet Gazetesi'ndeki vefat îlanı

VEFAT

Ünyeli Hatipoğullarından Hacı Hüseyin ve Yeğenoğullarından Fatma hanımın kızları Av. Macide Hikmet Levent ve Rikkat İshakoğlu'nun sevgili anneleri Av. Oğuz Levent ve Yılmaz İshakoğlu'nun kayın valideleleri, Ahmet, Murat, Necdet, ve Özlem'in biricik anneanneleri ve müteveffa

Osman Hadî Yücebilgiç'in
eşi
Salihatsı nisvandan

**ZEHRA
YÜCEBİLGİÇ**

22.7.1975 günü hakkın rahmetine kavuşmuştur. Cenazesi 23.7.1975 çarşamba günü (bugün) öğle namazından sonra Kasımpaşa Camii Kebir'de kılınacak cenaze namazını müteakip Küplüce'deki aile kabristanına defnedilecektir. Tanrı rahmet ve mağfiret eyleye.

A İ L E S İ

Özgeçmiş

Kişisel Bilgiler:

Adı / Soyadı: Tuğçe Yücebilgiç

Doğum Tarihi ve Yeri: 29.03.1982 / Ankara

Eğitim Durumu:

2018 - 2020 T.C Üsküdar Üniversitesi, Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü,
Tasavvuf Kültürü ve Edebiyatı
(Yüksek Lisans) İstanbul

1999 - 2004 Doğu Akdeniz Üniversitesi- İletişim Fakültesi
İngilizce Radyo, TV ve Sinema (Lisans) / Gazimağusa- KKTC

1996 - 1999 Çankaya Lisesi / Ankara

İş Deneyimi:

2018 Fiyaka Yapım – Trt- Cast Direktörü

2018 -2012 Production House Yapım Şirketi- (Kanal D, Tv 8, Atv, Show Tv,
Fox Tv, Star Tv), Yapım Sorumlusu ve Cast Direktörü

2012- 2005 Show Tv İç Yapımlar, Editör- Yapımcı

2005-2006 Fayes Production Reklam Seslendirme

2004-2005 Dance Fm, Reklam Seslendirme

2004- 2002 Radyo Doğu Akdeniz, Radyo Programcısı ve Muhabir

Yabancı Diller ve Düzeyi:

İngilizce: Orta

Osmanlı Türkçesi: Orta

Farsça: Başlangıç

Bilimsel Etik Sayfası

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Çağdaş Alperenlerden Osman Hâdî (Yücebilgiç) Efendi'nin Hayatı ve Dînî - Tasavvufî Görüşleri ” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Târih

Adı Soyadı

Tuğçe Yücebilgiç

İmza